Handlingsrear K

Skolestart

II. delbetænkning afgivet af det den 8. september 1975 af undervisningsministeren nedsatte udvalg vedrørende samvirke mellem hjem, forskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8 år

ex. 2
DET JURIDISKE LABORATORIUM VED KØBENHAVNS UNIVERSITET

Betænkning nr. 853 . København 1978

Un 00-21 a-bet.
ISBN 87-503-2094-5

J H SCHULTZ

Indholdsfortegnelse

Side

Indledning.
Kapitel 1. Forslagene fra 1. delbetænkning og deres konsekvenser 6
1.1. Resumé af de relevante forslag 6
1.2. Kommentarer i relation til uddannelserne 7
1.3. Socialministeriets uddannelse 8
1.4. Forslag og registrerede tendenser vedrørende uddannelserne 9
1.4.1. I Danmark 9
1.4.2. De nordiske lande 9
1.4.3. I det øvrige udland 10

Kapitel 2. Beskrivelse af de eksisterende uddannelser og udviklingstendenser inden for disse. 11
2.1. Det formelle grundlag for uddannelserne ifølge gaildende bekendtgørelser og studieplaner 11
2.1.1. Folkeskolelæreruddannelsen 11
2.1.2. Børnehave- og fritidspædagoguddannelserne 16
2.2. Et rundspørge til seminarier 19
2.2.1. Forholdene på 7 lærerseminarier 19
2.2.2. Forholdene på 5 børnehave- og fritidspædagogseminarier 23

Kapitel 3. Udvalgets vurdering og forslag til ændringer i de eksisterende uddannelser 26
3.1. Generelle spørgsmål. Vurdering og overvejelser 26
3.1.1. De studerendes forudsætninger 26
3.1.2. Fremmøde og samarbejdsproblemer 27
3.1.3. Teoretiske fag og praktikundervisning 28
3.1.4. Tilrettelæggelsesfrihed 29
3.1.5. Overvejelser om kort- og langsigtede ændringer i relation til samfundets skiftende krav 29
3.2. Udvalgets forslag til ændringer af uddannelserne 30
3.2.1. Ændringer vedrørende læreruddannelsen 30
3.2.1.1. Enhedslærerprincippet 30
3.2.1.2. Tværfagligt/tematisk arbejde i uddannelsen 31
3.2.1.3. Bemærkninger til bekendtgørelsens indholdsbeskrivelse for de enkelte fag 33
3.2.1.4. Samarbejde med andre uddannelser 33
3.2.1.5. Praktikundervisningen 33
3.2.2. Ændringer vedrørende børnehave- og fritidspædagoguddannelserne 34
3.2.2.1. To forskellige uddannelser med fællespræg 34
3.2.2.2. Tværfagligt/tematisk arbejde i uddannelserne 35
3.2.2.3. Bemærkninger til bekendtgørelsens indholdsbeskrivelse for de enkelte fag 36
3.2.2.4. Samarbejde med andre uddannelser 37
3.2.2.5. Praktikundervisningen 37
3.3. Seminarielærerpædagogikum og praktiklæreruddannelse 37
3.4. Afsluttende bemærkninger om forslagene vedrørende uddannelserne 38

Kapitel 4. Efter- og videreuddannelse 39
4.1. Lokale kursus 39
4.1.1. Rundspørge til skoledirektørerne 39
4.1.2. Rundspørge til socialinspektørerne 41

4.2. Efter- og videreuddannelse på seminarierne . . . 41
4.3. Videreuddannelse ved Danmarks Lærerhøjskole . . . 42
4.3.1. Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger . . . 42
4.3.2. Kursus vedrørende 5-8-årige . . . 42
4.3.3. Kursus fælles for daginstitutionspædagoger og folkeskolens lærere . . . 43
4.4. Årskursus på Den socialpædagogiske Højskole . . . 44
4.5. Kursus arrangeret af faglige foreninger . . . 44
4.6. Efter- og videreuddannelse med sigte på undervisningen af børn med særligt behov for pædagogisk støtte . . . 45
4.7. Kursus vedrørende skolestart for seminarielærere og skolekonsulenter . . . 46
4.8. Efter- og videreuddannelse i forbindelse med pædagogisk forsøgsarbejde . . . 46
4.9. Financiering og praktiske forhold . . . 47

Kapitel 5. Udvalgets vurderinger og forslag til ændringer af efter- og videreuddannelserne . 49
5.1. Udvalgets overvejelser . . . 49
5.1.1. Principielt . . . 49
5.1.2. Kursusvirksomhedens formål og nødvendighed . . . 50
5.2. Udvalgets forslag . . . 50
5.2.1. Lokale kursus . . . 50
5.2.2. Efteruddannelse på seminarierne . . . 51
5.2.3. Videreuddannelse på Danmarks Lærerhøjskole . . . 51
5.2.3.1. Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger . . . 51
5.2.3.2. Videreuddannelse for børnehave- og fritidspædagoger . . . 51
5.2.3.3. Kursus vedrørende skolestart for seminarielærere og konsulenter . . . 52
5.2.3.4. Pædagogisk forsøgs- og udviklingsarbejde og den dermed forbundne efter- og videreuddannelse . . . 52
5.2.3.5. Kursus, der henvender sig til en bredere kreds . . . 52

Kapitel 6. Økonomiske konsekvenser af udvalgets forslag . . . 53

Kapitel 7. Resumé og konklusion . . . 56
7.1. Principielt . . . 56
7.2. Uddannelserne på seminarierne . . . 57
7.2.1. Lærerseminarierne . . . 57
7.2.2. Børnehave- og fritidspædagogseminarierne . . . 57
7.2.3. Andre forslag . . . 58
7.3. Efter- og videreuddannelse . . . 58
7.3.1. Kursus for lærere og børnehave- og fritidspædagoger . . . 58
7.3.2. Danmarks Lærerhøjskole . . . 59
7.3.3. Andre forslag . . . 59
7.4. Økonomiske konsekvenser . . . 59

BILAGSLISTE

Bilag 1 a. Brev **til** skoledirektørerne . . . 60
Bilag I b. Besvarelser fra skoledirektørerne . . . 61
Bilag 2 a. Spørgeskema til socialinspektørerne . . . 63
Bilag 2 b. Besvarelser fra socialinspektørerne . . . 64
Bilag 3. Danmarks Lærerhøjskoles kursus 1977-78 . . . 66
Bilag 4. Danmarks Lærerhøjskoles kursus vedrørende 5-8-årige (Almindelige Lærerhøjskolekursus) . . . 67

Udvalgets sammensætning og kommissorium

I september 1975 nedsatte undervisningsministeren et udvalg, der nærmere skulle undersøge de problemer, der vedrører skolestarten.

Undervisningsministeren fastsatte følgende kommissorium:

»Det er udvalgets opgave ud fra et helhedssyn på barnet i alderen omkring skolegangens begyndelse at stille forslag om, hvorledes der ud fra pædagogiske, familiemæssige og samfundsmæssige synspunkter kan skabes samvirke mellem hjem, forskole, skole og fritidsvirksomhed, således

at der gives mulighed for, at det enkelte barn får de bedst mulige betingelser for en harmonisk vækstperiode i årene omkring skolestarten og således

at samfundets ressourcer udnyttes bedst muligt inden for de bestående rammer.

Eventuelle uddannelsesmæssige konsekvenser for børnehave-, fritidspædagog- og folkeskolelæreruddannelserne i forbindelse med et samvirke mellem daginstitutioner og skole ønskes tillige belyst«.

1. delbetænkning blev afgivet november 1976 og omhandlede kommissoriets første afsnit.

2. delbetænkning om de uddannelsesmæssige konsekvenser foreligger hermed.

Udvalget har i sin besvarelse af kommissoriet stillet forslag, som kan gennemføres indenfor de nugældende lovrammer, og har afstået fra at stille forslag, som bør indgå i en mere langsigtet planlægning.

Udvalgets medlemmer er følgende:

Undervisningsinspektør Agnete Engberg, Undervisningsministeriet, (formand).
Fuldmægtig Marianne Nielsen, Finansministeriet.
Skoledirektør J. Kold Olesen, Silkeborg.
Konsulent P. W. Perch, Socialstyrelsen.
Lærer Vibeke Storm Rasmussen, Albertslund.
Professor Hans Vejleskov, Danmarks Lærerhøjskole.

Udover de ovenfor nævnte har ministeriet tilforordnet fagkonsulent i begynderundervisning Bodil Abildtrup Johansen og undervisningsinspektør P. Heide Ottosen, begge Undervisningsministeriet.

Som sekretær for udvalget udpegedes fuldmægtig Oluf Brun, Undervisningsministeriet.

Socialdirektør F. Toftgaard Jensen, som var medlem af udvalget under udarbejdelse af 1. delbetænkning, har bidraget med skriftlige kommentarer ved denne betænknings udarbejdelse.

Endvidere har udvalget fået bistand fra Skoledirektørernes Samråd og Socialinspektørforeningen.

Student Ole Gribfeldt, Undervisningsministeriet har i vidt omfang under udarbejdelsen af betænkningen varetaget en del af sekretariatsfunktionerne.

Udvalget har holdt 16 møder til udarbejdelse af nærværende delbetænkning.

Udvalget har hermed afsluttet sit arbejde.

1. kapitel

Forslagene fra betænkningens 1. del og deres konsekvenser

1.1. RESUME AF DE RELEVANTE FORSLAG

Som en baggrund for den efterfølgende redegørelse samles indledningsvis de forslag fra 1. delbetænkning, der kan give anledning til overvejelser om ændringer af uddannelserne.

Af de mere generelle bemærkninger og forslag i 1. delbetænknings kapitel 1-3 fremgår, at både skolens lærere og pædagoger på daginstitutioner bør have forudsætninger for at skabe *»horisontal kontinuitet«* for børnene, - altså at se arbejdet i skole og daginstitution i sammenhæng med barnets øvrige tilværelse hjemme, i dagpleje, ved andre fritidsforanstaltninger og/eller i andre institutioner.

Med hensyn til *»vertikal kontinuitet«* må der ske en formidling af relevant viden om barnet og dets situation, f. eks. fra børnehave til skole og en videreførelse af den opdragelse, som barnet har mødt tidligere.

Endelig fremhæves det, at der i videst muligt omfang etableres *små, stabile arbejdsgrupper* omkring barnet, og at der til barnet formidles viden om familie og nærmiljø, så det udvikler sin forståelse af sin egen og andres situation.

Kapitel 4 og 5 omhandler *det pædagogiske arbejde* i henholdsvis skole og daginstitution, og ligheder og forskelle dem imellem.

Fælles er forslag om en *læse- eller arbejdsplan* med tilhørende undervisningsvejledning for indskolingsforløbet med de 5-8 årige. Heri skal fastlægges, hvilke emneområder og hvilke arbejdsformer, det enkelte forløb i form af temaarbejder i børnehave- og børnehaveklasse og 1.-2. klasse bør omfatte. Endvidere skal planen beskrive mulighederne for at fremme udviklingen af viden, færdigheder og sociale holdninger i forbindelse med denne virksomhed, som den enkelte pædagog eller gruppe af pædagoger i øvrigt selv planlægger nærmere i uge- og månedsplaner m. v.

For skolens vedkommende foreslås, at børnehaveklassen fremover ikke adskiller sig fra de øvrige klasser med hensyn til regler vedrørende bl. a. frikvarter, arbejdsform, meddelelse til forældre om barnets udbytte af undervisningen og deltagelse i frivillig undervisning. Endvidere foreslås øget mulighed for samarbejde mellem børnehaveklasseleder og lærere.

Med hensyn til *daginstitutioner* foreslås øget mulighed for, at et barn kan gå i både børnehaveklasse og børnehave, og man peger bl. a. på muligheden af at etablere aldersintegrerede institutioner i nær tilknytning til en skole. Der peges endvidere på nye institutionsformer i nærmiljøet, som samtidig varetager skole- og fritidsfunktioner for de mindste børn og samarbejdsfunktioner med forældre og andre i nærmiljøet, og på udbygning af skolemiljøet, så det kan dække barnets behov, uden at barnet udsættes for miljø- og personskift, der kan være belastende for nogle børn.

I kapitel 6 behandles *skolefritidsordninger*, hvor man foreslår retningslinier udformet vedrørende bl. a. pædagogisk indhold og ledelses- og samarbejdsformer, som koordineres med skolens.

I kapitel 7 siges om *børn med særlige behov*, at det i almindelighed må tilstræbes, at de forbliver i børnehavegruppen resp. klassen, samt at skolepsykologer og skolens specialundervisningskonsulenter også bør være til rådighed for daginstitutionerne.

I kapitel 8 peger man på, at *seminarieuddannelserne bør rumme undervisning om både social- og undervisningssektorens områder*. Udvalget finder, at samarbejdet mellem forældre og skole bør indledes allerede i børnehaven/børnehaveklassen. Der anføres praktiske løsningsformer på forældresamarbejde, og de etiske aspekter fremdrages.

Kapitel 9 om *biblioteker og radio/TV* rummer forslag om øget pædagogisk planlægning og koordination med det pædagogiske indhold i daginstitutioner og skoler. I forbindelse hermed fremhæves, at værdien af radio- og TV-udsendelser i vid udstrækning afhænger af, om og hvorledes stoffet videre-bearbejdes i samtale, leg m. v.

1.2. KOMMENTARER I RELATION TIL UDDANNELSERNE

Om både folkeskolelæreruddannelsen og børnehave- og fritidspædagoguddannelserne kan det generelt siges, at selv om de har sigte mod ganske bestemte funktioner i bestemte institutioner, så gælder det for såvel lærere som pædagoger, at de efter uddannelsen også opnår ansættelse i stillinger, som deres uddannelse ikke umiddelbart kvalificerer til eller forbereder på.

Således ansættes folkeskolelærere for eksempel på højskoler og efterskoler, i fritidsklubber og ved administrativ virksomhed i kulturforvaltningerne. Børnehave- og fritidspædagoger anvendes for eksempel på sygehuse og biblioteker, ligesom de også påtager sig administrativt arbejde i socialforvaltningerne som dagplejeformidlere og ved familievejledningen.

Det synes dog at være karakteristisk, at lærere og pædagoger sjældent går ind i hinandens arbejdsområder eller deltager i fællesfunktioner, således som udvalget har foreslået. De eneste undtagelser er særforsorgen og døgninstitutioner for børn og unge, hvor de to grupper er ansat under samme ledelse, og hvor begrebet »undervisning« under hensyntagen til elevernes særlige forhold er videre end i en almindelig skolesituation.

I almindelighed er folkeskolelæreres arbejdsområde karakteriseret ved mere afgrænsede undervisningsopgaver, hvortil er knyttet visse samarbejdsfunktioner med forældre og specialister. Men undervisningen er klart det væsentligste, selv om de socialpædagogiske opgaver spiller en stadig større rolle.

Traditionelt har børnehave- og fritidspædagoger lagt stor vægt på barnets helhedssituation. Viden om f. eks. barnets sundhedstilstand og om familiens bolig- og arbejdsforhold er nødvendige forudsætninger for det pædagogiske arbejdes planlægning og udførelse, og med dette følger behovet for et udadvendt samarbejde, især med forældrene.

For begge grupper gælder, at de gennem deres uddannelse kun i begrænset omfang er trænet i samarbejde med hinanden eller med andre fagrepræsentanter, ligesom mange af dem ikke i tilstrækkeligt omfang uddannes til at arbejde med grupper, hvori handicappede børn indgår.

Udvalgets forslag om at tilrettelægge og udføre temaarbejde forudsætter en uddannelsesmæssig baggrund, både med hensyn til lærerstuderendes og pædagogstuderendes egne erfaringer med tværfagligt arbejde og med hensyn til indsigt og øvelse i, hvorledes temaarbejde tilrettelægges i samarbejde og udføres med børn.

Inddragelse af radio- og TV-programmer i arbejdet må også læres i uddannelserne.

Udvalget finder umiddelbart, at et samvirke mellem de to personalegrupper kræver en nyvurdering af hidtidige rolleopfattelser både hos brugerne (de ansættende myndigheder, forældrene og børnene) og hos udøverne af faget, henholdsvis lærere og børnehave- og fritidspædagoger.

Specielt for læreruddannelsen gælder, at for at kunne arbejde ud fra et helhedssyn på barnet bør den lærerstuderende erhverve sig viden om samfunds- og familieforhold, der påvirker børns livssituation. Endvidere bør læreren have indsigt i og forståelse for børnehavens og børnehaveklassens arbejdsform, herunder baggrund for, hvorfor og hvorledes iagttagelse af børnene foretages og anvendes i det pædagogiske arbejde.

I forbindelse hermed bør lærerstuderende øves i at modtage og udnytte informationer fra daginstitution og børnehaveklasse, og i selv at videregive egen viden om børnene til forældre og andre, som har med børnene at gøre.

Kendskab til arbejdsformen i børnehaven bor udstrækkes til erfaringer med bl. a. konkrete materialer, småbørnslitteratur og -sange, således at undervisningen både i form og indhold kan være en naturlig fortsættelse af de aktiviteter, der anvendes i børnehaven.

På tilsvarende måde er kendskab til det pædagogiske indhold og arbejdsformen i fritidshjem m. v. en forudsætning for, at fremtidige lærere kan indgå i samarbejde med personalet på fritidshjem og ved skolefritidsordninger og derved medvirke til at skabe større sammenhæng i barnets dagligdag.

Endelig bør seminariernes fagdelte undervisning suppleres med tværfaglige undervisningsforløb, hvor projekter eller emner behandles i en samarbejdsorienteret undervisningsform, og hvor de didaktisk-metodiske aspekter fremdrages. Dette vil give læreren mulighed for at forstå tilsvarende aktiviteter i børnehaven og fritidshjemmet og for selv at etablere tværfaglige emnearbejder.

Da alle lærere får brug for viden og færdigheder om begynderundervisning, må undervisningen i klasselærerfagene og de pædagogiske fag tilrettelægges således, at det sikres, at enhver nyuddannet lærer er veludrustet til at opfylde de krav, som begynderundervisningen stiller.

Specielt for børnehave- og fritidspædagoguddannelserne vil udvalgets forslag især stille krav om indsigt i begynderundervisningens fag og arbejdsformer og forståelse for, hvorledes emner og aktiviteter i børnehave, børnehaveklasse og fritidsinstitution kan indgå i et samvirke med skolens emner og fag.

Dette forudsætter også å jourført kendskab til undervisningsmidler og til skolens struktur og arbejdsvilkår.

Pædagogstuderende bør erhverve sig forudsætninger for - i samarbejde med lærere og andre pædagoger - at planlægge og gennemføre tværfaglige undervisningsforløb med afgrænsede emner, der udvikler børnenes virkelighedsforståelse og fremmer deres evne til at arbejde selvstændigt og i grupper.

Udvalgets forslag om samarbejde mellem skole og daginstitution eller fritidsvirksomhed forudsætter tillige, at de kommende pædagoger øves i iagttagelse og vidensformidling vedrørende børnene og deres situation.

Hensynet til børn med særlige behov forudsætter færdigheder med hensyn til at udnytte konsulenter og at deltage i specialpædagogisk arbejde.

1.3. SOCIALMINISTERIETS LDDANNELSE

Ud over de nævnte uddannelser er der grund til at omtale uddannelsen til børneforsorgs- og omsorgspædagog.

Ligesom børnehave- og fritidspædagoger arbejder inden for andre områder end dem, deres uddannelse primært stiler mod, ansættes der også i børnehaver, fritidshjem og aldersintegrerede daginstitutioner pædagoger med anden uddannelse, nemlig børneforsorgspædagoger.

Ved en af Socialstyrelsen foretaget opgørelse i 1976 var der ansat 625 børneforsorgspædagoger i børnehaver, 130 i fritidshjem og 240 i aldersintegrerede daginstitutioner, svarende til ca. 10 pct. af samtlige ansatte.

Ved Socialministeriets bekendtgørelse af 1. juni 1974 om uddannelse til børneforsorgspædagog og omsorgspædagog samledes de pædagogiske uddannelser til børneforsorgs- og særforsorgsområderne i en treårig uddannelse (2 års teori og i alt 1 års praktik), således at der inden for det treårige uddannelsesforløb efter den studerendes valg sker en fordybelse i særlige emneområder afhængigt af, hvilke aldersgrupper og hvilke typer af børn, man specielt stiler mod at arbejde med efter endt uddannelse.

Uddannelsen, der er henlagt til 11 seminarier fordelt over landet, omfatter følgende fagrække:

Den pædagogisk-psykologiske faggruppe.
Sociale fag.
Sundheds-, sygdomslære og socialmedicin.
Anvendelsesfag (praktisk pædagogik, omsorgslære, institutionslære).
Aktivitetsfag.
Orienteringsfag.
Praktikundervisning.
Hertil kommer tilvalg og speciale.

Uddannelsen ligger således i sin indholdsmæssige opbygning nær ved børnehave- og fritidspædagogseminariernes.

De overvejelser og forslag vedrørende børnehave- og fritidspædagoguddannelsernes og læreruddannelsens tilpasning til første delbetænknings forslag, der rummes i nærværende betænkning, bør også indgå i overvejelser om studietilrettelæggelsen på de socialpædagogiske seminarier, ligesom de uddannede herfra bør have adgang til videreuddannelse med henblik på arbejdet med børn i skolestartperioden.

I øvrigt forventes ovennævnte seminarier overført til Undervisningsministeriet.

1.4. FORSLAG OG REGISTREREDE TENDENSER VEDRØRENDE UDDANNELSERNE

1.4.1. I Danmark

I den løbende uddannelsesplanlægning og -debat er der fremsat en række forslag, som berører disse uddannelser.

Udvalget vedrørende de samordnede læreruddannelser (»Kampmann-udvalget«) har beskæftiget sig med forholdet mellem folkeskolelæreruddannelsen og læreruddannelser til de gymnasiale og faglige uddannelser. Der peges her på en samordning, men ikke på en egentlig uddannelsesintegration. Udvalget har ikke afsluttet sit arbejde. Et forsøg er påbegyndt i Odense pr. 1. september 1977.

Socialuddannelseskommissionen foreslog i sin betænkning (670/1974) en fælles socialpædagogisk grunduddannelse med sigte mod arbejde med småbørn, skolebørn, unge, voksne, ældre og handicappede. I denne indgår børnehave- og fritidspædagoguddannelserne, men ikke læreruddannelsen.

En foreløbig rapport (1976) fra Uddannelsesrådet for de videregående uddannelser vedrørende *korte videregående uddannelser* behandler spørgmålet om udbygning af disse, som også omhandler lærer- og pædagoguddannelserne. Med udgangspunkt i denne rapport er der nedsat *en arbejdsgruppe mellem Socialministeriet og Undervisningsministeriet,* som bl. a. skal stille forslag om koordinering af de to ministeriers pædagoguddannelser.

En *indstilling vedrørende etablering af enkeltkurser* på de videregående uddannelsesinstitutioner (afgivet af Uddannelsesrådet for de videregående uddannelser, 1976) behandler mulighederne for, at der (også på seminarierne) optages kursister, som følger undervisningen i enkelte fag og indstiller sig til eksamen, dog uden at opnå erhvervskompetence. Indtil videre indgår seminarierne ikke i de etablerede tilbud.

Udvalget vedrørende planlægning for børnehave- og fritidspædagogseminarierne har i sin betænkning (nr. 733/1974) foreslået, at børnehave- og fritidspædagogseminarierne indgår i nærmere lokalt samarbejde med lærerseminarier, lærerhøjskoleafdelinger og universiteter.

Der er fra efteråret 1975 åbnet adgang på lærerseminarierne for lærere af alle kategorier til at uddanne sig i *linjefag* og *pædagogiske specialer.* Her kan også optages børnehave- og fritidspædagoger.

24. maj 1978 vedtog folketinget lov, nr. 218 om kursusvirksomhed m. v. ved seminarier, der uddanner lærere til folkeskolen, som træder i kraft den 1. august 1978. Den er nærmere omtalt i kapitel 4.2.

Både *Lærerstuderendes Landsråd* og *Pædagogstuderendes Landsråd* her udarbejdet skrifter vedrørende revision af uddannelserne, hvori en integration foreslås.

På *Hjørring Seminarium,* hvor der uddannes både lærere og børnehavepædagoger, har man igennem nogle år arbejdet med fælles indføring i studierne og forbereder nu et forsøg med koordinerede uddannelsesforløb.

Det faglige Landsudvalg for de pædagogiske og psykologiske uddannelser har i september 1977 afleveret et debatoplæg om studiestrukturreformer. Man foreslår her en tilnærmelse mellem uddannelserne, idet der er fællestræk med hensyn til senere virksomhed især vedrørende folkeskolelærere og børnehave- og fritidspædagoger. Man finder endvidere, at der bør være sammenhæng vertikalt, således at der er mulighed for supplement til grunduddannelsen med kompetence til senere eller underliggende trin, og horisontalt, så man under uddannelsen kan skifte retning. Tilnærmelsen vedrører altså både indhold, forløb og kompetence. Det psykologiske-pædagogiske indhold og det didaktiske kan for en stor del være fælles (moduler). Det faglige område og praksisområde er i hovedsagen delt.

I »U 90«, et debatoplæg, afgivet af Det centrale Uddannelsesråd, er der peget på, at alle læreruddannelser bør ses udfra en fælles synsvinkel, og at der bør gøres noget for at formindske afstanden mellem lærergrupperne, som har store, fælles områder uanset, hvilken elevgruppe der senere sigtes mod.

1.4.2. De nordiske lande

I andre af de nordiske lande foregår en planlægning, som svarer meget til den danske.

Norge har ved Lærerutdanningsloven af 1974 samordnet alle pædagogiske uddannelser i ét system.

I Sverige er der netop fremsat forslag om revision af uddannelse af førskolelærere og fritidspædagoger, hvorefter disse indgår i »högskoleutbildning«, og optagelseskravene fra 1980 bliver de samme som ved andre vi-

deregående uddannelser (allmän behörighet för högskolestudier). Det i 1974 nedsatte udvalg vedrørende læreruddannelsen (LUT 1974) har afsluttet sit arbejde i forsommeren 1977. LUT 74 har foretaget en vurdering af samtlige læreruddannelsestyper og vil fremkomme med forslag, der tager sigte på en samordning mellem de forskellige typer af læreruddannelser. I den forbindelse vides det, at man i LUT har arbejdet med et udkast til et praktisk-pædagogisk orienteringskursus, der er tænkt som indledning til al læreruddannelse. En af begundelserne for dette kursus er, at det er ønskeligt med et helhedssyn på lærernes forskellige funktioner, på elevernes rolle i skolen og på problemstillinger knyttet til skole og samfund.

I både Sverige og Norge er en del af førskolelæreruddannelsen henlagt til lærerseminarier.

I NOU-betænkning 13/1973 vedrørende »Förslag til ett nordiskt samarbete på förskolans område« er foreslået et nærmere samvirke mellem lærere og førskolelærere, bl. a. ved kurser, og i NOU-betænkning 15/1975 er tendenserne na3rmere beskrevet.

1.4.3. I det øvrige udland

Europarådet har ved to konferencer (1975 og 1977) om »Coordinating between preschool and primary education« stillet forslag om samordning af forskole- og læreruddannelserne.

OECD/CERI (Center of Educational Research and Innovation) arbejder ligeledes med projekter vedrørende samarbejde mellem forskellige lærerkategorier. En arbejdsgruppe vedrørende læreruddannelsespolitik har nylig afsluttet sit arbejde. Arbejdsgruppen blev nedsat i 1974 i forbindelse med en konference om lærerrollen.

Af en af dens afsluttende rapporter fremgår det, at en større bevægelighed mellem de forskellige lærerkategorier er ønskelig, hvilket forudsætter ændringer i læreruddannelserne.

Den internationale lærerorganisation (WCOTP) har ved en konference i 1977 vedtaget, at førskoleundervisning bør udbygges og udvikles, og at førskolelæreruddannelsen i overensstemmelse hermed skal have elementer fælles med grundskolelæreruddannelsen samt foregå på højskoleplan.

2. kapitel

Beskrivelse af de eksisterende uddannelser og udviklingstendenser inden for disse

2.1. DET FORMELLE GRUNDLAG FOR UDDANNELSERNE IFØLGE GÆLDENDE BEKENDTGØRELSER OG STUDIEPLANER

2.1.1. Folkeskolelæreruddannelsen

Lærere til folkeskolen uddannes efter lov af 8. juni 1966. I § 1 i loven er anført, at »denne lov har til formål at uddanne lærere til folkeskolen og tillige at give et grundlag for undervisning i ungdoms- og aftenskolen«. Folkeskolelærere har altså formel kompetence til at undervise på alle folkeskolens klassetrin bortset fra børnehaveklassen, jfr. folkeskolelovens §§ 27 og 28.

Samtidig med, at man gennemførte den nye lovgivning om uddannelse af folkeskolelærere, bortfaldt småbørnslærerindeuddannelsen. I forbindelse med fremsættelsen af lovforslaget om uddannelse af lærere til folkeskolen udtalte den daværende undervisningsminister, at det næppe ville være muligt at opretholde småbørnslærerindeuddannelsen. Han anså det dog for meget værdifuldt, om den koncentration om småbørnsundervisningens problemer, der var forekommet på de særlige småbørnslærerindeseminarier, på en eller anden måde kunne føres videre inden for en almen læreruddannelses rammer i tilknytning til det foreslåede pædagogiske speciale i undervisning af de yngste klasser.

Læreruddannelsen efter 1966-loven betød en højnelse af uddannelsens niveau i forhold til 1954-loven. Man strammede adgangsbetingelserne, så studenter- eller HF-eksamen blev adgangsgivende, forlængede uddannelsen med ½-1 år, således at dens varighed blev 3½- 4 år, og begrænsede fagenes antal, idet man dog stadig fastholdt, at uddannelsen skulle være »bred«. Uddannelsen blev også »dyb«, ved at man indførte specialisering i to liniefag og et pædagogisk speciale efter den studerendes eget valg. Man gav den studerende ansvaret for uddannelsens gennemførelse ved at ophæve mødepligten. Samtidig indførte man eksamen i så godt som alle fag, hvilket som en naturlig følge havde, at man opgav udtalelserne om de uddannedes egnethed for lærergerningen. Sammenfattende kan siges, at der fandt en »objektivisering« af læreruddannelsen sted, og at man nærmede den de friere studier ved de højere læreanstalter. Samtidig fastholdt man enhedslærerbegrebet.

Læreruddannelsens formål.

I § 1, stk. 2 i læreruddannelsesloven er anført, at uddannelsen skal give den faglige og pædagogiske indsigt og praktiske skoling, der er nødvendig til varetagelse af lærergerningen, og skal tilstræbe at fremme de studerendes personlige udvikling. Dette er i læreruddannelsesbekendtgørelsen af 31. oktober 1975 formuleret således:

Læreruddannelsens formål er:

1) at de studerende erhverver sig teoretiske forudsætninger for virksomhed i folkeskolen og for at følge med i udviklingen inden for fagene og i forbindelse hermed et

grundlag for undervisning i ungdomsskolen og aftenskolen,

2) at de studerende under udnyttelse af deres teoretiske forudsætninger øves i at planlægge, udføre og vurdere undervisning og i at tilpasse denne efter skiftende forudsætninger i skolen og hos eleverne,
3) at de studerendes personlige udvikling fremmes gennem arbejdet med stoffet, gennem samarbejde og gennem medansvar for deres uddannelse.

Uddannelsen giver altså de studerende de faglige og pædagogiske, teoretiske og praktiske forudsætninger for deres fremtidige arbejde, og den fremmer deres personlige udvikling ikke alene ved arbejdet med stoffet, men også ved de valgte arbejdsformer og ved den indflydelse, de i det hele taget har på deres uddannelse.

Læreruddannelsens indhold.

Uddannelsen er som ovenfor nævnt bred og dyb. Det brede i uddannelsen kommer til udtryk i, at alle lærerstuderende skal gennemføre uddannelse i følgende 9 fællesfag:

Dansk, skrivning, regning og kristendomskundskab (»klasselærerfagene«). Pædagogik, psykologi, undervisningslære, samfundsfag (samtids- og samfundsorientering) og praktisk skolegerning. Endvidere i, at de skal vælge tre ud af fire grunduddannelsesfag: Formning, sang/musik, legemsøvelser., håndarbejde.

Det dybe i uddannelsen er, at hver studerende skal vælge to liniefag og et pædagogisk speciale.

Liniefagene er:

1) Dansk
2) Regning/matematik
3) Kristendomskundskab/religion
4) Formning
5) Musik
6) Idræt
7) Håndarbejde
8) Historie
9) Geografi
10) Biologi
11) Fysik og kemi
12) Engelsk
13) Tysk
14) Fransk
15) Latin
16) Hjemkundskab
17) Sløjd (træsløjd eller metalsløjd).

De pædagogiske specialer er:

1) Speciale A: Undervisning af elever i folkeskolens yngre klasser.
2) Speciale B: Undervisning af elever i folkeskolens ældre klasser samt ungdoms- og fritidsundervisning.
3) Speciale C: Specialundervisning.

Til belysning af fagenes indbyrdes vægt anføres det samlede undervisningstimetal i de 7 semestre:

	Antal timer
1) Pædagogik	98
2) Psykologi	168
3) Undervisningslære	140
4) Samfundsfag	112
5) Pædagogisk speciale	280
6) Praktisk skolegerning (timepraktik)	112
7) Dansk	140
8) Regning	140
9) Skrivning	42
10) Kristendomskundskab	168
11) Formning	112
12) Sang/musik	98
13) Legemsøvelser	140
14) Håndarbejde	112
15) 1. liniefag	364
16) 2. liniefag	364

Ud over de nævnte undervisningstimer er praktisk skolegerning i 12 uger å 20-24 timer fordelt på flere perioder i uddannelsen (periodepraktik).

Uddannelsen i klasselærerfagene ligger i uddannelsens første to semestre og afsluttes med en stopprøve. Uddannelsen i liniefagene og i de pædagogiske specialer påbegyndes tidligst i uddannelsens andet år.

Ud over de nævnte fag er der 4 obligatoriske kursus (studieintroduktion, retorik, AV-midler og lejrskolearbejde). Kursus i familiekundskab, sundhedslære, færdselslære og uddannelses- og erhvervsorientering indgår som en del af de pædagogiske specialer. De studerende tilbydes endvidere frivillig undervisning i en række fag.

Bestemmelser om undervisningen.

Om undervisningen er det i læreruddannelsesbekendtgørelsen (§§ 14-17) anført, at der i alle fag lægges vægt på, at de studerende får et almindeligt kendskab til fagets grundlæggende problemstillinger, arbejdsmetode, terminologi og hjælpemidler, og på, at de øves i at formulere problemstillinger og arbejde selvstændigt med sådanne, herunder

i at koordinere deres viden fra forskellige fag. Der redegøres for fagets formål i læreruddannelsen, og udvælgelse af stof og arbejdsmetoder drøftes. I fag der tillige er fag i folkeskolen arbejdes der med fagdidaktiske problemstillinger, herunder også, hvordan faget kan fremme skolens almindelige formål, ligesom det drøftes hvilke faglige kriterier, der kan anlægges på vurdering af undervisningsmidler for folkeskolen.

I liniefagene sigter undervisningen på hele folkeskolen (excl. børnehaveklasser) samt på ungdoms- og aftenskole. I de øvrige fag er der i bestemmelserne for de enkelte fag anført, hvilke aldersklasser undervisningen sigter imod. Undervisningen gennemføres i varierede former, sådan at forelæsninger, holdundervisning og individuel undervisning indgår. Dele af undervisningsstoffet tilegnes af de studerende ved selvstændigt arbejde.

I alle fag indgår som en del af faget orientering om og drøftelser af fagets formål og indhold i henhold til bestemmelserne for det enkelte fag og mulighederne med hensyn til valg af stof og arbejdsformer inden for bestemmelsernes rammer. De konkrete planer for undervisningen, herunder for undervisningsstoffets fordeling på semestrene, udformes i et samarbejde mellem lærer og studerende, ligesom undervisningens løbende tilrettelæggelse og eventuelle justeringer af planerne med hensyn til valg af stof, arbejdsformer, undervisningsmaterialer og stoffets fordeling på semestrene drøftes. Ved undervisningens afslutning foretager lærer og studerende i fællesskab en vurdering af den fulgte plan og tilrettelæggelse på baggrund af bestemmelserne om fagets formål og indhold.

Til støtte for den nævnte orientering, planlægning, stofudvælgelse, tilrettelæggelse og vurdering findes der for faget praktisk skolegerning et praktikudvalg, for de pædagogiske fællesfag (herunder samfundsfag) og de pædagogiske specialer et pædagogisk fagudvalg. For de øvrige fag - eventuelt grupper af fag - kan der oprettes fagudvalg.

Læreren i det enkelte fag vejleder de studerende efter disses anmodning, dels med hensyn til de studerendes selvstændige arbejde med faget uden for undervisningstimerne - herunder med et eventuelt individuelt emne og med forberedelse til praktik i faget - dels med hensyn til de studerendes arbejde med eventuelle individuelle emner i andre fag, der berører det pågældende fag.

Selv om de enkelte fagparagraffer i læreruddannelsesbekendtgørelsen synes at beskrive fagenes indhold ret detaljeret, medfører de forannævnte almindelige bestemmelser om undervisningen, at de studerende og lærerne har en relativ frihed ved tilrettelæggelsen og gennemførelsen af uddannelsen i de enkelte fag.

Udviklingen fra 1969.

Udviklingen fra 1969, hvor uddannelsen blev iværksat, til i dag har - selvfølgelig noget forenklet sagt - været den, at man i begyndelsen følte sig meget bundet af hver enkelt del af den enkelte fagparagrafs bestemmelser, hvilket kunne medføre en disciplinorienteret og akademiseret uddannelse i faget. Efterhånden fik man større overblik over de muligheder der dels lå i at få det enkelte fag til at »hænge sammen«, dels lå i et samarbejde med andre fag. Det tydeligste eksempel på dette er uddannelsen i de pædagogiske fag, hvor man først underviste i de pædagogiske fællesfag adskilt, senere (en del steder) i et nært samarbejde (f. eks. storgruppeundervisning).

En anden iøjnefaldende ændring er, at det didaktiske element i uddannelsen i skolefagene er blevet stadig større, hvilket ikke mindst kom til udtryk ved bekendtgørelsesrevisionen i 1975, hvor det blev accentueret såvel i formåls- og indholdsbestemmelserne, som i eksamensbestemmelserne. Som eksempel på dette kan nævnes, at studerende ved den mundtlige prøve i førsteårsfaget dansk kan få forelagt børneproduceret materiale (stile, afskrift af båndoptagelse) til karakteristik og vurdering.

Uddanneisens indhold i forhold til skolestart.

De fag i læreruddannelsen, hvori skolestart kan indgå er »klasselærerfagene«, grunduddannelsesfagene, pædagogisk speciale A, pædagogisk speciale C samt de pædagogiske fællesfag. I fællesfagene dansk, regning og kristendomskundskab henvises der i en del af formålsbeskrivelsen til, at der skal arbejdes med fagene med henblik på undervisningen i 1.-7. klasse. I fællesfaget skrivning er der (naturligvis) ikke nogen henvisning til bestemte klassetrin, men det anføres, at man skal erhverve sig indsigt i fagets pædagogiske muligheder i folkeskolen. I grunduddannelsesfaget formning hedder det i bl. a. formålsbeskrivelsen, at man skal erhverve

sig indsigt i fagets pædagogiske muligheder i de yngre klasser. I grunduddannelsesfaget sang/musik hedder det i formålsparagraffen, at de studerende skal erhverve sig faglig viden og færdigheder som forudsætning for at anvende musik som led i en alsidig lærervirksomhed. I grunduddannelsesfaget legemsøvelser skal den studerende efter formålsparagraffen bl. a. erhverve sig kendskab til fagets pædagogiske muligheder i folkeskolens yngre klasser, hvilket også nævnes i formålsparagraffen for håndarbejde.

Speciale A vedrører undervisning af elever i folkeskolens yngre klasser. I de pædagogiske fællesfag (pædagogik, psykologi, undervisningslære og praktik) nævnes ikke bestemte klassetrin i formålsbestemmelserne, men man arbejder her med uddannelses- og udviklingsteoretiske overvejelser, der vedrører hele skoleforløbet. Ikke alle lærerstuderende er nødvendigvis i praktik i 1. og 2. klasse i skolen. I linjefagene er der ikke i formålsbestemmelserne henvisninger til bestemte klassetrin. I en række linjefag er der mulighed for at arbejde med fagligt-pædagogiske problemstillinger, der har med de 5-8-årige at gøre.

I det følgende nævnes emner fra fagenes indholdsbeskrivelser, som har/kan have relation til skolestart:

1) Pædagogik (§ 34).

Skolestart kan berøres bl. a. i forbindelse med gennemgang af skolens og opdragelsens forskellige former, idégrundlag og problematik samt af lovgivning om forhold, der vedrører undervisning og opdragelse.

2) Psykologi (§ 35).

Aldersgruppen kan inddrages bl. a. i forbindelse med gennemgang af almen psykologi, differentiel psykologi, udviklingspsykologi og socialpsykologi.

3) Undervisningslære (§ 36).

I dette fag, hvor undervisningen tilrettelægges sådan, at de studerende gør erfaringer om forskellige undervisnings- og arbejdsformer, der kan anvendes i undervisning af børn og voksne, kan man også arbejde med skolestart. Indholdet er didaktik, undervisningsmetodologi, det pædagogiske miljø, øvelser med sigte på udvikling af en arbejdsmetode til planlægning og tilrettelægning af undervisning og øvelser med henblik på lærernes opgaver i samarbejde med forældre, myndigheder og kolleger.

4) Praktisk skolegerning (§ 37).

I faget øves de studerende i ud fra deres teoretiske forudsætninger at gennemføre en selvstændigt tilrettelagt undervisning og i selv at vurdere deres undervisning. I såvel time- som periodepraktik vil de studerende ofte, men ikke nødvendigvis, komme i 1. og 2. klasse, derimod ikke i børnehaveklasse eller børnehave.

5) Pædagogisk speciale A (§ 38, stk. 3)

omhandler undervisning af børn i folkeskolens yngre klasser:

1) Udviklingspsykologiske emner:
   Barnets fysiske, intellektuelle, emotionelle, sociale og etiske udvikling i førskolealderen og de første skoleår.
   Adfærdsvanskeligheder hos børn i yngre klasser.
2) Pædagogiske emner:
   Motivation og indlæring. Begynderundervisningens særlige problematik.
   Kreativ virksomhed.
   Sociale og miljøskabende funktioner i de yngre klasser.
   Specielle vanskeligheder hos børn i skolens almindelige klasser.
   Lærerens samarbejde med kolleger og hjemmene.
   Pædagogiske og sociale foranstaltninger i forbindelse med skolen.
3) Tilrettelæggelsesøvelser og praktik (timepraktik):
   Ud fra målanalyse og i overensstemmelse med psykologisk-pædagogiske principper tilrettelægges, gennemføres og vurderes undervisning i forbindelse med fagområder i de yngre klasser med særlig hensyntagen til undervisningen i 1. skoleår. Herunder lægges der særlig vægt på øvelser i musiske aktiviteters integrering i den almindelige undervisning.
4) Familiekundskab, sundhedslære, færdselslære, uddannelses- og erhvervsorientering.

6) Pædagogisk speciale C (§ 38, stk. 5)

omhandler undervisning af elever med særlige vanskeligheder:

1) Udviklingspsykologiske emner:

Barnets fysiske intellektuelle, emotionelle, sociale og etiske udvikling i førskolealderen og de første skoleår.
Adfærdsvanskeligheder hos børn i yngre klasser.

2) Pædagogiske emner:
Motivation og indlæring. Begynderundervisningens særlige problematik.
Kreativ virksomhed.
Sociale og miljøskabende funktioner i de yngre klasser.
Specielle vanskeligheder hos børn i skolens almindelige klasser.
Lærerens samarbejde med kolleger og hjemmene.
Pædagogiske og sociale foranstaltninger i forbindelse med skolen.

3) Tilrettelæggelsesøvelser og praktik (timepraktik):
Ud fra målanalyse og i overensstemmelse med psykologisk-pædagogiske principper tilrettelægges, gennemføres og vurderes undervisning i forbindelse med fagområder i de yngre klasser med særlig hensyntagen til undervisningen i 1. skoleår. Herunder lægges der særlig vægt på øvelser i musiske aktiviteters integrering i den almindelige undervisning.

7) Dansk (fællesfag) (§ 39).

I dette fag berøres skolestart i forbindelse med sproglig-litterær læsning af tekster af fiktiv og ikke-fiktiv karakter, herunder undervisningsmateriale til faget dansk i folkeskolens 1.-7. klasse. Endvidere i forbindelse med børnebogslæsning, hvor hver studerende skal opgive 12 børnebøger til eksamen. I disciplinen skriftlig fremstilling (herunder sprogrigtighedsproblemer) anvendes bl. a. elevproduceret tekstmateriale fra folkeskolen. I disciplinen mundtlig fremstilling indgår børns sproglige udvikling.

8) Skrivning (§ 41).

I faget vil man såvel i arbejdet med emnerne skrivningens teori og skrivningens praksis som med emnet skrivning i skolen beskæftige sig med skolestart.

9) Regning (§ 42).

Af emner, der vedrører skolestart, arbejder man med:

Almene begreber (logik og bevisførelse, relationer og funktioner, data- og algoritmebegrebet), tal og algebra (kompositioner), de naturlige tal i rollen som ordenstal og mængdetal, geometriske grundbegreber, kombinatoriske begreber og sandsynlighedsbegrebet.

10) Kristendomskundskab (§ 44).

I dette fag, hvor man arbejder med gammel- og nytestamentlige tekster, med forskellige kristendomsopfattelser og med almene religiøse elementer i religionsfænomenologisk betydning inddrages aldersgruppen i forbindelse med de fagdidaktiske overvejelser, der efter bekendtgørelsen indgår i arbejdet.

11) Formning (grunduddannelsesfag) (§ 46).

I relation til skolestart arbejder man med billedmæssige udtryk i linje, form og farve, med udtryksmæssig kombination af dagligdags ting, med ting at agere med, med brug af tavlen, med formningsfunktioner i undervisningen i andre fag. Teoretisk beskæftiger man sig med børns brug af billedsprog, og didaktiske overvejelser inddrages i arbejdet.

12) Sang/musik (grunduddannelsesfag) (§ 48).

Skolestart behandles eksempelvis i forbindelse med indøvelse af et alsidigt repertoire af viser, sange, salmer, sanglege og folkloredanse. Endvidere ved dramatisering af egnet musikstof, ved improvisation og rytmik, herunder øvelse i at anvende skolemusikinstrumenter.

13) Legemsøvelser (grunduddannelsesfag) (§ 50).

I dette fag berøres skolestart i forbindelse med teoretisk arbejde om børns fysiske udvikling og dermed sammenhængende psykiske og sociale funktioner, om idrætsteori og om idræt i skolen. Af de praktiske aktiviteter kan nævnes lege, boldspil og særlige ekspressive aktiviteter, f. eks. rytmik, dans, fantasilege og dramatisering.

14) Håndarbejde (grunduddannelsesfag) (§ 52)

Arbejdet med dette fag kan berøre skolestart i forbindelse med gennemgang af teknikker (eksempelvis enkle væveformer) tekstil- og materialelære, form og formgivning, komposition og dekorering, farvelære, redskaber og hjælpemidler samt ved de didaktiske overvejelser om håndarbejde i skolen.

Det skal afslutningsvis gentages, at en række liniefag (eksempelvis dansk, religion, kristendomskundskab/religion, formning, musik, idræt og håndarbejde) vil kunne arbejde med emner, der vedrører aldersgrup-

pen, ligesom den enkelte studerende som individuelt emne i linjefaget kan vælge at beskæftige sig med problemstillinger, der vedrører de 5-8-årige.

2.1.2. Børnehave- og fritidspædagoguddannelserne

Børnehave- og fritidspædagoger uddannes efter lov af 21. maj 1969. I lovens § 1 er anført, at »denne lov har til formål at uddanne pædagoger til børnehaver og børnehaveklasser og til fritidshjem, fritids- og ungdomsklubber og andre socialpædagogiske fritidsforanstaltninger for børn og unge«.

Uddannelserne blev ved denne lov 3-årige, og det blev ved lovforslagets behandling fremhævet, at der skulle ske en styrkelse af den teoretiske del af uddannelsen, og at niveau'et skulle højnes, således at der blev tale om to videregående uddannelser. Dog skulle uddannelserne fortsat være »åbne nedad« i den forstand, at der ikke blev stillet bestemte eksamenskrav ved optagelsen, men derimod i uddannelsesforløbet krav om at kunne studere på et eftergymnasialt niveau.

Optagelseskravene blev herefter gennem adgangsreguleringen uddybet således, at de omfatter en kombination af teoretiske og praktiske forudsastninger. Ca. 40 pct. af de optagne i 1977 har studenter- eller HF-eksamen, en del har en gennemført faglig uddannelse, og optagne med afsluttet folkeskole har gennem praktisk arbejde i institutioner og erhverv samt kurser og højskoleophold m. v. erhvervet sig forudsætninger for at følge uddannelserne.

Selv om uddannelserne gives efter samme lov og bekendtgørelse og har mange fællestræk, er der dog tale om to forskellige uddannelser, der hver især sigter mod et afgrænset arbejdsfelt.

De adskiller sig derfor fra hinanden indholdsmæssigt. Uddannelserne overlapper med hensyn til børnehaveklasser, som de begge kvalificerer til, og som danner grænseområde mellem uddannelserne. Børnehavepædagoguddannelsen er særlig tilrettelagt med henblik på pædagogisk arbejde blandt børn i alderen 2-7 år, mens fritidspædagoguddannelsen spænder aldersmæssigt videre, idet den rettes mod pædagogisk arbejde med børn og unge fra 6-18 år. Der tages dog naturligt hensyn til de tilgrænsende aldersgrupper, både de forudgående og efterfølgende alderstrin.

Uddannelserne skal ligesom læreruddannelsen være »bred« og tilgodese aile forekommende omsorgsmæssige og kulturformidlende pædagogiske funktioner, men samtidig skal den være »dyb« i den forstand, at de studerende gennem fordybelse i bestemte emner skal erhverve sig en mere specialiseret viden og studiemetoder, som sætter dem i stand til at å jourføre deres kundskaber.

I modsætning til læreruddannelsen fastholdt man mødepligten, idet man dels fandt mange fag eksamensuegnede og dels lagde vægt på det daglige samarbejde.

Uddannelsernes formål

Ifølge lovens § 1, stk. 2, skal uddannelserne give de studerende den fornødne faglige og pædagogiske indsigt og praktiske skoling og skal tilstræbe at fremme deres personlige udvikling. Dette er i uddannelsesbekendtgørelsen af 23. september 1975 formuleret således:

Uddannelsernes formål er,

1) at de studerende erhverver sig teoretiske og praktiske forudsætninger for pædagogisk virksomhed i børnehaver, børnehaveklasser, fritidshjem, fritids- og ungdomsklubber og andre socialpædagogiske fritidsforanstaltninger for børn og unge for at deltage i udviklingen inden for det pædagogiske område,
2) at de studerende erhverver sig forudsætninger for samarbejde med andre faggrupper i skolen, den sociale forsorg, sundhedsvæsenet m. v.,
3) at de opnår øvelse i at anvende erhvervet viden på begrundet måde i deres virksomhed, og
4) at deres personlige udvikling fremmes gennem arbejdet med undervisningens indhold, gennem samarbejdet og gennem medansvar for uddannelsen.

Der er ved denne udformning tilstræbt overensstemmelse med bestemmelsen vedrørende folkeskolelæreruddannelsens formål.

Uddannelsernes indhold

Uddannelsernes indhold er dels obligatoriske fag og kurser og dels tværfaglige studieuger og tilvalg samt speciale og fællestimer.

De obligatoriske fag er følgende:

	Timer
Psykologi	193
Almen pædagogik	112
Praktisk pædagogik og institutionslære	172
Sociale fag	112
Socialmedicin	73
Musik	132
Rytmik/gymnastik:	
Børnehavepædagoger	122
Fritidspædagoger	144
Værkstedsarbejde	263
Dramatik	91
Naturkundskab	64
Talelære og stemmepleje	40
Dansk sprog, litteraturkundskab, musik- og kunstforståelse og filmkundskab	112
Tværfaglige obligatoriske timer:	
Studieuger i skabende fag	60
Disponible studieuger	60
Fællestimer	128
Obligatoriske kursus:	
Etik, studieteknik, førstehjælp, samtaleteknik, særforsorg og psykiatri i alt 98 timer	**98**
Tværfaglige emner i tilvalg.	
Den pædagogiske faggruppe, sociale fag, socialmedicin og naturkundskab	92
Musik/rytmik/gymnastik, værkstedsarbejde, dramatik og dansk m. v.	94
Specialeteori	130-195
Praktikundervisning:	
Observationspraktik	30
Øvelsespraktik (3 perioder)	750-1050
Specialepraktik	130- 195

Herudover tilbydes frivillig undervisning i en række fag, og der ydes individuel og gruppevis studievejledning.

Bestemmelser om undervisningen

Om undervisningen gælder i følge uddannelsesbekendtgørelsen (§§ 19-21) samme retningslinier som i læreruddannelsen vedrørende arbejdsmetoder, vekslende holdstørrelser, selvstændigt arbejde og de studerendes aktive medvirken ved undervisningens planlægning og evaluering af arbejdet. Det er foreskrevet, at der ved udvælgelsen af undervisningsstof skal tages hensyn til de forskellige områder, som de to uddannelser sigter imod.

Det er et væsentligt princip, at der i alle uddannelsens år skal være praktik, således at de studerendes erfaringer fra praktikundervisningen kan viderebehandles i teoriundervisningen og således, at de anvender deres erhvervede viden og færdigheder i praktikundervisningen.

Ved uddannelsens afslutning vurderes den studerendes standpunkt i hvert fag efter hans/hendes viden og færdigheder og forståelse for og evne til pædagogisk anvendelse heraf set i forhold til fagets mål.

Uddannelsernes opbygninger er i øvrigt tilrettelagt efter det princip, at der i 1. år meddeles en grundlæggende undervisning i skemauger i alle fag, og at der herefter foretages en førsteårsafgørelse for hver enkelt studerende, hvorved nogle udskilles eller henvises til omgang.

I 2. og 3. år er der stigende grad af selvstændighed for fordybelse i tilvalg og speciale. Der afholdes eksamen i de 3 pædagogiske fag og i de sociale fag.

Udviklingen siden 1970

Udviklingen siden 1970 har været præget af følgende fire hovedtendenser: For det første har formulering af fagmål og fagindhold påvirket undervisningen i de enkelte fag, hvorefter der i stigende omfang - også i de skabende fag - arbejdes med teoretisk fordybelse i mere studiepræget form.

For det andet har der været en klar bevægelse henirnod fagkoordination og -integration. Dette er særlig fremtrædende med hensyn til de pædagogiske fag, som afsluttes med en fælles prøve, men også andre fag koordineres. Som eksempel kan nævnes forløb med emner, hvor psykologi, dansk og dramatik samarbejder.

For det tredie har man erkendt behovet for et nærmere samspil mellem teori og praksis. Dette giver sig udslag i, at de studerende i praktikperioder skal udføre opgaver i de teoretiske fag, og i at praktiklærerne i konferencetimer og i den løbende vejledning forsøger at inddrage den bagvedliggende teori for det pædagogiske arbejde. Pligten til at inddrage den studerendes forståelse for og evne til pædagogisk anvendelse af faget i standpunktsvurderingen har fremmet dette samspil.

For det fjerde er der en tendens til at udvikle undervisningsformerne således, at der både stilles krav om større selvstændighed

hos den enkelte studerende og om samarbejde i grupper.

I det følgende nævnes emner indenfor fagene, som har relation til skolestart:

1) *Psykologi (§ 35).*
Under dette fag kommer skolestart-emner især ind under disciplinerne udviklingspsykologi, indlæring og motivation, social-psykologi samt psykologiske iagttagelser og beskrivelser.

2) *Almen pædagogik (§ 36).*
Under dette fag belyses almen opdragelsespraksis i hjem og på institutioner, og folkeskolens organisation og funktion drøftes. Der gives orientering om undervisningsprincipper og -metoder.

3) *Praktisk pædagogik og institutiortslære (§ 37).*
Under dette fag belyses pædagogisk arbejde på daginstitutioner og i børnehaveklasser. Der orienteres om muligheder for institutionernes samarbejde, og der bygges meget på de erfaringer, som de studerende erhverver sig i praktikundervisningen.

4) *Sociale fag (§ 38).*
Faget omfatter gennemgang af gældende bestemmelser om børn og unge, herunder samfundets tilbud til familier med børn.

5) *Socialmedicin (§ 39).*
I dette fag gennemgås sygdoms- og sundhedslære samt social-medicinske foranstaltninger. Skolestartområdet er meget lidt berørt af dette fag.

6) *Musik, rytmik/gymnastik, værkstedsarbejde og dramatik <§ 40).*
I denne meget store faggruppe indgår en mængde discipliner, hvor færdighedsindlæring og pædagogisk anvendelse er vævet sammen med vidensindlæring om værktøj, materialer, sikkerhedsbestemmelser m. v. Der er ikke specifikke indholdsområder med hensyn til skolestart i fagindholdet, men alle fag har emner, der har relation til skolestart.

7) *Naturkundskab (§ 41).*
Heller ikke her kan der udpeges et indhold, som særligt peger mod de 5-8-årige. Emnerne vælges indenfor zoologi, botanik, naturlære og geografi, og pasning af dyr og planter indgår.

8) *Talelære og stemmepleje (§ 42).*
Undervisningen omfatter bl. a. en bredere gennemgang af børns sprogtilegnelse, grundlæggende orientering i talepædagogiske principper og en kort orientering vedrørende fejlfunktioner.

9) *Dansk sprog, litteraturkundskab, musik- og kunstforståelse og filmkundskab (§ 43).*
Hovedvægten her er lagt på børne- og ungdomslitteratur, og der arbejdes almindeligvis en del med udvælgelse i relation til aldersgrupper og øvelser i fortællekunst og højtlæsning. Filmkundskab er obligatorisk for fritidspædagogstuderende, men børnehavepædagogstuderende vil normalt også have timer i faget.

10) *Svømning og anden idræt (§ 44).*
Faget er obligatorisk for fritidspædagogstuderende og kan gives frivilligt på børnehavepædagoglinien. Forskellige boldspil og andre idrætsformer for større børn indgår. På tre seminarier gives svømmelæreruddannelse efter samme regler som i læreruddannelsen.

11) *Praktikundervisning (§ 45).*
Indholdet peger imod praktisk-pædagogiske funktioner i de institutioner, som de to uddannelser retter sig mod. De studerende skal udarbejde og gennemføre planer for pædagogiske forløb (f. eks. tema-arbejder) med børnene. Der gives opgaver fra seminariernes lærere, og den studerende skal i løbet af den sidste praktikperiode kunne demonstrere sin pædagogiske kompetence.

En sammenlignende oversigt over time- og fagfordeling viser følgende timetal:

	Børnehave/fritidspædagoguddannelsen (Uddannelsens længde: 3 år)		Læreruddannelsen (Uddannelsens længde: 3½–4 år) i alt		
Psykologi	193	timer	168	timer	
Almen pædagogik	112	»	98	»	
Praktisk pædagogik	172	»	140	»	Undervisningslære
Sociale fag	112	»	112	»	Samfundsfag
Social medicin	73	»			
Musik (a)	132	»	98	»	Sang/musik x)

Rytmik/gymnastik (se nedenfor) (b)	112 »	140 »	Legemsøvelser x)
Dramatik (c)	91 »		
Værkstedsarbejde (d)	263 »	224 »	Håndarbejde + formning x)
Til disposition for a-b-c-d-	60 »		
Talelære og stemme pleje	40 »	42 »	Retorik
Dansk sprog m.v.	112 »	140 »	Dansk
		140 »	Regning
		42 »	Skrivning
		168 »	Kristendomskundskab
Naturkundskab	64 »		
Kursus:			
Etik, studieteknik, førstehjælp, samtaleteknik, særforsorg, psykiatri	98 »	50 »	AV-midler & studieintroduktion
Disponible studieuger	60 »		
Praktikundervisning (observationspraktik + øvelsespraktik)	780-1080 »	400 »	Praktisk skolegerning (teori og praktikperioder)
Specialteori og praktik z)	260-390 »	280 »	Pædagogisk speciale A-B eller C
Tilvalg i de pædagogisk-sociale fag	92	364 »	1. liniefag xx)
Tilvalg i de skabende fag + dansk	94 »	364 »	2. liniefag xx)
Fællestimer	128 »	56 »	Til disposition for fællestimer
Herudover omfatter uddannelsen ekskursioner, studiebesøg samt en uges studierejse.			Udover undervisningstimerne har hvert liniefag og det pædagogiske speciale 1 studieuge.

x) Sang/musik, legemsøvelser, formning og håndarbejde er grunduddannelsesfag. Af disse 4 fag vælges 3.

xx) Liniefag omfatter 17 fagområder. Heraf udvælges de 2.

z) Speciale A: Undervisning af de yngste klasser. Speciale B: Undervisning af ældre klasser samt ungdoms- og fritidsundervisning. Speciale C: Specialundervisning.

b) Fritidspædagogstuderende får tillige undervisning i svømning og anden idræt i 32 timer = i alt 144 timer.

2.2 ET RUNDSPØRGE TIL SEMINARIER

2.2.1. Forholdene på 7 lærerseminarier

For at undersøge forholdet mellem lærer-uddannelsesbekendtgørelsens formål, indholdsbeskrivelse og praksis anmodede udvalget seminariekontoret i Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. om at søge oplyst, hvad der i alle uddannelsens fag faktisk foregår med relation til de 5—8-årige. Man har dog undtaget pædagogisk speciale A.

Seminariekontoret bad for at få et rimeligt overblik 7 seminarier (by- som landsseminarier) om i åben essayform at beskrive, hvad der faktisk foregår fag for fag.

Inden en mere nuanceret gennemgang af det fremsendte materiale kan det siges, at tendensen i besvarelserne er følgende:

I skrivning, grunduddannelsesfagene (formning, sang/musik, legemsøvelser og håndarbejde) og pædagogisk speciale C tages problemkredsen om de 5-8-årige grundigt op

både med hensyn til analyse, vurdering og handlemuligheder og metodiske forslag.

De obligatoriske pædagogiske fag (pædagogik, psykologi og undervisningslære) samt I. årsfagene (dansk, regning og kristendomskundskab) udvanger derimod ikke særskilt aldersgruppen som grundlag for et mere analyserende, problemstillende og generaliserende arbejde, men man kan heller ikke undgå at beskæftige sig med aldersgruppen.

Det obligatoriske pædagogiske fag praktisk skolegerning arbejder konkret med aldersgruppens situation i en mindre del af tiden.

Endelig må samfundsfag, liniefagene og pædagogisk speciale B siges kun meget periferisk at tage de første klassetrins problemer op.

Undervisningslære, psykologi, pædagogik, praktisk skolegerning og samfundsfag. Et gennemgående træk ved svarene fra disse fag er, at man definerer dem som mere generelle og problematiserende fag. Det er uddannelses- og udviklingsteoretiske overvejelser over hele skoleforløbet, hvor specielle overvejelser vedrørende 5-8-årige kun spiller en mindre rolle.

Fra og med bekendtgørelsesrevisionen i 1975 hører samfundsfag (fællesfag) under denne gruppe. Da det af besvarelserne fremgår, at emnerne i samfundsfag ikke har forbindelse til de 5-8-årige, inddrages faget ikke i nedenstående.

Pædagogik (§ 34). Området de 5-8-årige rummer problemer af aktuel og varig natur, derfor udgør det en integreret del af fagets indhold, idet faget defineres som »alt hvad der har med opdragelse, undervisning, uddannelse og menneskedannelse at gøre«.

Nogle seminarier angiver at have arbejdet med: Montessori's pædagogik, overvejelser over forskel i krav til børn i børnehaveklasse og i 1.-2. klasse, førskolealder-opdragelse, indskoling i øst og vest og forbindelsen sprog/miljø.

Psykologi (§ 35). Der foretages ikke en specifik behandling af forholdene omkring de 5-8-årige, men denne aldersgruppes problemer indgår i arbejdet med udviklingspsykologi. I nogle besvarelser anføres, at man ikke har fundet det relevant at beskæftige sig med »aldersmæssigt afgrænsede perioder«.

Af de emner, der anføres, kan nævnes: Leg, nyere teorier om leg, opfattelse af legebegrebet, begrebsdannelse, specielt talbegrebet (Piagets forsøg), udvikling af sprog, læsningens- og regningens psykologi, børns religiøsitet, afhængighed/selvstændighed (med analyse af årsags- og udviklingsbetingelser).

Undervisningslære (§ 36). Arbejdet i faget tager sjældent udgangspunkt i stofelementer omkring de 5-8-årige, men i det generelle arbejde henvises naturligvis til særlige forhold omkring denne børnegruppe, f. eks. i forbindelse med arbejdet med videnskabscentrerede læseplansteorier.

Et seminarium angiver at have arbejdet med et fælles forløb inden for den pædagogiske fagkreds omkring indskoling, mens et andet seminarium angiver at have arbejdet med forældresamarbejde, herunder også i små-klasser, indretning af »kreative lokaler« for småbørn og indskoling.

Praktisk skolegerning (§ 37). I faget arbejder man »ganske meget« med den del af nævnte børnegruppe, som går i skole. I timepraktik henlægges en del af timerne til 1. - 2. klasse, og i periodepraktik kommer alle studerende til på et eller andet tidspunkt (med et ugetimetal på 6 - 20 timer i 3 uger) at undervise nævnte aldersgruppe. I konferencetimer tages undervisning/samvirke og skolestartproblemer op.

Flere seminarier pointerer, at det under nuværende lovbestemmelser ikke er muligt at lade faget praktisk skolegerning have timer i førskoleinstitutioner, men at det ville være ønskeligt med muligheder især inden for aldersgruppen 5 år til skolealderen.

Klasselærerfagene: Dansk, regning, skrivning og kristendomskundskab.

Dansk (fællesfag) (§ 39). Omfanget af arbejdet med relation til de 5-8-årige er ændret i forbindelse med bekendtgørelsesrevisionen i 1975. Faget er nu ændret fra at have et primært fagligt sigte til også at sigte mod en lærers virke i faget i folkeskolen.

Hermed tilkendegives, at læreruddannelsen nu i højere grad i dansk arbejder med børns udvikling af sprog, fagets didaktiske overvejelser og skolemateriale.

Flere seminarier angiver, at »sproglig udvikling«, »mundtlig fremstilling« og sociolingvistiske overvejelser omkring skolestart er fulgt op af drøftelse af pædagogiske foranstaltninger (eks. kompensatorisk undervisning) og analyse af materiale fra folkeskolens yngste klasser.

Et seminarium angiver at behandle de 5-8 åriges sprog- og skolestartsituation grundigt ved at arbejde med »Sprog og skolestart«,

således at man løst anslået har brugt en tredediel af fagets timer på aldersgruppen.

Et seminarium har arbejdet med emnet »At tilegne sig et sprog« og har her behandlet de 5-8-åriges sprog.

Et seminarium beskriver kursusfaget retorik (læreruddannelsesbekendtgørelsens § 65). Af besvarelsen fremgår, at i disciplinen »børns sproglige formuleringsevne« har en del-disciplin »fri mundtlig fremstilling« været relateret til de 5-8-årige.

Skrivning (§ 41). Faget beskrives generelt som havende klar forbindelse til barnets udvikling med særlig opmærksomhed på skolebegynderens situation. Det anføres fra et seminarium, at næppe én skrivetime forløber uden der finder relationer til folkeskolen sted, og at det er barnets forudsætninger, der afgør de studerendes/lærerens stillingtagen til valg af skriftformer og til hele undervisningsforløbet. En meget stor del af undervisningen har forbindelse til de 5-8-årige.

Seminarierne beskriver arbejdet med barnets motoriske og perceptuelle udvikling foruden arbejdet med skriveteknik, belastningssygdomme og afhjælpning af vanskeligheder. Flere seminarier peger på, at en viden om, hvad der sker neuro-psykologisk og fysiologisk ved indlæring samt ved den automatisering, som barnet er afhængig af resten af sit liv, er nødvendig for at lære børn at skrive på forsvarlig måde, hvorfor hovedvægten af seminariets skriveundervisning lægges der.

Regning (fællesfag) (§ 42). I besvarelserne anføres fra flere seminarier emnerne: Mængdelære, naturlige tal (repræsentation, addition, subtraktion og 10'er overgang) samt relationerne.

Emnerne angives som behandlede i faglige sammenhænge uden relation til bestemte aldersgrupper, men med forbindelse til den måde undervisningen i folkeskolen foregår på.

Et enkelt seminarium angiver, at matematiske grundbegreber og behandlingen af disse er helt grundlæggende for hele undervisningen, men at metodiske anvisninger og information, der direkte kan overføres til undervisningen af aldersgruppen, kun i beskedent omfang omfattes af undervisningen.

Kristendomskundskab (fællesfag) (§ 44). Besvarelserne i dette fag er meget forskellige i deres opfattelse af forbindelsen mellem fagets indhold og de 5-8-åriges situation.

Det anføres fra et seminarium, at i faget kristendomskundskab er et af problemerne, at det ofte omfattes og drives som småbørnsfag, mens det i realiteten nok hører hjemme på et senere klassetrin, hvor børnene er i stand til at tænke abstrakt. Dog ligger almene religiøse fænomener inden for det område, man kan introducere de (5)-6-8-årige til, idet det drejer sig om forskellige fænomener inden for religiøs, social og traditionel praksis. Derfor vil denne disciplin være en god introduktion til faget religion.

Det samme seminarium angiver, at man i forbindelse med fagdidaktiske overvejelser og skolelovsovervejelser har arbejdet med sange og salmer med henblik især på de mindre klasser.

Et andet seminarium anfører, at der er ingen del af undervisningen, der ikke også sigter mod de 5-8-årige. Faget har ikke færdige svar, som det (ved en eller anden metode) er lærerens opgave at afdække. Seminariet påpeger tværtimod, at der bl. a. kræves speciel indfølingsevne fra underviserens side - og det forhold undersøger og diskuterer holdene meget.

Grunduddannelsesfagene: Formning, sang/musik, legemsøvelser og håndarbejde.

Formning (§ 46). Der foreligger en fyldig beskrivelse fra alle de adspurgte seminarier, og en fælles konklusion synes at være, at formning i meget høj grad er relateret til de 5-8-årige. Det anføres i den forbindelse, at kendskab til førskolebarnets udvikling er en helt nødvendig baggrund for at forstå skolebegyndere.

Et seminarium bemærker, at studiet af formning til undervisning i 1.-3. klasse har karakter af en teori/praksis-funktion. Det praktiske arbejde med at forme skal foruden at give personlig formningserfaring tjene som udgangspunkt for en problematisering af undervisningen i formning i 1.-3. klasse, herunder føre til undersøgelse af, hvordan børn i alderen fra ca. 3 til ca. 10 år bruger billedsprog.

Et andet seminarium henviser til, at stort set hele fagets formåls- og indholdsbeskrivelse har lagt op til en behandling af problemer omkring 5--8-årige.

Ud over klare tilkendegivelser af, at faget opleves som betydningsfuldt i bestræbelserne på at forberede de studerende til indskolingens problemer, anføres også, at »det kunne være ønskeligt med større praktiske mulighe-

der for tværfaglig koordination af stoffet vedrørende 5-8-årige i læreruddannelsen«.

Sang/musik (§ 48). Af de modtagne beskrivelser af fagets praksis tegner der sig et billede, der har stor lighed med, hvad der er sagt om formning.

Et seminarium bemærker, at grunduddannelsen i sang/musik primært baseres på småbørnsområdet. Ein metodik til musikalsk oplæring gennemgås. Denne tilgodeser i høj grad børns legebehov, men er tillige ved sin systematik en indføring i musikalske grundelementer, der søges leget ind i børnene.

Et andet seminarium anfører, at en del af undervisningsstoffet har naturlig relation til alderstrinet 5-8-år, idet man bygger videre på de forudsætninger børnene har erhvervet i deres førskoletid. Det tilføjes, at det værdifulde arbejde, der gøres i børnehaver og børnehaveklasser med hensyn til udviklingen af børnenes sociale adfærd gennem musisk samarbejde, bliver endnu mere nødvendigt i skolen, hvor der arbejdes med betydelig flere børn pr. voksen.

Legemsøvelser (§ 50). Behandlingen af problemstillinger omkring de første klassetrin har efter det modtagne materiale skønsmæssigt beslaglagt fra en trediedel til halvdelen af grunduddannelsen. Et seminarium angiver desuden, at man har fulgt fasen 0-2 år (lege-fasen) og behandlet barnets fysiske og sociale udvikling.

Dét angives, at man løbende tager problemer op vedrørende fare/risikomomenter, konkurrencemomenter (lege, boldspil) samt problemer i forbindelse med de såkaldte ekspressive aktiviteter (rytmik, dans, drama).

Et seminarium bemærker, at der i grunduddannelsen er arbejdet koncentreret om de discipliner, der skønnes særlig egnede for børnene i de første skoleår (1.-4. klasse). Nøgleordet for småbørnsaktiviteter, skriver et andet seminarium, er lege eller legelignende øvelser, hvor ordet her er anvendt på en aktivitet, der for barnet er et mål i sig selv.

I øvrigt gøres opmærksom på, at det var ønskeligt, om faget fik tildelt praktik på lige fod med andre folkeskolefag - netop for at kunne forbinde det praktiske og teoretiske omkring begynderundervisningen.

Håndarbejde (§ 52). I besvarelsen indgår, at uddannelsesbekendtgørelsen af 1969 gav mange muligheder for at inddrage begynderundervisningen og førskolestadiet i fagets undervisningstilbud, hvorimod den nugældende bekendtgørelse fra 1975 ikke har klar relation til undervisning af omtalte børnegruppe. Begrundelsen herfor må ses i den kendsgerning, at faget i folkeskolen først er obligatorisk i 4. klasse, selvom kommuner kan beslutte andet - og selvom den enkelte lærer (klasselæreren) kan inddrage aktiviteter fra faget i integrerede forløb.

Fra et seminarium gør man opmærksom på, at håndarbejdsaktiviteter (der er meget andet end det »at sy«) har store muligheder for at støtte især hånd-, øje- og talemotorikkens udvikling samt endvidere for at tilgodese skabende aktiviteter i legeform.

Et andet seminarium gør opmærksom på, at faget kan stimulere og udvikle skabende evner og initiativ igennem opgaver, der skærper iagttagelsesevne, formopfattelse og kombinationsevne, og det kan ses som led i den større sammenhæng: at få barnet til at fungere helt og fuldt.

Liniefagene.

I besvarelserne indgår ikke mange beskrivelser af liniefagene. Det begrundes flere steder med, at liniefagene i højere grad er fagdisciplinorienterede end de er f. eks. aldersrelaterede, og at liniefagene især sigter mod større børn (over 11-12 år).

Man har på nogle seminarier i liniefaget musik foretaget en gennemgang af pædagogiske systemer for den yngste aldersgruppe for ud fra musikpædagogiske og fagdidaktiske overvejelser at vurdere forskellige muligheder for tilrettelæggelse af undervisningen.

Et seminarium gør opmærksom på, at disciplinerne skabende musikalske aktiviteter og praktisk og teoretisk arbejde med et alsidigt skolemusikrepertoire direkte tilgodeser bl. a. undervisningen af de 5-8-årige.

Om liniefaget dansk hedder det fra et seminarium, at man har arbejdet med børnesprog »mundtligt og skriftligt« med forsøg på at bruge den erhvervede viden om lovmæssigheder i udviklingen af det talte sprog i de første barneår på undersøgelsen af børns udtryksform i de første 5 skoleår.

De pædagogiske specialer:

Pædagogisk speciale B (§ 38, stk. 4). Seminarierne besvarer forespørgslen kort udfra en begrundelse om, at speciale B drejer sig om ålderskategorien »unge«. Men der angives, at indirekte berøres de 5-8-årige, hvor det er nødvendigt for at få en sammen-

hængende forståelse af unges situation i hjem/skole/fritid.

Pædagogisk speciale C (§ 38, stk. 5). Flere seminarier angiver, at specialundervisning forsøges set i nær relation til undervisning på begyndertrinet. Mange problemstillinger omkring de 5-8-årige er med i billedet.

Det må kræves, skriver et seminarium, at den studerende kan forholde sig kritisk analyserende overfor den totalsituation (det enkelte barn, gruppen af børn, skolen, samfundet, målet for undervisningen, undervisningsmetoder m. v.) det er at fungere ved specialundervisningen i den danske folkeskole.

Et andet seminarium skriver, at ud fra den betragtning, at en meget væsentlig del af barnets personlighed er dannet før barnet begynder skolen, har man især i de sidste år beskæftiget sig meget med personlighedsdannelse hos førskolebarnet. Endvidere har man taget barnets miljø i videste forstand op, også omkring indskolingsproblematikken.

To seminarier angiver en emnerække med nær tilknytning til de 5-8-åriges situation, idet der dog tilføjes, at en egentlig særskilt behandling af den pågældende aldersgruppe ikke gives på specialet, men da der i hele undervisningens forløb lægges stor vægt på betydningen af profylaktiske foranstaltninger til undgåelse af senere vanskeligheder i skolen, må der nødvendigvis jævnligt relateres til denne aldersgruppe.

Konkluderende kan siges, at faget behandler mange problemkredse omkring de 5-8 årige, men at det måske især gøres under én synsvinkel - specialundervisningens.

2.2.2. Forholdene på 5 børnehave- og fritidspædagogseminarier

Seminariekontoret har ligeledes foretaget et rundspørge til 5 børnehave- og fritidspædagogsminarier.

Undersøgelsesmetodisk er også her valgt en åben essaybesvarelse, da seminarierne arbejder med så forskellige stofområder inden for bekendtgørelsens rammer, og med så forskellige grader af fagintegration, at det ville være næsten umuligt at opstille et spørgeskema.

Inden der gives en mere nuanceret og fagdelt gennemgang af det indsendte materiale kan det generelt anføres, at samtlige fags undervisningstilbud inden for børnehave- og fritidspædagoguddannelserne indeholder emner og stof vedrørende de 5-8-årige børn.

I fagene psykologi (især udviklingspykologi) og praktisk pædagogik indtager den nævnte aldersgruppe en væsentlig plads i undervisningen. Også faget musik anfører at have klar relation til aldersgruppen, der optager en stor del af undervisningstiden.

En lang række af de øvrige fag anfører imidlertid, at man ikke er i stand til at udskille aldersgruppen specielt, men at en række af de fasrdigheder og det stof der gennemgås også har relevans for denne gruppe.

Som en tilføjelse til undersøgelsen kan oplyses, at direktoratet ligeledes har gennemgået tidligere undervisningsårs indberetninger vedrørende de studerendes valg af tilvalgs- og specialeemner. Det kan være meget vanskeligt at skille emner ud, der udelukkende vedrører de 5-8-årige, men en gennemgang af oversigten fra undervisningsåret 1974-75 viser eksempelvis, at der på landets seminarier i tilvalg ud fra 695 hold blev oprettet 36 hold å gennemsnitlig 11 studerende og i speciale ud af 238 hold blev oprettet 18 hold å gennemsnitlig 10 studerende om emner med direkte tilknytning til de 5-8-årige. Men forhold vedrørernde aldersgruppen indgår også i en lang række af de øvrige emner som »forældresamarbejde«, »børns leg og beskæftigelse i forskellige aldre«, »børn og sprogudvikling«.

Psykologi (§ 35). Fra alle seminarier anføres, at der specielt i disciplinen udviklingspsykologi arbejdes med aldersgruppen 5-8-årige.

Desuden indgår aldersgruppen i emner under socialpsykologi, i psykologiske iagttagelser, under arbejde med motivationspsykologi og lærerprocessens psykologi. Aldersgruppen indgår ligeledes i større emnearbejder som »børns opvækst«, »børns leg«, »barnets hverdag« og i emnet »indskoling«.

Generelt nævnes det, at alle dele af indholdet i psykologi har relation til de 5-8-årige, og at aldersgruppen betragtes som en central gruppe under hele studiet. Et seminarium fremhæver, at der tilstræbes en sammenhængende psykologisk forståelse af børn fra 0-14 år, og at de 5-8-åriges udvikling ikke kan forstås uafhængigt.

Almen pædagogik (§ 36). En specifik behandling af forholdene omkring de 5-8-årige foretages kun i mindre omfang, men alle seminarier anfører, at aldersgruppen indgår i større pædagogiske sammenhænge. Som eksempler på emner, hvor de 5-8-årige indgår, nævnes: »de store børn i børnehaven«, »fri-

tidshjem som opholdssted«, »forældresamarbejde/forældreholdninger til forskellige institutioner«, »forskellige opdragelsesholdninger i relation til forskellige aldre«, »sprogstimulering«, »fritid/frihed, undervisning/beskæftigelse«, »kortlægning af forhold, der bestemmer opdragelsesnormer og praksis«, »indlasringsstof og indlæringsmåde« og »sammenhæng mellem børns tale - sprog - motoriske udvikling«. Et seminarium nævner i forbindelse med de 5-8-årige, at man har et samarbejde med et speciale A-hold på et lærerseminarium.

Praktisk pædagogik og institutionslære (§ 37). Det fremhæves, at formålsparagraffen klart lægger op til behandling af forhold vedrørende samvirke mellem hjem, skole og fritidsforanstaltninger for de 5-8-årige. Heri indgår især problemer vedørende indskoling. I disciplinen institutionslære udgør aldersgruppens forhold en væsentlig del af den samlede undervisning. Generelt nævnes det imidlertid, at næsten alle dele af faget har relation til 5-8-årige.

Som emner, hvor aldersgruppen naturligt behandles er nævnt: »gennemgang af institutionsformer«, »forældres/børns forventninger til børnehaven, skolen ect.«, »samfundets mål med institutioner«, »forældresamarbejde«, »mål, midler og metoder i arbejdet med børn på forskellige alderstrin«, »materialekundskab«, »lære at lære«, »at tilrettelægge emnearbejde i relation til alder og udvikling«, »mobning«, »overgang fra en institutionsform til en anden«, »indskolingsproblemer«, »undervisningsparathed«.

Sociale fag (§ 38). Det anføres, at undervisningen ikke specielt sigter mod de 5-8-årige. Under emner som »institutionstilbud for forskellige aldersgrupper, jfr. lov om social bistand«, »rekruttering til forskellige institutionsformer«, »folkeskoleloven (børnehaveklassen)«, »familiebaggrund« og »udskillelse til special- og observationsundervisning« m. v. behandles dog særlige forhold omkring de 5-8-årige.

Socialmedicin (§ 39). Undervisningen tager kun i mindre omfang direkte sigte mod de 5-8-årige børn og da i emner som »kostvaner og slikproblemer«, »enuresis«, »gennemgang af det normale barn/det syge barn på forskellige alderstrin«, »sundhedslovgivningen«, »psykosomatiske sygdomme«, »handicaps«, »boligforhold - børnesygelighed«.

Musik (§ 40). I faget musik angiver man, at så godt som hele undervisningen kan anvendes til de 5-8-årige. Det fremhæves, at aldersgruppen er en vigtig gruppe, og at arbejdet med instrumenter, med sang, musik og bevægelse i en væsentlig del af den samlede undervisningstid har direkte sigte mod denne aldersgruppe.

Med sigte mod aldersgruppen arbejdes bl. a. med »opøvning af lytte- og koncentrationsevne«, »bunden dans og fri dans og bevægelse«, »sanglege«, »musikalsk påvirkning«, »arbejde med instrumenter«.

Rytmik/gymnastik (§ 40). Der er ikke i undervisningen lagt op til at behandle de 5-8 årige som en særlig gruppe. Som emner, hvor aldersgruppen naturligt indgår, kan nævnes: »bevægelsesleg«, »bevægelsesrytmik - koordinering af arm- og benbevægelser«, »legepladser og legeredskaber«, »boldspil og boldlege«, »hverdagens belastning af børnenes kroppe«, »miljøets betydning for den motoriske udvikling«, » udendørs/ indendørslege«. For fritidspædagogseminarier indgår obligatorisk undervisning i svømning for de større børn (5-14 årige).

Værkstedsarbejde (§ 40). Det nævnes, at de fleste af aktiviteterne på værkstedet er relevante for de 5-8-årige. Det anføres, at der i dette fag lægges vægt på at give muligheder for aktiviteter, der svarer til forskellige aldersgrupper og udviklingstrin. I samarbejde med andre fag berøres emner som parathed og indskoling.

Dramatik (§ 40). En stor del af undervisningen i dramatik oplyses at være relevant for de 5-8-årige. Især under arbejde med børneteater angives aldersgruppen som klar målgruppe. Også under arbejde med: »sansetræning«, »bevægelse og afspænding«, » sprogstimulering« nævnes de 5-8-årige som en for faget relevant aldersgruppe.

Naturkundskab (§ 41). Det anføres, at undervisningen i næsten alle henseender har relation til de 5-8-årige. Som for de øvrige aldersgrupper nævnes det, at det bl. a. tilsigtes at skærpe børnenes nysgerrighed over for naturen og at give viden om naturlove og naturfænomener.

Talelære og stemmepleje (§ 42). Det nævnes, at aldergruppen berøres under gennemgang af forhold vedrørende: »børns sprogtilegnelse«, »forsinket sprogudvikling«, og »fejlfunktioner som læspen, stammen ect.«.

Dansk sprog m. v. (§ 43). En del af undervisningstiden er naturligt helliget de 5–8-årige. Som eksempler nævnes emner som: »børnelitteratur, børnefilm og børne-TV«,

»arbejde med bøger og bøgers anvendelse«, »bøger der belyser en aldersgruppes forskellige situationer i hjemmet og i skolen«, »sproglig stimulering af børn«.

3. kapitel

Udvalgets vurdering og forslag til ændringer i de eksisterende uddannelser

3.1. GENERELLE SPØRGSMÅL

Læreruddannelsen og pædagoguddannelserne har det til fælles, at de uddanner til pædagogisk arbejde med børn og unge. De aldersgrupper, de enkelte uddannelser stiler imod, er forskellige, men alle de uddannede kan i deres arbejde få at gøre med den aldersgruppe, det her drejer sig om, nemlig de 5-8-årige.

Uddannelserne leder frem til ansættelse i skoler, daginstitutioner og i et vist begrænset omfang andre institutionsformer. Selv om samfundets begrundelse for og formål med at stille institutioner til rådighed for børnene er forskellig for de enkelte institutionsformers vedkommende, gælder det dog om dem alle, at de i deres daglige arbejde med børnene skal løse pædagogiske opgaver, der sigter mod en alsidig personlighedsudvikling. Her skal der bl. a. i samarbejde med forældrene stræbes mod at udvikle barnets selvstændighed, at give det viden og færdigheder og at påvirke dets holdning til sig selv og andre mennesker.

Det er derfor **et** afgørende led i tilrettelæggelsen og gennemførelsen af denne opgave løbende at overveje, om de eksisterende uddannelser giver de uddannede et tilstrækkeligt fagligt grundlag for at løse opgaven. Det må endvidere overvejes om uddannelsernes rammer og studieplaner er tilstrækkeligt fleksible til, at der inden for dem kan ske en nyorientering, der svarer til nye mål for og nye metoder i det opdragende arbejde.

Ud fra disse almene betragtninger har udvalget taget uddannelserne op til overvejelse med henblik på, om de giver de uddannede forudsætninger for arbejdet med de 5-8-årige i den sidste børnehaveperiode og den første skoleperiode, sådan at der bliver tale om et sammenhængende pædagogisk forløb ud fra denne aldersgruppes betingelser, som foreslået i udvalgets første betænkning (se kapitel 1).

Inden der fremsættes vurderinger og forslag ønsker udvalget at pege på nogle generelle forhold ved uddannelserne i tilknytning til bemærkningerne i kapitel 1.

3.1.1. De studerendes forudsætninger

Som omtalt i kapitel 2 er der forskellige *formelle krav ved optagelsen* til henholdsvis lærer- og pædagoguddannelserne.

Udvalget er bekendt med, at ministeriet arbejder med forslag om ændrede optagelseskrav til pædagoguddannelserne: mindst HF-eksamen i dansk og samfundsfag. Begrundelsen herfor har været, at nogle studerende savner tilstrækkelige færdigheder med hensyn til skriftlig og mundtlig fremstilling og kundskaber vedrørende samfundsforhold. Principperne ved optagelsen er af Uddannelsesrådet vedrørende børnehave- og fritidspædagoguddannelserne foreslået således, at der må stræbes mod et grundlag, hvor der for alle kræves 9 års skolegang plus studentereksamen/HF eller en faglig uddannelse.

I en overgangsordning er foreslået en kvoteordning, hvorefter der i en periode for en mindre gruppe ansøgere kan dispenseres fra 9 + 3-princippet.

Da der igennem mange år har været adgangsbegrænsning på begge seminarieområder, hvorved kun en del af ansøgerne kunne optages, har man oparbejdet forskellige *adgangsreguleringssystemer*. I disse er der lagt vægt på tidligere uddannelser, erhvervserfaring, pædagogisk erfaring, fritidsvirksomhed og for læreruddannelsens vedkommende endvidere sociale og regionale hensyn og den adgangsgivende eksamens karakterværdier. I foråret 1978 er fastsat adgangsreguleringsbestemmelser for enkelte lærerseminarier.

Disse former for adgangsregulering bygger på seminariernes erfaringer samt almene politiske og pædagogiske ønsker om en bred social rekruttering, hvor studerende fra alle samfundslag og med alsidige personlige og faglige forudsætninger mødes.

Aldersmæssigt har dette betydet, at gennemsnitsalderen hos de optagne lærerstuderende er 24 år, hos børnehavepædagogstuderende 20 år og hos fritidspædagogstuderende 21 år.

De studerendes forskellige forudsætninger betinger forskellige *forventninger til uddannelserne.*

Nogle studerende interesserer sig for særlige fagområder og forventer at få lejlighed til at fordybe sig i disse. Andre har truffet deres uddannelsesvalg ud fra ønsket om at beskæftige sig med børn, og nogle går ind i uddannelsen med baggrund i mere praktiske overvejelser. Der kan naturligvis være tale om en kombination af disse tre faktorer, men lige vigtigt for alle de studerende er det at de gennem uddannelsen ikke mindst i løbet af det første år oplever både de krav uddannelsen stiller og det mangesidige indhold af deres fremtidige arbejde.

Som beskrevet i kapitel 2 har den enkelte studerende valgmuligheder med hensyn til fag, emner og fordybelse i enkelte stofområder. Valgene medfører en grundig behandling af nogle områder men indebærer tillige en risiko for, at andre områder bortvælges eller behandles overfladisk. Dette kan give en uddannelsesmæssig indsnævring som er uforenelig med de krav, der stilles til de uddannede.

Som eksempel herpå kan nævnes, at mindre end 20 pct. af de lærerstuderende vælger speciale A, og at de øvrige studerende ikke er sikret viden om småbørnsundervisning. Dette finder udvalget problematisk, da praktisk talt alle lærere kommer til at arbejde med børn i de yngste klasser.

Læreruddannelsens fagopdeling og især linjefagsordning kan medføre en risiko, for at nogle studerende indstiller sig på især at blive faglærere.

Til gengæld kan børnehave- og fritidspædagoguddannelserne have præg af for stor tværfaglighed uden dybtgående forankring i de enkelte undervisningsfags indhold og metoder.

De kommende ansættelsessteders tradition og placering i samfundet har naturligt en indflydelse på de studerendes opfattelse af henholdsvis lærer- og pædagogrollen.

Samfundskrav om en effektiv og erhvervs- og uddannelsesrettet folkeskole kan indstille lærerstuderende på at interessere sig mest for senere trin i folkeskolen.

Samfundets mere vagt definerede mål for daginstitutionerne kan indstille pædagogstuderende på, at der i deres kommende arbejde stilles færre pædagogiske krav, og at de derfor har friere spillerum med hensyn til valg og begrundelse af arbejdsformer, såvel i uddannelsen som på institutionerne.

Det må stort set siges, at udannelserne formelt lykkes i den forstand, at mellem 70-80 pct. gennemfører på normeret tid, men der er dog fortsat en række problemer, som ikke er løst tilfredsstillende.

3.1.2. **Fremmøde** og **samarbejdsproblemer**

Børnehave- og fritidspædagogseminarierne adskiller sig fra lærerseminarierne ved, at deltagelse i undervisningen er obligatorisk. Dette må ses i sammenhæng med, at der på børnehave- og fritidspædagogseminarierne kun holdes afsluttende prøver i de tre pædagogiske fag og i sociale fag. En ophævelse af mødepligten på disse seminarier måtte medføre, at der som på lærerseminarierne blev eksamen i alle fag.

Planlægningen af arbejdet på lærerseminarierne kan dog medvirke til at styrke fremmødet, der i øvrigt ikke betegnes som dårligt. I denne forbindelse kan nævnes tilrettelæggelse af perioder med tværfaglige emner, især i de pædagogiske fag. Ligeledes kan afløsning af eksamensstof finde sted under forudsætning af, at de studerende deltager i undervisningen i et nærmere angivet omfang og indstilling til eksamen kan i andre tilfælde gøres afhængig af, at de studerende har deltaget i visse øvelser eller kurser.

Spørgsmålet om fremmøde er efter udvalgets opfattelse af betydning for, om de stude-

rende gennem deres eget arbejde på seminarierne i tilstrækkeligt omfang oplever betydningen af planlægning og tilrettelæggelse, medansvarlighed og gruppecentrerede arbejdsformer, også i ikke selvvalgte grupper, ligeom det også har betydning for, om tværfagligt tema- og emnearbejde kan gennemføres.

Visse indskrænkninger i det helt frie fremmøde bør overvejes med henblik på at fremme de studerendes forståelse af og erfaringer med disse forhold.

3.1.3. Teoretiske fag og praktikundervisning

Det må være et hovedformål for uddannelserne at sætte de uddannede i stand til at handle i praktiske situationer i samspil med børn, forældre, kolleger og andre, der har med børnene at gøre. Derfor er praktikundervisning og forholdet mellem teoretiske fag og praktik et vaisentligt element i disse uddannelser.

I uddannelserne er indholdet - omend med forskellig vægt på de enkelte områder - bygget op i tre hoveddele:

1) Fag, der skal give indsigt i børns udvikling og forudsætninger på forskellige udviklingsniveau'er, sammen med fag, der skal give indsigt i metoder til formidling af undervisningsindhold og i tilrettelæggelse af pædagogiske forløb.
2) Fag, der skal give viden og færdigheder, som skal formidles videre til børnene.
3) Praktikundervisning. I pædagoguddannelserne er ca. 25 pct. af den samlede studietid afsat til praktik, i læreruddannelsen ca. 18 pct.

Uddannelsens mål kan kun nås, hvis de teoretiske områder og den praktiske del af udannelserne ikke har karakter af to forløb, der ligger parallelt uden at være organisk sammenhængende.

Begrebet »praktik« omfatter praktiklærernes undervisning og den studerendes deltagelse i planlægning, tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning m. v. sammen med praktiklærer, børn og eventuelt medstuderende. Ved deltagelse i planlægning og tilrettelæggelse af seminariets undervisning i de forskellige fag og deltagelse i seminariets styrelse indgår den studerende imidlertid også i en pædagogisk praksis.

Udvalget har i sine overvejelser af, hvorfor forbindelsen mellem uddannelsernes teoretiske og praktiske dele ofte er mindre tilfredsstillende, hæftet sig ved følgende forhold:

De senere års formulering af mål og metoder i småbørnspædagogikken og skolens undervisning er udgået fra folk med et overvejende teoretisk ståsted og i en sådan sproglig form, at den ikke - eller endnu ikke - har fundet tilstrækkelig genklang hos praktisk arbejdende pædagoger.

De lærere og andre pædagoger, hos hvem de studerende er i praktik, har haft for få uddannelsestilbud som praktiklærere til, at de kan medvirke tilstrækkeligt til at udmønte den teoretiske indsigt i pædagogiske handlemuligheder og til at opnå tilstrækkeligt kendskab til nyere teorier. Endvidere er der ikke et tilstrækkeligt samarbejde mellem seminarierne lærere og praktiklærerne, hvilket kan medføre, at studerende ikke oplever, at praktikperioderne har sammenhæng med undervisningen på seminariet.

De vilkår, som de studerende møder i skolen og daginstitutionen, er ofte præget af traditioner, som kan virke hæmmende for nyorientering og nødvendige forandringer.

For daginstitutioners vedkommende gælder det for eksempel, at der har været en lang tradition for at fremme barnets udvikling med mindst mulig indgriben fra de voksnes side. Der har ikke - som for folkeskolen - været udsendt pædagogiske vejledninger eller stillet krav om et bestemt pædagogisk indhold. Dette har til en vis grad medført, at pædagogerne ikke har følt forpligtelse til at planlægge og vurdere det pædagogiske arbejde, og det har igen påvirket praktikundervisningen.

På tilsvarende måde kan man nævne, at folkeskolens lærere i deres undervisning undertiden tager for lidt hensyn til og kender for lidt til de vilkår, hvorunder børnene og deres forældre lever, for eksempel arbejdsforhold, boligforhold, livsopfattelse m. v. Hermed bliver de kommende lærere i deres praktiktid for lidt rustet til at forstå børnenes virkelighed. Det forhold, at mange seminarierlærere helt savner erfaringer fra praktisk-pædagogisk arbejde blandt børn - eller ikke mere har å jourførte erfaringer - kan også være blandt årsagerne til adskillelse mellem teori og praksis.

Det eksisterende pædagogikum for lærere ved folkeskoleseminarierne har et overvejende teoretisk indhold og tilgodeser ikke i tilstrækkelig grad behovet for praktisk-pædagogisk indsigt i folkeskolen. For lærere

ved børnehave- og fritidspædagogseminarierne findes end ikke et seminarielærerpædagogikum.

Selv om der er tale om målrettede pædagogiske uddannelser, bør det efter udvalgets opfattelse dog ikke forlanges, at al undervisning skal være praksis-relateret. Der må også være lejlighed til at fordybe sig og engagere sig i faglige emner,' som vækker den enkelte studerendes interesse uden at have direkte pædagogisk relevans, men som sætter ham/hende i stand til at forstå medmenneskelige og samfundsmæssige sammenhænge.

På den anden side er det af fundamental betydning, at de studerende i deres uddannelse møder den pædagogiske virkelighed på godt og ondt, dvs. skolens og daginstitutionernes muligheder og begræsninger. Kun herved kan der skabes realistiske forventninger til det kommende arbejdsfelt.

Uddannelserne må opbygges således, at de studerende oplever en kontinuerlig afvejning af det faglige, det pædagogiske og det personlige.

3.1.4. Tilrettelæggelsesfrihed

Både i læreruddannelsen og i uddannelserne til børnehave- og fritidspædagog giver uddannelsesbekendtgørelserne lærerne en udstrakt frihed til i samarbejde med de studerende selv at tilrettelægge uddannelsen i de enkelte fag.

Proceduren med at drøfte alle de forskellige fags mål, indhold og tilrettelæggelse er tidkrævende og kan opleves som tidsspilde, både set indefra af de involverede lærere og studerende og set udefra under indtyk af, at det foregår samtidig på samtlige uddannelsessteder.

Afgørende positivt ved dette forhold er dog, at det fremmer de studerendes overblik over fagenes muligheder, gør dem medansvarlige og forpligtede over for uddannelsens formål og fagmål og øver dem i at gennemføre en planlægning og tilrettelæggelse. Det åbner også mulighed for et tværfagligt samarbejde.

Af tilrettelæggelsesfriheden følger også, at der kan være så store forskelle på, hvilke emner man har arbejdet med i de forskellige fag, at der kan rejses tvivl om, hvorvidt der er tale om én.læreruddannelse, én børnehavepædagoguddannelse etc. F. eks. kan der være store forskelle på, hvor meget de studerende har beskæftiget sig med de 5-8-åriges opdragelse og undervisning.

Det er en almen erfaring, at indholdsvalget i de seneste år har været præget af skiftende modeemner, f. eks. inden for de pædagigiske fag Piaget, Bernsteins kodeteorier og Frigørende pædagogik. Udvalget finder, at det er et positivt træk, at man følger med i den nyere udvikling, men er betænkelig ved den ensidighed, der kan blive resultatet heraf.

Forskelle fra hold til hold og fra seminarium til seminarium modvirkes af, at lærerne, ud over at være forpligtede over for bekendtgørelsens formuleringer har erfaring for, hvad der mest hensigtsmæssigt arbejdes med. Ved møder mellem og kursus for de enkelte fags lærere sker der en udveksling af erfaringer, materialer etc., hvilket fremmer et vist fællesspræg. Endvidere har de centrale studielektorer ved lærerseminarierne mulighed for at animere til og kontrollere, at væsentlige fagområder ikke overses eller behandles overfladisk. I læreruddannelsen er der endvidere i nogle fag ved centralt udformede eksamensopgaver mulighed for at sikre et vist fællespræg.

Børnehave- og fritidspædagoguddannelserne har ikke de samme muligheder, da der ikke for disse uddannelser er etableret en studielektorordning, hvad udvalget finder uheldigt. Endvidere ønsker man - som det vil fremgå af kapitel 3.2.2.3.- at det overvejes at indføre centralt stillede opgaver inden for disse uddannelser.

Det bør for alle uddannelser overvejes, hvordan man bedst sikrer en tilstrækkelig bred fælles baggrund i teori og erfaringer såvel i de enkelte fag som i arbejdet med tværfaglige emner, sådan at de studerende med større kompetence vil kunne varetage de mange forskelligartede opgaver i deres fremtidige arbejde.

3.1.5. Overvejelser om kort- og langsigtede ændringer i relation til samfundets skiftende krav

Det er af det foregående fremgået, at der er bevægelser og tendenser hen imod ændrede opfattelser af læreres og pædagogers opgaver og roller.

Grundlaget herfor er ændrede strukturer i samfundet og forståelsen for nødvendigheden af at indrette uddannelser for »almene

kulturformidlere« i overensstemmelse med samfundets skiftende behov.

Samtidig med erkendelse af denne nødvendighed konstateres også en række barrierer mod både mere radikale og mindre omfattende ændringer. Disse barrièrer kan have rod i ressourcemangel, i værdiforestillinger og i interessemodsætninger både i befolkningen som helhed og i de faggrupper, som er impliceret, herunder den centrale administration og de lokale ansættende myndigheder.

Erfaringer og undersøgelser viser, at reformer som for eksempel de af udvalget foreslåede kun meget langsomt trænger igennem de etablerede systemer og i nogle tilfælde standses, især på grund af interesseorganisationers forståelige modvilje mod at afgive erhvervede rettigheder og fordele. Det viser sig på alle områder og ikke specifikt inden for den pædagogiske verden.

I spørgsmål om opdragelse og undervisning af børn er det nødvendigt at tage vidtgående hensyn til forældres forventninger og egne mål for opdragelse, og forældre står her som »forbrugere« af henholdsvis skole og institutioner, og hermed også lærere og pædagoger.

I den uddannelsespolitiske planlægning har to hovedmål været fremherskende: målet om uddannelsesmæssigt lige muligheder og målet om fleksibilitet i takt med skiftende behov, både for det enkelte menneske og dets forskellige livsfaser og for samfundet.

Disse mål behøver ikke i princippet være modstridende med forældrekrav og -forventninger, men i praksis vil nogle forældre alligevel modsætte sig, at man ikke opretholder skel mellem børnegrupper, mellem førskole og skole, mellem skole og fritid, mellem børnene og de voksnes arbejde osv. Konsekvensen heraf vil være fortsat båseopdelig af lærere, pædagoger og andre, som har med børnene at gøre, og specialiseringen forstærkes i uddannelserne af den øgede kundskabsmængde på de respektive områder.

Udvalget finder dog, at der i både fagkredse, forældrekredse og hos politikere er så stor interesse for et bedre samvirke, at det må være muligt at realisere en stor del af de i 1. delbetænkning fremsatte forslag, trods de førnævnte barrièrer.

Udvalget er vidende om, at der udfra nævnte uddannelsespolitiske mål arbejdes med planer om på længere sigt at etablere en ny-organisering af de pædagogiske uddannelser, som samler alle i ét system, og hvor der både er et betydeligt fællesstof og en specialisering, men også mulighed for linjeskift under uddannelsen samt supplerende uddannelser, som muliggør skift af arbejdsområde og videreuddannelse til højeste trin for alle grupper.

Det findes derfor ikke hensigtsmæssigt at gå ind i sådanne overvejelser, som er henlagt til Det centrale Uddannelsesråd, Sektorrådet for de videregående uddannelser og Det faglige landsudvalg for de pædagogiske og psykologiske uddannelser samt de to råd for seminarierne.

I det følgende vil man alene beskæftige sig med mere pragmatiske løsningsforslag til de eksisterende uddannelser, men vil dog også pege på nødvendigheden af at etablere forsøg, som rækker ud over de nugældende rammer.

3.2. UDVALGETS FORSLAG TIL ÆNDRINGER AF UDDANNELSERNE

Som generelle krav til uddannelserne i forbindelse med skolestarten må fremhæves, at de skal arbejde ud fra et helhedssyn på barnet. Dette forudsætter *viden og indsigt* om børnenes og familiernes levevilkår (det horisontale helhedssyn) og om børns udvikling før, under og efter indskolingsperioden (det vertikale helheldssyn).

Det forudsætter *færdigheder* i at tilrettelægge og gennemføre tværfaglige pædagogiske forløb, både det mere traditionelt undervisningsprægede og den sideløbende omsorg og opdragelse i et gruppe/klassefællesskab.

Det forudsætter *samarbejde* med forældre, kolleger og andre, der har med børnene at gøre, herunder øvelse i og vilje til at give og modtage oplysninger og at inddrage andres synspunkter i sin pædagogiske praksis.

3.2.1. Ændringer vedrørende læreruddannelsen

3.2.1.1. Enhedslærerprincippet

Som anført i kapitel 2 ved beskrivelsen af læreruddannelsen har intentionen været at fastholde enhedslærerbegrebet, idet man har givet uddannelsen et indhold, så den er både bred og dyb. Den lærerstuderende får - som det fremgår af beskrivelsen i kapitel 2 - en bred uddannelse i 7 af folkeskolens fag og en dyb uddannelse i to af skolens fag. Hertil kommer en bred og dyb uddannelse i de pædagogiske fag - der timemæssigt udgør ca 40 pct. af uddannelsen - hvilket skal give

hende/ham et pædagogisk-psykologisk beredskab til at være lærer for forskellige elever. Man har altså tilrettelagt en uddannelse, der gør det muligt for den færdige lærer at følge børnene hele skoleforløbet igennem. At læreren skal være mangestrenget hører dansk skoletradition til, og dette syn på læreren har også i dag opbakning fra uddannelsespolitikere, uddannelsesplanlæggere, skolefolk og forældre.

Spørgsmålet er imidlertid, om det, at man uddanner en mangestrenget lærer, ikke samtidig medfører, at læreruddannelsens hverdag bliver præget af en for opsplittet undervisning, der hindrer den studerende i at få overblik over og se sammenhæng i det, hun/han er igang med: En læreruddannelse.

Udvalget mener ikke, at der kan gives et entydigt svar på dette spørgsmål, men for så vidt angår uddannelsens beskæftigen sig med skolestartproblemer står det for udvalget klart, at dette arbejde må tilrettelægges bedre, hvilket må medføre ændringer såvel i uddannelsens struktur som i dens indhold.

3.2.1.2. Tværfagligt/tematisk arbejde i uddannelsen

Nyuddannede lærere vil efter udvalgets opfattelse ikke tilstrækkelig kvalificeret kunne sætte det tematiske arbejde igang, som man i 1. delbetænkning gerne så fremmet i skolestartperioden. De har i uddannelsen været for optaget af det enkelte fags problemer, og har i for ringe et omfang fået mulighed for tværfagligt tematisk arbejde. Man skal i det følgende eksemplificere dette samt komme med forslag til, hvordan dette forhold kan ændres.

Uddannelsens første år: Mangelen på tværfagligt, tematisk arbejde er tydeligst i første år af uddannelsen. Dette år skal den studerende uddannes i klasselærerfagene: Dansk, regning, skrivning og kristendomskundskab, i hvilke fag hun/han indstiller sig til eksamen ved afslutningen af 2. semester. Disse fag udgør i alt 17 ½ time af ugeskemaet. Selv om seminarierne selv kan udfylde resten af ugeskemaet (10-12 timer), som de vil, ser man ofte en ikke særlig heldig fordeling af disse timer, ved at man lægger 2-3 timers forløb i fire til fem fag ind i skemaet. For eksempel ser man, at studerende på første årgang ud over klasselærerfagene påbegynder uddannelsen i de tre grunduddannelsesfag (f. eks. formning, legemsøvelser, håndarbejde), hvilket betyder, at der kun bliver et lille timetal tilbage til de pædagogiske fag (f. eks. pædagogik og psykologi).

På denne baggrund er det ikke sært, at mange lærerstuderende opfatter uddannelsens første år som et 4. g., dels på grund af ugeskemaets traditionelle opbygning, dels på grund af, at de pædagogiske fag har for få timer. Hertil kommer, at indholdsbeskrivelsen i de fire klasselærerfag er meget omfattende, og da den studerende afslutter uddannelsen i disse med en stopprøve, får det den konsekvens, at arbejdet med klasselærerfagene prioriteres højere end arbejdet med de øvrige fag på første årgang.

Det er udvalgets indtryk, at de gode intentioner i formåls- og indholdsbeskrivelsen i det enkelte førsteårsfag bliver gjort delvis til skamme på grund af førsteårsprøven. Den let oppiskede stemning, der er omkring eksamen i de 4 fag, er medvirkende til, at man nok i for høj grad taler om, hvad der er eksamensrelevant i stedet for, hvad der er folkeskolerelevant.

Dette medfører, at den teoretiske og praktiske uddannelse i klasselærerfagene ikke får den ønskede virkning med hensyn til skolestart.

Seminarierne har selv mulighed for at forbedre uddannelsen i klasselærerfagene ved at gøre ugeplanen mere smidig og ved at nedsætte fagenes antal f. eks. ved at forøge timetallet i de pædagogiske fællesfag mod at udskyde påbegyndelsen af uddannelsen i grunduddannelsesfagene til 2. årgang. Man kunne derved forbedre muligheden for, at et samarbejde kan etableres på uddannelsens 1. årgang.

Det er for udvalget indlysende, at det efterlyste tematiske og tværfaglige arbejde skulle kunne finde sted, ved at man inden for førsteårsfagene og mellem disse og med inddragelse af de pædagogiske fællesfag arbejdede med skolestart i en periode på første årgang, hvorved forholdet mellem klasselærerfagene og de pædagogiske overvejelser om klasselærerfunktionen kunne belyses. Denne undervisningssekvens bør suppleres med en længere praktikperiode i 1. og 2. klasse.

Udvalget er af den opfattelse, at en sådan tilrettelæggelse, der kan finde sted efter gældende bekendtgørelse, vil gøre den professionelle indlæring mere vedkommende og mere sammenhængende for den studerende. En tværfaglig undervisningsfase vil medføre forskydninger i den vægt, man lægger på de

enkelte discipliner inden for det enkelte fag, hvilket ikke betyder, at den faglige indlæring behøver at forringes. Udvalget er også af den opfattelse, at et sådant tværfagligt samarbejde må kunne medføre krav om deltagelse i undervisningen, ligesom det kan lede til forsøg med ændrede evalueringsformer.

Imidlertid finder udvalget, at den ovenfor nævnte form for et samarbejde ikke er den bedste løsning på problemet om, hvordan de studerende får de bedste forudsætninger for at være klasselærere, herunder klasselærere i 1. og 2. klasse. Udvalget ville foretrække, at klasselærerfagene blev placeret senere i uddannelsen og ikke nødvendigvis samtidigt, idet det dog forudsættes, at de koordineres. Herved ville de studerende have mulighed for at kombinere deres erfaringer fra de pædagogiske fag med uddannelsen i klasselærerfagene således, at man kunne nærme sig en egentlig klasselæreruddannelse.

Man skal derfor foreslå, at der ved seminarierne iværksættes forsøg med strukturen i læreruddannelsen, således at uddannelsen i klasselærerfagene - i et samarbejde med de pædagogiske fag - bliver henlagt til de senere år i uddannelsen. Man vil hermed sikre en mindre brat overgang fra uddannelsen til skolen, hvor den første funktion for læreren ofte er den at være klasselærer - især for de yngre klasser.

Uddannelsen i de pædagogiske fag: Ønsket om at skabe større sammenhæng og større samarbejde i uddannelsen og dermed større engagement for den enkelte studerende gælder naturligvis i uddannelsen som helhed. I de pædagogiske fag har man især på 2., 3. og 4. år i uddannelsen mange steder forsøgt at imødekomme dette ønske ved at etablere tværfaglig undervisning i de pædagogiske fællesfag (pædagogik, psykologi og undervisningslære), og ved nogle seminarier har man også inddraget de pædagogiske specialer (A, B og C) i dette tværfaglige arbejde. Den enkelte årgang får således et team af lærere til rådighed, og undervisningen tilrettelægges problem- og projektorienteret i grupper. For så vidt angår de pædagogiske fællesfag må det siges, at undervisningen bliver mere livsnær, mere vedkommende, når den studerende får mulighed for at behandle et problem/ et emne ud fra forskellige indfaldsvinkler af pædagogisk, psykologisk og didaktisk karakter, naturligvis under den forudsætning, at arbejdsformen fremmer fordybelsen og ikke overfladiskheden.

Imidlertid er det i den forbindelse vigtigt for udvalget at gøre opmærksom på, at den problem- og projektorienterede undervisning ikke må medføre, at man kan gennemføre uddannelsen i de pædagogiske fællesfag *uden* at behandle skolestart.

Det er tidligere anført, at de studerende og læreren - på trods af en ret detailleret indholdsbeskrivelse af de enkelte fag i læreruddannelsen - har en relativ frihed ved tilrettelæggelsen og gennemførelsen af uddannelsen i de enkelte fag. Udvalget finder, at denne frihed bliver større når en række fag (her de pædagogiske fællesfag) arbejder sammen, og det indebærer den risiko, at dele af det enkelte fags indhold - som f. eks. skolestart - kan forsvinde. Udvalget finder det uantageligt for skolen, hvis dette sker.

Udvalget er opmærksom på, at man ved de ovenfor nævnte forslag om tværfagligt samarbejde i begyndelsen eller senere i uddannelsen får imødekommet ønsket om, at alle lærerstuderende får kendskab til skolestart. Imidlertid ønsker udvalget at understrege, at lærerstuderende løbende i uddannelsen arbejder med problemstillinger vedrørende skolestart, således også i arbejdet med de pædagogiske fællesfag.

Skolestart bør også behandles i forbindelse med de pædagogiske specialer. Da under 20 pct. af en årgang lærerstuderende, der vælger pædagogisk speciale A (undervisning af elever i folkeskolens yngre klasser) finder udvalget, at den fra enkelte seminarier (på forsøgsbasis) kendte ordning, hvor *alle* studerende som en del af uddannelsen i specialerne får kendskab til problemstillinger vedrørende indskoling (under speciale A) og integrering af handicappede i normalklasser (under speciale C) bør udvides til at omfatte samtlige seminarier.

Øvrige fag i uddannelsen: Det samarbejde, der finder sted mellem de pædagogiske fag i læreruddannelsen, har sine iøjnefaldende fordele, ligesom det - som nævnt - også kan have sine ulemper ved, at væsentlige faglige aspekter forsvinder. Det må endvidere nævnes, at det nære samarbejde mellem de padagogiske fag kan medføre en afsondring fra de øvrige fag (fagfagene) i uddannelsen. Det er vist ikke uretfærdigt over for uddannelsen at sige, at et nært samarbejde mellem de pædagogiske fag og fagfagene endnu ikke er blevet etableret ved seminarierne.

Udvalget har foran nævnt, at man ønsker et sådant samarbejde igangsat i forbindelse

med uddannelsen til klasselærer, men det er også i forbindelse med behandlingen af skolestartproblemer nødvendigt, at der uddannelsen igennem etableres et samarbejde mellem de pædagogiske fag og fagfagene. Et sådant samarbejde vil være indlysende mellem grunduddannelsesfagene (de musisk-kreative fag) og de pædagogiske fag, men det vil også kunne iværksættes mellem en række liniefag og de pædagogiske fag (især undervisningslære og pædagogisk speciale A).

Udvalget finder også, at der i forbindelse med fagfagene er en række uudnyttede samarbejdsmuligheder. Som eksempel herpå kan nævnes et samarbejde mellem grunduddannelsesfagene.

Sammenfattende om det tværfaglige og tematiske arbejde: Udvalget har i det foregående især peget på, at man i uddannelsen skal have mulighed for at samarbejde med skolestart inden for fagene og mellem fagene, hvilket ikke betyder, at man tager afstand fra disciplinorienteret og fagopdelt undervisning. Samarbejdet kan lærerseminarierne delvis selv sætte igang ved at udnytte den bevægelsesfrihed, som bekendtgørelsen giver, dels i beskrivelsen af hele uddannelsens forløb, dels i beskrivelsen af uddannelsen i det enkelte fag, men herudover ser udvalget gerne forsøg igangsat, der kan gøre uddannelsen mere smidig bl. a. ved at bryde strukturen i uddannelsen ved, at man henlægger uddannelsen til klasselærere til et senere tidspunkt i uddannelsen.

3.2.1.3. Bemærkninger til bekendtgørelsens indholdsbeskrivelse for de enkelte fag

Udvalget er af den opfattelse, at virkeliggørelse af det foran beskrevne forslag til samarbejde inden for fagene og mellem fagene om temaet skolestart vil sikre, at forhold vedrørende indskoling i rimelig udstrækning vil blive dækket ind i uddannelsesforløbet. Man finder det på denne baggrund ikke nødvendigt at foretage egentlige tilføjelser til indholdsbeskrivelsen i de enkelte fagparagraffer og kurser (jfr. dog nedenfor om specialerne), idet skolestart enten eksplicit eller implicit forekommer i disse, jfr. kapitel 2, men dette har som sin forudsætning, at samarbejdet omkring skolestart virkelig iværksættes på seminarierne. Såfremt dette ikke isker, må skolestart, herunder eksempelvis områderne læseindlæring og matematisk begrebsforståelse i skolestarten fremhæves som emne i en række fag, hvilket forudsætter bekendtgørelsesændringer.

For så vidt angår de pædagogiske specialer, finder udvalget det nødvendigt, at alle lærerstuderende får kendskab til de dele af speciale A og C, der kan vedrøre skolestart.

Samvirket mellem de pædagogiske specialer, der i dag kan iværksættes som forsøg, men som senere må bekendtgørelsesfæstes, vil kunne give de studerende forudsætninger for i deres senere virke at kunne skabe den i 1. delbetænkning nævnte horisontale og vertikale kontinuitet for børnene.

3.2.1.4. Samarbejde med andre uddannelser

Det samarbejde, som udvalget ønsker etableret inden for læreruddannelsen, ser man også gerne iværksat mellem læreruddannelsen og de øvrige pædagoguddannelser. Det i 1. delbetænkning fremsatte ønske om, at børnehaveklassens og de yngste klassers lærere skal kunne bytte gårde, og ønsket om at skabe nye institutionsformer i nærmiljøet, der samtidig skal varetage skole- og fritidsfunktioner, har som forudsætning, at de forskellige lærer- og pædagogkategorier har forståelse for hinandens arbejde og dermed også for hinandens uddannelsesmæssige forudsætninger.

Udvalget finder det derfor ønskeligt, at man - hvor det er muligt - søger at samarbejde mellem uddannelserne. Udvalget ønsker ikke, at et sådant samarbejde skal medføre en forvridning af den enkelte uddannelse, men fælles elementer især fra det pædagogisk-psykologiske fagområde og fra det musisk-kreative fagområde vil kunne indgå i arbejdsforløb, hvor studerende og lærere fra forskellige uddannelser arbejder sammen. Også dette samarbejde vil give de studerende forudsætninger for at skabe den i 1. delbetænkning nævnte kontinuitet.

3.2.1.5. Praktikundervisningen

Udvalget skal endvidere gøre opmærksom på, at man ønsker et forbedret samarbejde mellem lærerseminarierne på den ene side og skole og derved hjemmet på den anden side. Dette skal efter udvalgets mening først og fremmest ske ved, at den studerende får længere praktikperioder, i hvilke hun/han ikke alene skal anvende sin viden og indhente ny

viden i timerne i samarbejdet med øvelsesskolens lærere og elever, men hvor hun/han også skal have mulighed for at at komme ind i et tæt samarbejde med forældrene. Det er udvalgets skøn, at lærerstuderende i dag får langt mindre kendskab til skolens hverdag, end de fik tidligere. Praktikken må derfor igen have en stærkere placering i uddannelsen.

Udvalget ønsker ikke at tage stilling til, med hvor lang tid praktikken skal forlænges i uddannelsen som helhed. Men for at indskolingsproblemerne i tilstrækkelig grad kan blive konkretiserede for de lærerstuderende, må periodepraktikken i forbindelsen med uddannelsen som klasselærer i klasselærerfagene og i de pasdagogiske fag ikke være under 6 ugers varighed, hvor det normale i dag er én periode af 3 ugers varighed, og en væsentlig del af undervisningen i denne praktikperiode *skal* foregå i 1. og 2. klasse, ligesom der må åbnes mulighed for, at lærerstuderende følger arbejdet i børnehaveklassen.

Udvalget ønsker dette bekendtgørelsesfæstet. Man er opmærksom på, at man derved begrænser seminariernes tilrettelæggelsesfrihed, også med hensyn til praktikken. Imidlertid finder man det nødvendigt at sikre, at lærerstuderende som en del af deres uddannelse er sammen med de 5-8-årige i et længere undervisningsforløb.

Udvalget har peget på, hvor væsentligt det er, at der skabes kontinuitet i barnets dagligdag. Da denne kontinuitet er afhængig af samarbejdet imellem de voksne, som har med det enkelte barn at gøre, finder udvalget det nødvendigt, at lærerstuderende i deres praktik får en oplevelse af hverdagen, som den former sig for det enkelte barn. Derfor bør de i en periode følge en klasse eller en gruppe børn i alle dens timer i skolen og besøge daginstitutionerne for at erhverve sig kendskab til den del af børnenes hverdag, som foregår her.

Forældresamarbejde. Endelig finder man anledning til at påpege det væsentlige i, at de studerende får mulighed for at deltage i forældresamarbejde omkring en klasse ved deltagelse i forældremøder og konsultationer, idet skolens arbejde i høj grad bygger på et nært samarbejde mellem hjem og skole, og praktikperioden er den studerendes eneste mulighed for at stifte bekendtskab med denne vigtige del af en lærers arbejde.

3.2.2. Ændringer vedrørende børnehave- og fritidspædagoguddannelserne

3.2.2.1. To forskellige uddannelser med fællespræg.

Som anført i kapitel 2 ved beskrivelsen af børnehave- og fritidspædagoguddannelserne er disse omfattet af samme lov og samme uddannelsesbekendtgørelse.

De er stort set opbygget efter samme principper med hensyn til fagtimetal, men da de retter sig mod forskellige arbejdsområder (aldersgrupper og institutionsformer) er de indholdsmæssigt forskellige. Dog betragtes de ofte som ensartede, hvilket bl. a. giver sig til kende ved, at pædagogerne i nogle tilfælde ansættes på arbejdsområder, som de ikke egentlig er uddannet til, men hvor man antager, de kan gøre fyldest. En af årsagerne hertil er, at man i det sidste tiår med stærk daginstitutionsudbygning og mangel på pædagoger har måttet ansætte personale med en ikke helt relevant uddannelse. En anden årsag er, at institutionsstrukturerne i de seneste år har ændret karakter således, at man delvis er gået bort fra aldersopdeling. I de aldersintegrerede institutioner arbejdes med blandede børnegrupper, der kan omfatte børn fra 0 - 14 år, i praksis dog normalt fra ca. 1 - ca. 11 år. Dette stiller krav til personalet, som ikke umiddelbart opfyldes af de nuværende uddannelser. Der er dog indenfor daginstitutionerne en tendens til, at man indenfor ikke-aldersopdelte grupper i visse timer af dagen opdeler børnene i aldersgrupper for bedre at kunne tilgodese specielle aldersgruppers behov. Dette er især karakteristisk forsåvidt angår de store børnehavebørn, for hvem man tilrettelægger særlige programmer.

Uden at der kan eller bør sættes for skarpt afgrænsede rammer, må det fastholdes, at børnehavepædagoguddannelsen er en enhedsuddannelse for aldersgruppen 2-7 år, medens fritidspædagoguddannelsen retter sig mod børn og unge i skolealderen og de tidlige ungdomsår.

Ser man på aldersfordelingen af børn i daginstitutionerne, er de 4-6 årige i flertal i børnehaverne og de 7-10 årige i flertal i fritidshjemmene. Da børnehaveklasserne i følge folkeskolelovens § 28 udgør et fælles ansættelsesområde for børnehave- og fritidspædagoger, er der en klar begrundelse for, at begge uddannelser i høj grad bør beskæftige sig med børn i skolestartalderen.

Ligesom i læreruddannelsen har de studerende valgmuligheder med hensyn til særlig fordybelse i interesseområder, og der vil altid være nogle børnehavepædagogstuderende, som vælger at koncentrere sig mest om de yngre børn (2-4 år) og tilsvarende nogle fritidspædagogstuderende, der interesserer sig mest for ungdomsarbejde i klubber o. 1.

Typisk for begge uddannelser er det, at de i høj grad er tværfaglige og præget af det horisontale helhedssyn på barnet og den unge i familie og samfund. Derimod kan det nok kritiseres, at der savnes et vertikalt helhedssyn i børnehavepædagoguddannelsen, dvs. at der er en manglende forståelse for sammenhængen mellem forskole og skole, og man kan kritisere fritidspædagoguddannelsen for ikke i tilstrækkeligt omfang at inddrage barnets skolesituation i det horisontale helhedssyn.

Årsagerne hertil er beskrevet i udvalgets 1. delbetænkning, hvor der er redegjort for administrative og pædagogiske skillelinier og manglen på samarbejde mellem skole- og kultursektoren på den ene side og social- og sundhedssektoren på den anden side.

Ændringsforslag til uddannelserne vil derfor især samle sig om, at disse må sikres et indhold, som tilgodeser en struktureret kulturformidling, omsorg og opdragelse af børn i skolestartalderen og en bevidst indsats for at indgå i et nært samarbejde med skolen og børnenes forældre.

3.2.2.2. Tværfagligt/tematisk arbejde i uddannelserne

Mange af seminarieundervisningens tag er nye for de optagne studerende, hovedsagelig de pædagogiske og de sociale fag. For de øvrige fags vedkommende kan siges, at undervisningens indhold i høj grad er anderledes, end de studerende kender den fra børneskolen og de gymnasiale skoleformer. Det gælder typisk for f. eks. musik- og gymnastikundervisningen.

Nogle af fagene har en forholdsvis afgrænset videnskabelig forankring og baggrund, medens andre henter deres indhold fra bredere videns- og færdighedsområder. Alle fagene samles og koordineres i faget praktisk pædagogik og institutionslære og i praktikundervisningen.

Uddannelsernes struktur og indhold har nær sammenhæng med det indhold og de arbejdsformer, som anvendes på ansættelsesområdet.

Da arbejdet i daginstitutioner og børnehaveklasser praktisk talt altid er tværfagligt og emnepræget, har det været naturligt også i uddannelserne at lægge stor vægt på tværfaglighed både i strukturen og i indholdet.

Det kan imidlertid diskuteres, hvordan balancen skal være mellem den fagdelte og den tværfaglige undervisning, og om uddannelsernes struktur tilgodeser både den rolige fordybelse i snævrere og bredere faglige områder og tillige fremmer udviklingen af et samlet overblik over, hvorledes uddannelsens enkelte dele tilsammen danner et hele.

Af kapitel 2 fremgår fagrække og timetal m. v. Uddannelsernes struktur kan også anskueliggøres ved at beskrive et typisk forløb af de tre studieår, fordelt på sekvenser.

Uddannelsens første år starter normalt med en introduktionsuge, hvor fagene præsenteres, og hvor der er kursus i studieteknik. Efter 8 ugers skemaundervisning med indlagt observationspraktik på 5 dage påbegyndes en 8-ugers praktikperiode, hvori der er indlagt 5 dages teoriindkald. Herefter er der igen skemaundervisning på i alt 12 uger med afbrydelse i form af en tværfaglig studieuge i de skabende fag. Herefter afsluttes året med endnu en 8-ugers praktikperiode med 5 dages teoriindkald. Herefter foretages i. årsafgørelsen for den enkelte studerende.

Uddannelsens 2. år begynder med en teoriperiode på i alt 16 uger, afbrudt af en studierejse af en uges varighed og en tværfaglig studieuge.

1 forårssemestret afvikles herefter 13 ugers (uforstyrret) øvelsespraktik, 1 tværfaglig studieuge, 3 ugers tilvalg (også tværfaglig), og undervisningsåret afsluttes med 5 ugers skemaundervisning, hvor man bl. a. evaluerer årets arbejde og foretager valg og organisation af specialer.

Uddannelsens 3. år indledes med en 13-ugers specialeperiode, hvori både teori- og praktikundervisning indgår. Speciaieemnerne er oftest tværfaglige. Efter fremlæggelsen af speciale (2 uger) sluttes efterårssemestret med en tværfaglig studieuge. Forårssemestret indeholder alene undervisning på seminariet og består af 15 skemauger, 5 tilvalgsuger (tværfaglige) og 2 studieuger i henholdsvis, praktisk pædagogik og særforsorg. Der er afsat 2 uger til de afsluttende prøver, som for de pædagogiske fags vedkommende også er tværfaglige.

Som man vil se af ovenstående, er uddannelserne præget af mange afbrydelser, og der er en stigende grad af tværfaglige sekvenser.

I skemaugerne har seminarierne også mulighed for at integrere fagene. Der foregår i disse år udviklingsarbejder netop på dette område, og udvalgets overvejelser i forbindelse hermed må dreje sig om, hvorledes man kan sikre sig en tilstrækkelig dybtgående fagforankring, som kan gøre de studerende i stand til at identificere de enkelte fags særkende og klargøre sig deres anvendelsesmulighed i analyse og løsning af de tværfaglige problemstillinger.

Udvalget finder det på den ene side påskønnelsesværdigt, at seminarierne under påvirkning af de seneste års drøftelser om projekt- og temaarbejde eksperimenterer med sådanne undervisningsformer. På den anden side finder udvalget, at der *kan* være tale om en moderetning, som - hvis den følges ukritisk - kan medvirke til en indsnævring eller overfladiskhed som uddannelserne ikke kan bære.

Der er i planerne for det samlede studieforløb tillagt den tværfaglige undervisning knap 30 pct. af undervisningen på seminariet (excl. praktikundervisningen). Det er for udvalget et spørgsmål, om man bør inddrage skematimerne i en tværfaglig undervisning uden at nedskære antallet af studieuger og evt. også tilvalgsuger.

Under alle omstændigheder vil en øget brug af tværfaglig undervisning kræve noget ændrede lærerforudsætninger og -holdninger til undervisningen. Da lærerne er ansvarlige for undervisningen i deres undervisningsfag og skal vurdere de studerendes faglige standpunkt ved afslutningen af uddannelsen, har de en naturlig interesse i at sikre fagets placering og identitet samtidig med, at de skal kunne opsøge og anvende viden udenfor eget fagområde, herunder at respektere andre faglæreres fagidentitet.

Udvalget ønsker ikke at bremse udvikling og eksperimenteren, men må udfra en vurdering af de foreliggende oplysninger finde, at udviklingen bør følges nøje, og at det under hensyntagen til de studerendes forskellige forudsætninger og den nye og meget brede fagkreds må sikres

at 1. uddannelsesårs undervisning væsentlig foregår fagopdelt, således at den enkelte studerende kender fagenes arbejdsmetoder, terminologi og hjælpemidler (jfr. § 19),

at den tværfaglige undervisning fortsat sikres en plads i uddannelsen gennem tilvalg, specialer og projekt/temaarbejde, men at der også afsættes timer til egentlig faglig fordybelse (f. eks. i 50 pct. af den samlede teoriundervisning), således at den enkelte studerende efter endt uddannelse sættes i stand til på egen hånd at finde de faglige elementer til det tværfaglige pædagogiske arbejde.

I konsekvens heraf finder udvalget, *at* antallet af studieuger og kurser bør nedskæres, og at disses indhold indgår i den almindelige undervisning.

Med hensyn til skolestartområdet finder udvalget, *at* der enten bør placeres en tværfaglig undervisningsperiode for alle studerende særlig med dette emne, eller at det bekendtgørelsesfæstes, at skolestartproblemer behandles i alle uddannelsernes fag.

3.2.2.3. Bemærkninger til bekendtgørelsens indholdsbeskrivelse for de enkelte fag

Uddannelsernes forskellige fag bidrager - ligesom i læreruddannelsen - hver for sig til, at de studerende erhverver sig en bred faglig baggrund for deres fremtidige gerning.

Hovedvægten er lagt på *de pædagogiske og de sociale fag,* men også *de skabende fag* har betydelig vægt på grund af deres udviklende betydning for børnene. Udvalget finder, at der i et samfund med øget fritid og decentralisering og samtidig stærk teknologisering fonsat bør lægges vægt på aktiviteter, som fremmer individuel og fælles kreativitet, initiativ og følelse af medansvar.

Desuden finder man, at samfundsudviklingen betinger, at fremtidige pædagoger bør rustes til i højere grad at være kulturformidlere, dvs. at give børn viden om deres samfunds kulturtraditioner og kulturelle udviklingstendenser (f. eks. medieindflydelse), om naturen og de økologiske sammenhænge. Derfor finder udvalget, at der bør tillægges flere timer til fagene *Naturkundskab* og *Dansk sprog, litteraturkundskab, musik- og kunstforståelse og filmkundskab.*

Ligeledes kan man overveje, om der ved en omstrukturering af timefordelingen kunne skabes mulighed for at indføre de faglige områder *historie* og *religion,* som vor egen og andre kulturkredse bygger på og tildele dem et passende antal timer. 1 forbindelse hermed må også overvejes, hvorfra timerne kan tages

i de nuværende uddannelsesordninger. Dette bør undersøges gennem forsøg.

Det bør endvidere sikres, at de *pædagogiske fag* indeholder tilstrækkelig orientering om folkeskolen og begynderundervisningen samt træning i iagttagelse og formidling af oplysninger, og at især fritidspædagoguddannelsen indeholder emner vedrørende pædagogens opgaver i skolefritidsordninger og generelt med hensyn til koordination af fritidsaktiviteter og skolens undervisning.

Udvalget skal henstille til Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v. at overveje indførelse af centralt stillede opgaver i prøvefagene samt indførelse af afsluttende prøver i Naturkundskab og Dansk m. v., således at man i højere grad kan sikre sig et forsvarligt niveau og et fællespræg i uddannelserne og bl.a. inddrage forhold som skolestart i opgavespørgsmålene.

Med hensyn til fagene *Musik/sang og Rytmik/gymnastik* har der tidligere været store forskelle mellem børnehave- og fritidspædagoguddannelserne og læreruddannelsen. Udvalget finder, at der allerede er sket en tilnærmelse på baggrund af en større fælles videns- og metodeanvendelse og større gensidig accept. Udvalget skal anbefale, at denne udvikling fremmes gennem fælles seminarielærerkursus.

Udvalget finder det påkrævet, at centralt ansatte fagkonsulenter vejleder lærerne med hensyn til indholdsvalg og undervisningsplanlægning, herunder fagintegration.

3.2.2.4. Samarbejde med andre uddannelser

På flere af seminarierne er der etableret både børnehave- og fritidspædagoguddannelser, og på Hjørring Seminarium findes både lærer- og børnehavepædagoguddannelse. På Ikast-Seminariet, som uddanner fritidspædagoger, findes også 1 spor børneforsorgs- og omsorgspædagoger.

Det er naturligt, at der på disse seminarier finder et samarbejde sted, og på de fælles børnehave- og fritidspædagogseminarier har det da også været tilfældet, at man har haft fælles tilvalg, fællestimer m.v.

På grund af de forskellige studieordninger har det på Hjørring Seminarium vist sig vanskeligere at indføre en samordning. Men der er dog sket visse tilnærmelser, idet man i 1975 og 1976 har etableret en fælles indføring, som involverede 335 studerende og 12 lærere fra begge linier.

På andre seminarier har der kun i yderst begrænset omfang været tale om samarbejde.

Udvalget skal anbefale, at der etableres forsøg og gives reelle muligheder for, at de studerende allerede under uddannelsen indgår i et samvirke, f. eks. ved fælles undervisningssekvenser og udveksling af studerende i det omfang, det er geografisk muligt.

3.2.2.5. Praktikundervisningen

Praktikundervisningen i børnehave- og fritidspædagoguddannelserne (incl. specialepraktik) omfatter godt en fjerdedel af den samlede uddannelse (27 pct.). Ser man på øvelsespraktikken alene, omfatter den (excl. teoriindkald og observationspraktik i 1. uddannelsesår) godt 22 pct. Udvalget finder.- at der under hensyn til ønsket om at tilføre uddannelserne nye områder kunne ske en mindre reduktion af praktikundervisningen, og vil i øvrigt påpege, at man muligvis burde flytte en af øvelsespraktikperioderne til begyndelsen af 3. uddannelsesår, således at de studerende sent i uddannelsesforløbet får lejlighed til at arbejde med praktisk-pædagogiske problemer, hvorved »realitetschoket« ved ansættelse skulle kunne undgås. Som følge heraf må specialeperioden placeres i 2. uddannelsesår. Udvalget er vidende om, at der er etableret forsøg hermed.

Udvalget skal i øvrigt foreslå, at alle studerende får praktik i enten børnehaveklasse eller (forsåvidt angår fritidspædagogstuderende) ved skolefritidsordninger, hvorved de kan lære skolens praktiske hverdag at kende, herunder samarbejde med lærerne. De studerende bør her også have lejlighed til at følge skolens undervisning.

I praktikundervisningen bør der tillige iægges vægt på samarbejdet med forældre, både det daglige og med hensyn til det mere formelle forældresamarbejde ved møder, forældreråds- og skolenævnsarbejde.

3.3. SEMINARIEPÆDAGOGIKUM OG PRAKTIKLÆRERUDDANNELSE

Under dette kapitels generelle spørgsmål er nævnt nogle problemer om forholdet mellem teori og praksis i uddannelserne.

Udvalget finder det påkrævet at pege på, at disse problemer ikke kan løses uden supplerende uddannelse for både seminarelærere og praktiklærere.

Det nugældende indhold af *seminarieiærerpædagogikum* er i høj grad teoretisk, og

begrundelsen herfor er ønsket om, at faglærerne i større grad inddrager metodisk-didaktiske overvejelser i undervisningen. Man har ikke som tidligere krævet undervisningserfaring i folkeskolen, og dette er vel også unødvendigt, hvis seminarielæreren har en tidligere folkeskoleuddannelse.

Udvalget finder, at seminarielærere uden fokeskolebaggrund bør erhverve sig praktiske erfaringer om folkeskolens hverdag og børns vilkår, således at de kan meddele undervisning på realistisk baggrund og ved hjælp af praktiske eksempler. I øvrigt bør alle seminarielærere løbende have lejlighed til at aflægge besøg, evt. praktisere i de institutionstyper, som deres seminarium uddanner til.

For så vidt angår lærere på børnehave- og fritidspædagogseminarierne foreslås indført et seminariepædagogikum efter ovenstående retningslinier. (Der er i oktober 1976 afgivet en delbetænkning vedrørende lærerkvalifikationer på børnehave- og fritidspædagogseminarierne. I denne betænkning, som ministeriet ikke har taget stilling til endnu, er der stillet forslag om et seminarielærerpædagogikum, som er i overensstemmelse med dette udvalgs forslag).

Praktiklærerne kan som nævnt stå fremmede over for nyere teorier og tendenser i de pædagogiske uddannelser. Der er allerede i børnehave- og fritidspædagoguddannelserne obligatoriske praktiklærerkurser, hvor der gives orientering om de studerendes arbejde på seminariet, kommende opgaver til praktikperioder m.v.

Udvalget finder, at der også for praktiklærere ved lærerseminarier bør stilles krav om deltagelse i praktiklærerkurser og -møder. Det skal i den forbindelse nævnes, at den i maj 1978 vedtagne lov om kursusvirksomhed ved seminarierne også omfatter kursus for folkeskolelærere, der deltager i praktikundervisning af lærerstuderende med henblik på at give disse en større teoretisk baggrund for deres vejledningsvirksomhed.

3.4. AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER OM FORSLAGENE VEDRØRENDE UDDANNELSERNE

Udvalgets vurderinger og forslag vedrørende læreruddannelsen (afsnit 3.2.1.) og pædagoguddannelserne (afsnit 3.2.2.) kan umiddelbart forekomme indbyrdes modsigende. Det foreslås for læreruddannelsen at mindske fagopdelingen til fordel for gennemførelse af tværfaglige forløb, idet der bl.a. peges på, at klasselæreruddannelsen, som burde flyttes til de sidste studieår, ville vinde ved en koordinering af på den ene side dansk, regning m.v. og på den anden side de pædagogiske fag.

For pædagoguddannelserne foreslås derimod en mere fagopdelt undervisning i de første semestre, således at der gradvist bliver tale om større tværfaglighed under anvendelse af den erhvervede faglige viden og indsigt.

Disse forskelligheder må imidlertid ses på baggrund af, at uddannelserne nar en forskellig tradition og også i deres nuværende udformning er meget forskellige. nvad angår fagopdeling. Udvalgets forslag tjener således til at skabe større overensstemmelse mellem dem,

4. Kapitel

Efter- og videreuddannelse

Det må anses for selvfølgeligt, at det for pædagoger og lærere af enhver art er en nødvendighed at følge grunduddannelsen op med efter- og videreuddannelse, dels fordi der i alle fag sker en hastig udvikling på både det faglige og det pædagogiske område, dels fordi det i almindelighed er nødvendigt at forny sig, når man i det daglige skal opdrage og undervise børn og unge.

Specielt er efter- og videreuddannelse nødvendig i forbindelse med reformer inden for de respektive uddannelser.

Udvalget har derfor også opholdt sig ved de muligheder, der er for pædagoger og lærere med hensyn til efter- og videreuddannelse om undervisning af de 5-8-årige. Det kunne på forhånd siges, at mulighederne er til stede for folkeskolens lærere, hvis videreuddannelse væsentligst foregår på Danmarks Lærerhøjskole, som i forhold til, hvad der er tilfældet i andre lande, giver et særdeles omfattende tilbud om videreuddannelse. For børnehave- og fritidspædagoger findes ingen tilsvarende videreuddannelsesinstitution, men deres videreuddannelse er delt mellem ministerielle, kommunale og organisationsmæssige foranstaltninger.

Forholdet kompliceres ved, at børnehave- og fritidspædagoger, der er ansat som børnehaveklasseledere i folkeskolen, har adgang til lærerhøjskolens kursus. Endvidere kompliceres det af, at der i lærerhøjskolens videreuddannelsestilbud for lærere både er kursus, som specielt henvender sig til børnehaveklasseledere og lærere i 1.-2. klasse, og kursus som helt eller delvist omhandler begynderundervisning, og som kan søges af begge grupper. Endelig kompliceres forholdet af, at den eneste længerevarende videreuddannelse, der specielt sigter på daginstitutionernes børnehave- og fritidspædagoger, nemlig Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger, er henlagt til Danmarks Lærerhøjskole, uden dog at være en del af lærerhøjskolens opgave og virksomhed.

Udvalget har fundet det mest hensigtsmæssigt i dette kapitel at give en summarisk, systematisk oversigt over alle de forskellige efter- og videreuddannelsesmuligheder, for i næste kapitel at fremsætte overvejelser over og forslag til forenkling, koordinering og udvikling af efter- og videreuddannelsen.

4.1. LOKALE KURSUS

Med lokale kursus tænkes på kursus, der planlægges og gennemføres i kommunalt regie ved henholdsvis skole- og socialsektoren.

Udvalget har i den anledning rettet forespørgsler til skoledirektørerne og til socialinspektørerne.

4.1.1. Rundspørge til skoledirektørerne

Skoledirektørerne blev forespurgt, hvorvidt der fandtes kursusvirksomhed og konsulentvirksomhed med særlig henblik på skolestarten (se bilag nr. 1), og af landets 87 skoledirektører er indløbet besvarelser fra de 77.

Besvarelser viser, at næsten alle kommuner i Københavns Amt har kursus (6—42 timer), og at 9 ud af 13 har konsulenter, som arbejder med skolestartområdet.

I Frederiksborg Amt, Roskilde Amt og Sønderjyllands Amt har lidt over halvdelen af kommunerne afholdt korte skolestartkursus, men kun enkelte steder er der konsulenter.

I resten af landet er der så godt som ingen kursusvirksomhed, og der er kun et enkelt sted en småbørnskonsulent. (Spørgsmålet vedrørende konsulent er dog ikke besvaret af alle kommuner, men det er udvalget bekendt, at der er flere end den ene).

Dette indebærer, at mange steder er de faglige lærerforeningers kursus og Danmarks Lærerhøjskoles Lærerkursus 77 det eneste tilbud vedrørende de 5-8-årige for den enkelte lærer. Hermed spiller også placeringen af lærerhøjskolens afdelinger en rolle.

Nogle *amtscentraler* har tilbudt kursus med særlig fortrinsret for kommunernes småbørnskonsulenter og har i tilbudene lagt vægt på en formidling af nye tanker og teorier. Men også kursus og studiekredse med konkret praktisk indhold, som henvender sig til lærere, der ikke tidligere har undervist i de første skoleår, har fundet sted hver år. Undervisningen ledes sædvanligvis af skolepsykologer, konsulenter eller lærere i lokalområdet.

I mange *kommuner* er det fast tradition at afholde kursus af 2-3 dages varighed eller studiekredse. En del kommuner har givet skemafri i skoleårets første dage og ladet børnehaveklasserne og 1.-klasserne starte disse dage senere end de øvrige klasser. Nogle kommuner har tilsvarende givet skemafri, men i maj måned. Andre kommuner har henlagt kursus til sommerferiens første og/ eller sidste dage.

Enkelte steder har der været kursusrækker og studiekredse om aftenen. De fleste af disse lokale kursus har i deres indhold et meget praktisk præg (med emner som f.eks. »forældresamarbejde«, »1. skoledag« og lignende) og forsøger at råde bod på den omstændighed, at kun et fåtal af de lærere, som skal være lærere i 1. klasse, har nyere erfaring og uddannelse vedrørende begynderundervisning.

Forskydningerne i starttidspunktet af børnehaveklasser og 1. klasser har betydet, at børnehaveklasseledere ofte deltager i de lokale småbørns/skolestartkursus, selvom kurserne i deres indhold som regel er af faglig art (med emner som f.eks. »matematik i begynderundervisningen«, eller »bogstavindlæring«).

Lærerkursus 77 har i år flere steder dannet rammen om studiekredsvirksomhed. (Se senere afsnit 4.3.). Derudover er der som led i Danmarks Lærerhøjskoles almindelige virksomhed ved visse afdelinger tilbud om studiekredsarbejde på de enkelte skoler.

I forbindelse med læseplansarbejdet har der nogle steder været afholdt særlige kursus og arrangementer men henblik på en vurdering af eller en udarbejdelse af selve læseplanen.

Som et specielt eksempel skal anføres, at man i en enkelt kommune har etableret kursus med deltagere fra både social- og skoleforvaltningens område. Det knyttes til de enkelte skoler og daginstitutioner, hvorved der bliver tale om såvel personbekendtskaber og en fælles ramme for arbejdet. Kursusledelsen forestås af begge forvaltningers pædagogiske konsulenter og psykologer. Deltagere er børnehavepædagoger, børnehaveklasseledere, 1.-2. klasselærere, tale- og hørepædagoger samt personale fra forvaltningen.

Det fremgik af besvarelserne, at hvor der er ansat småbørnskonsulenter under skolevæsenet, er disse stærkt engageret i kursusvirksomhed, men at der er ansat meget få konsulenter med dette særlige arbejdsområde.

Tilsyneladende har kommunerne generelt været meget tilbageholdende i spørgsmålet om ansættelser af konsulenter i fag eller faggrupper efter cirkulære af november 1971, § 8. Dette har, efter hvad der er oplyst til udvalget, flere årsager, først og fremmest spørgsmålet om åremålsansættelse. Kommunerne har i deres overvejelser herom ikke villet lade sig binde til varige ansættelser. Problemerne omkring åremålsansættelse er imidlertid blevet afklarede. For det andet har oprettelse af skolepsykologiske kontorer og spørgsmål om deres normering og bemanding haft højere prioritet i kommunerne. Som en tredie faktor må nævnes, at ansættelse af skolebibliotekskonsulenter, af erhvervs-, orienterings- og uddannelseskonsulenter samt af skolevejledere også har haft en højere prioritering i skolevæsenerne. Det må dog forventes, at spørgsmålet om § 8-konsulenterne står næst i prioriteringsrækken i kommunerne, og argumentationen omkring den nye skolelovs gennemførelse tæller i den forbindelse stærkt.

Den stigende interesse for skolestartspørgsmål giver forhåbning om, at antallet af konsulenter for specielt småbørnsundervisning vil øges i de kommende år.

Udvalget er bekendt med, at der i kommuneforeninger i nogle områder arbejdes med muligheder for at oprette § 8-stillinger på samme grundlag som samarbejdet om de

skolepsykologiske kontorer for dermed at skabe elevgrundlag for ansættelse af et antal skolekonsulenter. Dette kan give mulighed for, at også området småbørnsundervisning tilgodeses med konsulentbistand.

4.1.2. Rundspørge til socialinspektørerne.

Udvalget har tillige foretaget et rundspørge blandt socialinspektørerne i ialt 266 kommuner, og der er indsendt svar fra 192 kommuner, heraf 5 amtskommuner, (se bilag 2).

Der er tilsyneladende en vis grobund for samarbejde mellem skole- og socialsektor. I 116 primærkommuner (61 pct. af de indsendte svar på spørgsmål om samarbejde med skolesektoren) er der en formel kontakt mellem forvaltningerne. Samarbejdet er stort set størst i de tætbefolkede landsdele (100 pct. i Københavnsområdet), og det varierer fra, at der er faste udvalg eller afholdes ugentlige møder over afholdelse af møder om konkrete sager til, at der slet ingen møder afholdes.

I mere end halvdelen af amtskommunerne (8) afholdtes der i primærkommunerne kursus eller fælles mødedage for skoleledere og institutionsledere, men der er kun meget få initiativer, som vedrører kursus fælles for lærere og pædagoger.

Der er sammenhæng mellem tilstedeværelse af pædagogiske konsulenter i socialforvaltningerne og samarbejdskursus m.v., - altså det samme billede som aftegner sig vedrørende skolevæsenets småbørnskonsulenter.

Det er ikke påbudt kommunerne at ansætte pædagogiske konsulenter for daginstitutionsområdet. Ifølge de indkomne besvarelser findes der i alt i landet kun 15, heraf de 9 i Storkøbenhavn. (Efter Socialstyrelsens seneste oplysninger er der pr. 1/1 78 i alt 21 konsulenter, deraf 5 i København, 3 i Århus og 2 i Odense). Både udviklingsarbejde og samarbejde hæmmes rimeligvis af denne mangel på personale. Endvidere følger, at det lovpligtige pædagogiske tilsyn i mange tilfælde må varetages af ikke-sagkyndige, dvs. af administrativt uddannet personale.

Der aftegner sig således det billede, at der i forvaltningernes ledelse er positiv vilje til samarbejde, og at der også i konkrete sager har været det nødvendige samarbejde mellem lærere og pædagoger, skoleledere og institutionsledere. Men der synes at være en del barrierer for etablering af egentligt samarbejde om løsning af fælles generelle problemer, som f.eks. skolestart.

4.2. EFTER- OG VIDEREUDDANNELSE PÅ SEMINARIERNE

For folkeskolelæreruddannelsen og børnehave- og fritidspædagoguddannelserne er nye love trådt i kraft i henholdsvis 1969 og 1970. Seminarierne har samtidig med, at de har arbejdet med at virkeliggøre uddannelserne efter disse nye strukturer og principper, også måttet indstille sig på forandringer i henholdsvis folkeskolen og daginstitutionerne, for hvilke der også er trådt love i kraft, som har stillet nye krav til de fremtidige lærere og pædagoger.

1 de seneste år er der på seminarierne foregået en efteruddannelsesvirksomhed, som er udsprunget af ønsker om at fremme udviklingen i folkeskolen og daginstitutionerne.

Siden 1975 har *lærerseminarierne* kunnet tilbyde optagelse af undervisere (af alle slags) på liniefagshold og i hold i pædagogiske specialer, hvor der var ledige pladser. Herved har lærere kunnet å jourføre deres viden og færdigheder, og også børnehave- og fritidspædagoger har nydt godt af denne ordning.

I maj 1978 har folketinget vedtaget »Lov om kursusvirksomhed m. v. ved seminarier, der uddanner lærere til folkeskolen«. Loven har sin baggrund i, at der ved den reduktion i optagelsen ved læreruddannelsen, der har fundet sted de senere år, er skabt mulighed for. at de ressourcer, der er afsat til seminarierne, kan anvendes til løsning af andre opgaver end HF-undervisning og uddannelse af lærere til folkeskolen. I foråret 1977 bad undervisningsministeren seminarierne om at indsende forslag til nye aktiviteter. En gennemgående tanke bag disse forslag var at betragte seminarierne som »pædagogiske højskoler«, der giver faglig-pædagogiske uddannelser samt varetager forsøgs- og udviklingsarbejde inden for dette område, og det er da også denne tanke, der slår igennem i lovforslaget. De opgaver, som seminarierne efter loven tænkes inddraget i er

1) efteruddannelse m. v. af folkeskolens lærere f. eks. ved kursus for de folkeskolelærere, der deltager i praktikundervisningen af de lærerstuderende.
2) uddannelse af andre lærere f. eks. i form af tilbud om at deltage i den undervisning, der afholdes som led i læreruddan-

nelsen eller i form af deltagelse i særligt tilrettelagte kursus for disse lærere.

3) enkeltkursus.
4) udførelse af rekvireret arbejde for offentlige eller private virksomheder, herunder rådgivning og pædagogisk bistand ved gennemførelse af forsøgs- og udviklingsarbejde i skolen.

På *børnehave- og fritidspædagogseminarierne* har Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. siden 1972 etableret korte *efteruddannelseskursus* med forskellige emner, bl. a. skolestart og sprog- og begrebsindlæring. Disse kursus har helt overvejende henvendt sig til børnehave- og fritidspædagoger, idet de har hjemmel i uddannelseslovens § 15 og ikke åbner formel mulighed for optagelse fra andre faggrupper.

Der har dog ikke på noget tidspunkt været tale om særlige kursusforanstaltninger med hensyn til skolestart på seminarierne, som imødekommer større gruppers behov for suppleringsuddannelse.

På de *socialpædagogiske seminarier* etablerer Socialstyrelsen korte *efteruddannelseskursus,* hvortil blandt andre børnehave-, fritids-, børneforsorgs- og omsorgspædagoger har adgang. Kurserne omfatter forskellige emner med tilknytning til førskolealderen, f. eks. sproglig udvikling og pædagogisk planlægning samt institutionernes praktiske arbejde, derunder samarbejde med social- og sundhedsforvaltningerne.

I et *kursuskoordineringsudvalg* mellem Socialstyrelsen. Undervisningsministeriet, Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen, Den kommunale Højskole og Forvaltningshøjskolen er der taget initiativ til at koordinere kursusvirksomheden for personalet i den sociale sektor, herunder også daginstitutionspersonalet på alle niveau'er.

4.3. VIDEREUDDANNELSE VED DANMARKS LÆRERHØJSKOLE

4.3.1. Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger

Dette er et ministerielt kursus oprettet i 1959 og henlagt til Danmarks Lærerhøjskole, hvilket betyder, at lærerhøjskolens regnskabskontor løser de økonomisk-administrative opgaver, at kursuskontoret varetager de pædagogisk-administrative opgaver, samt at rektor har det pædagogiske ansvar.

Det ledes af honorarlønnede kursusledere, og undervisningen varetages af timelærere.

Siden 1975-76 har der for at skabe en vis overensstemmelse med lærerhøjskolens styrelse været etableret

1) kursusnævn med deltagelse af lærere og studerende ved de afdelinger, hvor der er heltidskursus (København, Odense og Århus).
2) et fælles kursusråd med repræsentanter for samme grupper samt fra lærerhøjskolen, Undervisningsministeriet, Socialstyrelsen og Børne- og Ungdomspædagogernes Landsorganisation.

Som navnet siger, har vægten i mange år ligget på et årskursus for heltidsstuderende, først i København, siden også i Århus og sidst i Odense.

I de senere år er kursustilbudet blevet udvidet væsentligt. Dels er der oprettet kursus ved flere provinsafdelinger, dels er der blevet gennemført kursus i enkelte fag for deltidsstuderende. Ved at samlæse hold/grupper af del- og heltidsstuderende opnås både et større antal tilbud og en bedre udnyttelse af lærerkræfter og lokaler. Endvidere opnås, at den enkelte studerende kan sammensætte flere deltidskursus til, hvad der svarer til et heltidskursus.

Udvidelsen af kursusaktiviteten svarer dog ingenlunde til det stigende behov for et stærkt voksende antal pædagoger.

Bilag nr. 3 viser, hvilke kursus der er opslået for 1977-78 i København og ved provinsafdelingerne.

4.3.2. Kursus vedrørende 5-8-årige

Bilag nr. 4 giver en skematisk oversigt over de almindelige kursus ved lærerhøjskolens institutter og afdelinger, som vedrører de 5-8-årige. Disse kursus er som alle andre kursus på lærerhøjskolen for folkeskolens lærere, men kan tillige søges af børnehaveklasseledere, såfremt det fremgår af opslaget, at de henvender sig til dem.

Med Undervisningsministeriets cirkulære af 26. oktober 1977 er der åbnet mulighed for, at børnehaveklasseledere på lige fod med folkeskolelærere kan opnå tjenestefrihed til deltagelse i kursus.

Som det fremgår af oversigten, er det væsentligst Institut for pædagogik og psykologi (laboratorierne for udviklingspsykologi og for didaktik), som tilbyder disse kursus, men enkelte faglige institutter har også specielle kursus om begynderundervisning.

Herefter skal omtales nogle kursus, der indtager en særlig plads i lærerhøjskolens program, og som direkte henvender sig til både børnehaveklasseledere og lærere i 1.-2. klasse.

Der har i de sidste 6 år været et kursus for børnehaveklasseledere og lærere og 1.-2. klasse på programmet. Det har delvist afløst et ældre kursus, undervisning i skolens yngste klasser, under daværende Institut for didaktik og metodik. Endvidere har det afløst et kursus, der udelukkende var for børnehaveklasseledere og som første gang oprettedes i 1964. Et udvalg med repræsentanter for Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger, udviklingspsykologi og didaktik har udarbejdet en rammeplan, hvorefter kursus kan gennemføres såvel koncentreret over 4 uger som 3 t/uge året igennem. Vægten lægges på samarbejds- og planlægningsproblemer. Kursus er i 1977-78 opslået i København, Hillerød, Roskilde, Rønne, Vordingborg, Odense, Esbjerg, Grindsted og Århus.

Siden 1975-76 har der under et særligt studienævn og i samarbejde mellem flere institutter været etableret et fagligt-pædagogisk kursus i begynderundervisning. Formålet er at kombinere på den ene side psykologi og pædagogik, på den anden side ét eller to fag, og i undervisningen samarbejder flere lærere derom. I modsætning til øvrige kursus på lærerhøjskolen foretrækkes på dette kursus, at flere børnehaveklasseledere/1.-2. klasselærere fra samme skole deltager. For 1977-78 blev følgende fagkombinationer opslået:

A dansk-formning/håndarbejde
B dansk-kristendomskundskab
C dansk-naturorientering
D dansk baseret på emneundervisning
E matematik-musik
F matematik-naturorientering
G samfundsorienterede emner
H musik-dramatik-bevægelse

Som led i den ekstraordinære videreuddannelse i anledning af den nye lov om folkeskolen har der i årene 1975, 1976 og 1977 været etableret landsdækkende kursus i et samarbejde mellem lærerhøjskolen og Danmarks Radio. For *Lærerkursus 77* er emnet »De første år i skolen«. Hensigten er, at der på de enkelte skoler oprettes studiekredse, hvis arbejde støttes ved hjælp af

- et skriftligt materiale i form af bogen »De første år i skolen« med undervisningseksempler, artikler om centrale emner og spørgsmål til overvejelse og diskussion
- 8 radio- og 2 TV-udsendelser
- konsulenter knyttet til lærerhøjskolens afdelinger.

Det er forventet, at børnehaveklasseledere og 1.-2. klasselærere mødes i disse studiekredse og dermed tilskyndes til samarbejde. Endvidere vil materialet kunne anvendes både på lærerseminarier og på børnehave- og fritidspædagogseminarier. Endelig vil det naturligvis også kunne benyttes af grupper af pædagoger ved daginstitutioner, men der er ikke taget initiativ dertil. Der er til *Lærerkursus 77* i alt tilmeldt ca. 5000, hvoraf 10 pct. er børnehaveklasseledere, 85 pct. (1.-2. klasse) lærere og 5 pct. andre (f. eks. skolenævnsmedlemmer). Det skal i forbindelse hermed anføres, at folkeskolens børnehaveklasseledere kun udgør ca. 4 pct. af skolens lærerstab, og at den største del af skolens lærere er potentielle 1.-2. klasselærere.

Endelig skal nævnes, at lærerhøjskolens læseplan for sommerferien 1977 rummede en række kursus å 3-10 hele dage, hvoraf de følgende henvendte sig specielt til lærere på de yngste klassetrin, men også kunne søges af børnehaveklasseledere:

Begynderundervisning, åben pædagogik: Herning.
Begrebsdannelse, sprogudvikling og konkret matematik: Esbjerg.
Eksperimenter i orientering: Haderslev.
Formning på begyndertrinet: Rudkøbing.
De yngste årgange: Odense.
Dramatik og musik: Odense.
Musiske og kreative fag i børnehaveklasse og 1.-2. klasse: Ålborg.
Fysik for de yngste klassetrin: Ålborg.
Skolestart: Århus.

En stigende del af lærerhøjskolens uddannelse søges kombineret med pædagogisk udviklingsarbejde. F. eks. etableres der studiekredse for lærere ved en bestemt skole, således at studiekredsarbejdet følges op af undervisnings- og samarbejdsforsøg. Enkelte større udviklingsarbejder har omfattet uddannelse af lærere og konsulenthjælp ved planlægningsarbejdet, og ved Lundebjergskolen i Ballerup og Skolen ved Espelunden i Rødovre har denne virksomhed involveret både børnehaveklasseledere og lærere i 1.-2. klasse, jfr. i øvrigt afsnit 4.8.

4.3.3. Kursus fælles for daginstitutionspædagoger og folkeskolens lærere

Som nævnt er de under 4.3.2. nævnte kursus åbne for børnehave- og fritidspædagoger, der er børnehaveklasseledere i folkeskolen, og nogle er specielt beregnet for denne gruppe og for 1.-2. klasselærere.

På enkelte undtagelser nær er lærerhøjskolens kursus og studier derimod ikke åbne for børnehave- og fritidspædagoger på dag- og døgninstitutioner, ligesom de under 4.3.1. nævnte kursus ikke er åbne for folkeskolens lærere.

De enkelte undtagelser er

1) Årskursus i specialpædagogik (uddannelse til tale-, høre- og læsepædagog), hvor børnehave- og fritidspædagoger fra særforsorgsinstitutioner kan optages på dispensation.
2) Specielle kursus i undervisning af handicappede børn.
3) Kandidatstudiet i pædagogik, hvor især lærere på børnehave- og fritidspædagogseminarier, der har suppleret deres grunduddannelse, optages pr. dispensation.

I august 1972 afgav et udvalg under Uddannelsesrådet for børnehave- og fritidspædagogseminarierne en betænkning, som bl. a. rummede forslag om, at lærerhøjskolens opgave blev udvidet til at omfatte videreuddannelse af børnehave- og fritidspædagoger og af børnehave- og fritidspædagogseminarierne lærere.

Danmarks Lærerhøjskole har i den anledning skitseret en løsning gående ud på, at Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger blev en del af højskolen, f. eks. et institut, og at der gradvist blev flere og flere kursus åbne for begge kategorier.

En forudsætning var, at uddannelsen ligesom den øvrige uddannelse på lærerhøjskolen kunne få basis i forskningsmæssigt arbejde, hvorfor man måtte betinge sig oprettelse af nogle videnskabelige stillinger til varetagelse af forskning og undervisning på dette felt. Man pegede i den anledning på, at ingen forskningsinstitution og ingen forsker i Danmark har som opgave specielt at arbejde med småbørns-, fritids- og socialpædagogiske problemstillinger.

4.4 ÅRSKURSUS PÅ DEN SOCIALPÆDAGOGISKE HØJSKOLE

Den socialpædagogiske Højskole er en socialministeriel uddannelsesinstitution, der er oprettet i 1952. Den har til hovedopgave at gennemføre en et-årig videreuddannelse af pædagoger, som er ansat ved vuggestuer, døgninstitutioner, særforsorgsinstitutioner eller andre foranstaltninger for børn og unge inden for den sociale sektor.

Skolen, der er beliggende i København, ledes af en rektor og der er yderligere ansat 4 akademisk uddannede lærere samt en række timelærere.

På årskursus optages fra 1977-78 ca. 110 heltidsstuderende årligt. Følgende uddannelser giver adgang til optagelse: børneforsorgspædagog, omsorgspædagog, børnehavepædagog, fritidspædagog, socialrådgiver, lærer og autoriseret barneplejerske.

Af 335 optagne studerende i de sidste fem år var 30 børnehave- eller fritidspædagoger og 43 lærere.

Hovedvægten har igennem årene ligget på årskursus for heltidsstuderende. På årskursus gennemføres en struktureret undervisning med hovedvægten lagt på psykologi og pædagogik. Der er dog en betydelig valgfrihed mellem forskellige tilbud.

Et afgørende led i studieforløbet er en række specialer, der afsluttes med eksamen. Som oftest gennemføres de som projektarbejder i grupper, der bl. a. har mulighed for at vælge emner med tilknytning til barnets skolestartperiode.

I de senere år er udover årskursus gennemført en omfattende kursusvirksomhed, bl. a. for de socialpædagogiske seminariers lærerkræfter.

4.5. KURSUS ARRANGERET AF FAGLIGE FORENINGER

I følge en forespørgsel til de faglige lærerforeninger fremgår det, at de enkelte foreningers kursus som oftest er snævert faglige, og at kun fire foreninger (Dansk Dramalærerforening, Pædagogisk landsforening for orientering, Danmarks Matematiklærerforening og Børnehaveklasselærerforeningen) har afholdt kursus med særlig henblik på de 5-8 årige.

To faglige foreninger afholder kursus med bredere didaktiske og metodiske overvejelser omkring småbørnsundervisningen. De samme to foreninger (Pædagogisk landsforening for orientering og Børnehaveklasselærerforeningen) har også indledt et samarbejde om-

kring kursustilbud vedrørende tværfaglighed og temaarbejder.

Skolelederforeningen har arrangeret kursus, hvor småbørnsundervisningens forhold har været behandlet som delemne.

Børne- og Ungdomspædagogernes Landsorganisation (BUPL) afholder årligt en række pædagogiske kursus, til hvilke der er et stigende antal ansøgere.

Mens der i 1977 var 7 kursus, har man i 1978 arrangeret 10 kursus, der dog ikke specielt henvender sig til de 5-8-årige.

Til financiering af disse kursus gives årligt et tilskud fra Socialstyrelsens kursusbevilling efter forhandling mellem BUPL og styrelsen på grundlag af den forelagte kursusplan.

4.6. EFTER- OG VIDEREUDDANNELSE MED SIGTE PÅ UNDERVISNING AF BØRN MED SÆRLIGT BEHOV FOR PÆDAGOGISK STØTTE

Den i afsnit 4.4. omtale videreuddannelse ved Den socialpædagogiske Højskole tager i et vist omfang sigte på arbejdet med elever i særforsorgsinstitutioner og i særlige skoler og klasser for specialundervisning.

I afsnit 4.3.3. er uddannelsen på Danmarks Lærerhøjskoles årskursus i specialpædagogik, der direkte sigter mod at videreuddanne lærere til specialundervisning, omtalt.

Her skal omtales videreuddannelse med henblik på specialpædagogisk virksomhed i almindelige daginstitutioner og i skolens børnehaveklasser og 1. og 2. klasser.

Inden for begge områder bliver det stadig mere almindeligt, at børn med forskellige handicap søges undervist sammen med de øvrige børn i gruppen eller klassen. Det kan bl. a. dreje sig om børn med talevanskeligheder, med hørenedsættelse, med sociale og emotionelle vanskeligheder eller børn med socio-kulturelle handicap, f. eks. på det sproglige område.

Som følge heraf er der behov for efter- og videreuddannelse af pædagoger i daginstitutioner, børnehaveklasseledere og lærere med henblik på at tage særlige hensyn og på at samarbejde med specialpædagoger og andre specialister om støtte til det enkelte barn, eller med henblik på selv at overtage særlige undervisningsfunktioner.

Den eksisterende efter- og videreuddannelse dækker en del af dette behov. Det gælder f. eks. lærerseminariernes efteruddannelser i de pædagogiske specialer og Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger, hvor specialpædagogik er emne både på heltids- og deltidskursus.

I et af Undervisningsministeriet i 1973 nedsat udvalg er der arbejdet med vurdering af behovet for specialpædagoger og med planlægning af deres fremtidige uddannelse. Dette udvalg har orienteret Skolestartudvalget om sine forslag, der også omfatter hensynet til førskolealderen, og som derfor får direkte betydning for uddannelsen af pædagoger og lærere for de 5-8-årige.

Dette udvalg foreslår følgende:

Af hensyn til opgaver i forbindelse med øget integrering af elever med handicap skal der gives en tilstrækkelig indføring i forhold omkring elever med handicap i alle seminarieuddannelser.

Den specialpædagogiske uddannelse tænkes i øvrigt ordnet på følgende måde:

Trin I: Indføring i undervisning af handicappede i et omfang af 150 timer.

Har selvstændig betydning for alle læreres og pædagogers arbejde, og er tillige adgangsgivende til den egentlige speciallæreruddannelse for dem, der ikke har pædagogisk speciale C.

Trin II: Den egentlige speciallæreruddannelse svarende til *V/i* års heltidsstudium, hvoraf 1 semester omfatter fælles specialpædagogiske emner, medens der i den øvrige studietid vælges 2 ud af 9 specialområder.

Trin III: Specialpædagogisk kandidatuddannelse af 4 semestres varighed som overbygning på trin II.

Der er beregnet et årligt behov for efteruddannelse på trin I af 300 pædagoger ansat i daginstitutioner for børn i førskolealderen og 100 pædagoger ansat i børnehaveklasser i de kommende 10 år. Det tilsvarende behov for uddannelse på trin II er beregnet til 80 pædagoger årligt.

Uddannelsen foreslås iværksat på Danmarks Lasrerhøjskole.

Børnehavepædagoger foreslås adgangsberettigede til speciallæreruddannelsen sammen med lærere. Fritidspædagoger og børneforsorgs- og omsorgspædagoger skal kunne optages efter konkret vurdering i det enkelte tilfælde.

For det audiologopædiske område (tale- og hørepædagogik) påregnes en tilsvarende uddannelse (trin II og III) iværksat på Københavns Universitet.

Hvis forslagene gennemføres, vil der være skabt grundlag for en omfattende efter- og videreuddannelse for de nævnte pædagoggrupper, der bl. a. kan få betydning for undervisning af de 5-8-årige, og som kan danne grundlag for en kompetencegivende speciallæreruddannelse.

Hvad angår folkeskolens lærere skønnes der tilsvarende at være behov for, at mange efter- og videreuddannes med henblik på forebyggende og støttende specialpædagogisk virksomhed i 1.-2. klasse. Mange lærere, som overtager en 1. klasse, har hverken pædagogisk speciale A eller C eller en tilsvarende specialpædagogisk grunduddannelse ved lærerhøjskolen, og for andre ligger deres uddannelse og erfaringer så mange år tilbage, at de vil have vanskeligt ved at leve op til kravet om, at flere elever med særlige vanskeligheder integreres i skolens almindelige begynderundervisning.

Udvalget vedrørende specialpædagogiske uddannelser stiller forslag om, at den nuværende kursuskapacitet for lærere på trin I fordobles fra ca. 600 til 1200 ved et samarbejde mellem Danmarks Lærerhøjskole og seminarierne.

Hvad den egentlige speciallæreruddannelse angår (trin II), stilles forslag om, at der i de næste 10 år årligt tilbydes videreuddannelse til 550 lærere i folkeskolen.

For lærernes vedkommende drejer det sig dog om at dække behov i hele folkeskoleforløbet og ikke blot i forbindelse med skolestart.

Hvad angår den specialpædagogiske kandidatuddannelse (trin III) skønner dette udvalg, at der årligt bør uddannes 15 i alt.

4.7. KURSUS VEDRØRENDE SKOLESTART FOR SEMINARIELÆRERE OG KONSULENTER

Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. har i samvirke med de faglige foreninger etableret kursus, som behandler skolestartområdet.

Sådanne kursus har f. eks. omfattet begynderundervisningen i dansk og regning/matematik, kursus for speciale A-lærere, og kursus for lærere (tværfagligt) på børnehave- og fritidspædagogseminarierne med emnet »skolestart«.

Der er endvidere afholdt et kursus for lærere for begge seminarieområders lærere i speciale A (lærerseminarierne) og praktisk pædagogik (børnehave- og fritidspædagogseminarierne) samt et kursus for kommunalt ansatte skolekonsulenter i småbørnsundervisning.

4.8. EFTER- OG VIDEREUDDANNELSE I FORBINDELSE MED PÆDAGOGISK FORSØGSARBEJDE

Det omtaltes i afsnit 4.3., at en stigende, men stadig beskeden andel af lærerhøjskolens uddannelse har karakter af en kombination af deltagelse i studiekreds eller undervisning og deltagelse i pædagogisk udviklingsarbejde. Ligeledes blev i afsnit 4.1. berørt, at ansættelse af konsulenter for daginstitutioner og for skolens småbørnsundervisning havde betydning for både kursusvirksomhed og forsøgsarbejde.

Ved at efter- og videreuddannelse i vid udstrækning forenes med deltagelse i pædagogisk udviklingsarbejde opnås, at det faglige indhold direkte konfronteres med den praktiske virkelighed, at deltagernes pædagogiske viden og erfaring nødvendigvis inddrages, og at en større del af den pædagogiske virksomhed får karakter af at være åben, eksperimenterende og initiativrig.

Der skal i denne forbindelse peges på, at der på internationalt plan er en øget interesse for »in service training« for såvel lærere som småbørnspædagoger, hvilket bygger på erfaringer fra pædagogisk forsøgsarbejde omfattende efteruddannelse.

Som eksempler på, hvad der her tænkes på, kan nævnes Brovstprojektet og projektet ved Espelundsskolen, hvor henholdsvis Danmarks pædagogiske Institut og Danmarks Lærerhøjskole har været involveret, og som begge er beskrevet i offentliggjorte rapporter. I det første tilfælde dannede en uddannelse af de involverede lærere i form af studiekredse m. v. optakt til arbejdet med at reorganisere undervisningen. I det sidste tilfælde er en uddannelse i studiekredsform af børnehaveklasseledere fra kommunen vokset frem af det pædagogiske udviklingsarbejde, ligesom de direkte involverede læreres planlægningsarbejde også har haft karakter af uddannelse.

Også i forbindelse med adskillige udviklingsarbejder under Folkeskolens Forsøgsråd er der tale om en sådan form for efteruddannelse, idet der stilles sagkyndig konsulentbistand til rådighed, og hvor de implicerede lærere/pædagoger får tillagt rådighedstimer til planlægning og rapportering, der både omfatter teoretiske studier og praktiske erfaringer.

De fleste af disse udviklingsarbejder omfatter »den vertikale kontinuitet«, dvs. fællesundervisning af børn i børnehaveklasser og 1.-2. klasse, f. eks. på Brændgårdsskolen i Herning, som har arbejdet flere år med et projekt.

Men også »den horisontale kontinuitet« indgår i forsøgs- og udviklingsarbejde. Som et særligt eksempel herpå kan nævnes projekt Rosenlundsskolen, Thisted, som også støttes af Socialstyrelsen. Her er der tale om en kombination af skole, integreret daginstitution og skolefritidspædagogordning, hvor der i et samvirke mellem social- og kulturudvalg, forældre og personale er skabt det brede og kontinuerlige samvirke, som udvalget foreslår i sin 1. delbetænkning, og hvortil der i øvrigt senere skal føjes børnebibliotek, mediatek, legetøjsudlån m. v. I en sådan proces foregår en intensiv faglig videreudvikling af iærere og pædagoger.

Udvalget har tillige oplysninger om det svenske projekt »Förskola og skola i samvirke« (Fölprojektet), hvor man har kursus, som søger at skabe samarbejdsrelationer mellem børnehave og skolens første årgang. I en erkendelse af, at de to grupper af pædagoger har meget forskellige arbejdsforhold, uddannelsesbaggrund og målområde, har Fölprojektet som et udgangspunkt for dialogen grupperne imellem satset på at skabe en indsigt, der baserer sig på, at de to grupper får mulighed for at arbejde med i hinandens miljøer, (henholdsvis skole og institution). Det praktiske samarbejde resulterede i udgivelse af et idékatalog med forslag til aktiviteter, som kunne skabe sammenhæng. I forsøget indgik også et samarbejde, hvor børnene fik lejlighed til at besøge hinanden og oplevede andre aldersklasser og deres aktiviteter.

Det skal afslutningsvist betones, at det efter udvalgets opfattelse er rigtigt at opfatte »pædagogisk udviklingsarbejde« meget bredt. I modsat fald vil nemlig kun få have lejlighed til at deltage, idet det naturligvis er begrænset, hvor mange projekter der kan igangsættes af forskere ved Danmarks pædagogiske Institut, lærerhøjskolen eller lignende institutioner, og som i plan og gennemførelse er af et sådant omfang og en sådan lødighed, at der kan udarbejdes rapporter af almen interesse. »Pædagogisk udviklingsarbejde« bør derfor også betegne mere beskedne aktiviteter som at en gruppe kolleger i forbindelse med et kursus eller en studiekreds overvejer og planlægger deres undervisning mere omhyggeligt, afprøver et nyt materiale og lignende.

4.9. FINANCIERING OG PRAKTISKE FORHOLD

Den i afsnit 4.1. omtalte lokale kursusvirksomhed financieres af kommuner og amtskommuner.

I forbindelse med det særlige uddannelsesprogram for folkeskolens lærere (cirkulærskrivelse af 22. oktober 1976) er der dog i cirkulærskrivelse af 1. juli 1977 om lokale kursus som led i det særlige videreuddannelsesprogram for folkeskolens lærere, åbnet mulighed for tilskud til den lokale kursusvirksomhed vedrørende den nye folkeskolelov på 900.000 kr.

Den efter- og videreuddannelse, der foregår ved seminarierne (jfr. afsnit 4.2.) er for børnehave- og fritidspædagogseminariernes vedkommende financieret af Undervisningsministeriet og de deltagende pædagoger modtager vikargodtgørelse. Forsåvidt angår efteruddannelse på de socialpædagogiske seminarier er selve undervisningen financieret af Socialstyrelsen, mens vikargodtgørelse m. v. er betinget af kommunens/institutionsledelsens godkendelse og tages over institutionens drift eller betales af kommunen.

Efter den nye lov om udnyttelse af ledig kapacitet på lærerseminarierne skal undervisnigen af andre studerende end seminariets egne være gratis, undtagen hvor lov om fritidsundervisning kan bringes i anvendelse. Der er ikke lovhjemmel for vikargodtgorelse eller timereduktion for de deltagende kursister.

Undervisningen på Danmarks Lærerhøjskole (jfr. afsnit 4.3.) er gratis. Ifølge særlige bestemmelser i læreruddannelsesloven kan der til folkeskolens lærere - udover at ca. 400 af lærerhøjskolen kan få vikarudgifter betalt i et helt skoleår - af kommunerne ydes op til 6 timers ugentlig reduktion i antallet af læste timer på skolen, når man deltager i kursus. Noget tilsvarende er først nu blevet

indført for folkeskolens børnehaveklasseledere, der altså i en årrække har været ringere stillet end lærere i 1.-2. klasse. Hertil kommer den forskel, at børnehaveklasseledere af skemamæssige grunde ikke som folkeskolelærere kan frigøres for eksempel en dag om ugen.

For kursus arrangeret af faglige foreninger ydes i et vist omfang tjenestefrihed uden lønafkortning. Deltagelse i seminarielærerkursus er gratis, men der kan ikke ydes tjenestefrihed med løn. Kursusdeltagerne modtager rejsegodtgørelse og 15. kr. pr. kursusdag.

Hvad angår deltagelse i studiekreds i forbindelse med Lærerkursus 77 kan lærerhøjskolen af en særlig bevilling yde konsulentbistand, men der ydes ikke vikargodtgørelse eller lignende for de deltagende kursister.

Til deltagelse i kursus på Den socialpædagogiske Højskole (afsnit 4.4.) ydes der vikartilskud eller fuld vikargodtgørelse gennem en særlig bevilling.

Til de 10 kursus på kursusplanen for 1978 er givet et tilskud på 40.000 kr.

5. kapitel

Udvalgets vurderinger og forslag til ændring af efter- og videreuddannelserne

5.1. UDVALGETS OVERVEJELSER

5.1.1. Principelt

Det fremgår af kapitel 4, at efter- og videreuddannelsen af pædagoger og lærere med henblik på de 5-8-årige er fordelt på mange instanser, og at der er store forskelle, dels på tilbuddets omfang for de to grupper, dels på hvad der er af tilbud fra egn til egn. Det er vanskeligt at gøre op, hvor stort behovet for kursus og anden videreuddannelse er, men der gives mange afslag til både lokale kursus og til de kursus, der er henlagt til børnehave- og fritidspædagogseminarierne. For Danmarks Lærerhøjskoles vedkommende er der 5-10 gange så mange ansøgere til hel- og deltidshold ved Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger, som det er muligt at optage, ligesom der også må gives mange afslag til de forskellige kursus ved institutter og afdelinger, der specielt henvender sig til børnehaveklasselederen og 1.-2. klasselærere. At Lærerkursus 77 har fået meget stor tilslutning er også et udtryk for, at behovet og interessen for skolestart m. v. er betydelig.

Det er på den anden side klart, at behovet afhænger af en række forhold ved udviklingen i den nærmeste fremtid:

- Et for kommunerne obligatorisk tilbud til alle 5-6 årige om børnehave eller børnehaveklasse vil øge behovet.
- Øget integration af børn med særlige behov for pædagogisk støtte og intensivering af det forebyggende arbejde vil ligeledes øge behovet.
- En fortsat fastholdelse af klasselærerprincippet i forbindelse med at flere elever fortsætter i 10. klasse vil også øge behovet, fordi det for stadig flere lærere vil være 7-10 år siden, de sidst startede en 1. klasse.
- En fortsat udvikling og en lovhjemlet ordning vedrørende skolefritidsordninger med ansættelse af fritidspædagoger på skolerne vil øge behovet.
- En samordning af virksomheden i børnehaveklasser og 1.-2. klasser vil øge behovet.
- Endelig vil en udbygning af konsulenttjenesten i amter og kommuner i såvel skole- som socialsektor antagelig ændre behovet, idet efter- og videreuddannelsen kunne gøres mere lige fordelt og mere effektiv på det lokale plan, eventuelt i samarbejde med lærerhøjskolen. Dette vil f. eks. formentlig kræve (begrænset) kursusvirksomhed for konsulenter.

Hvad lærerhøjskolen angår, peger udvalget på det i afsnit 4.3.3. omtalte forslag om, at den også får ansvaret for efter- og videreuddannelse af børnehave- og fritidspædagoger. For en ret beskeden ressourceudvidelse kunne ifølge højskolens kommentar til betænkningen fra 1972 en begyndelse gøres til at ligestille folkeskolens lærere og daginstitutionens pædagoger med hensyn til efter- og videreuddannelse, ligesom konsulenter og lærere ved børnehave- og fritidspædagogse-

minarierne ville kunne efter- og videreuddannes ved lærerhøjskolen.

Da lovforslaget om kursusvirksomhed ved seminarierne nu er vedtaget, vil der være mulighed for at udføre rekvireret arbejde for offentlige eller private virksomheder, f. eks. som bistand til pædagogisk forsøgs- og udviklingsarbejde.

Hertil er udvalget yderligere opmærksom på de muligheder, der måtte ligge i ät etablere et nærmere samarbejde mellem lærerhøjskolens afdelinger og skolesektorens amtscentraler, som også afholder kursus, og som har kontakt med konsulenter og forsøgsarbejder i amtet.

Endelig skal man nævne, at den koordinering af lærerhøjskolens og seminariernes efter- og videreuddannelse, som understreges i forbindelse med den nye lov om udnyttelse af lærerseminariernes ledige kapacitet, også kan omfatte et kursus, der svarer til pædagogisk speciale A, og som i det hele taget vedrører de 5-8-åriges forhold og skolens pædagogiske, sociale og forebyggende indsats over for dem.

En tilsvarende koordinering kunne i givet fald etableres mellem lærerhøjskolens virksomhed og efter- og videreuddannelsen ved børnehave- og fritidspædagogseminarierne, som omhandler børnehaveklassen og arbejdet med de ældste børn i børnehaven.

Udvalget finder således, at der allerede i de foreliggende tilbud og overvejelser er skabt et grundlag for en forbedring af et bredt kursustilbud vedrørende de 5-8-årige. Der kan dog rettes to alvorlige kritikpunkter mod de eksisterende forhold. For det første, at kurserne i helt overvejende grad retter sig mod adskilte grupper og derfor ikke giver reelle muligheder for den dialog, som er nødvendig for et samarbejde og et helhedssyn på barnet. Og for det andet, at kursuskapaciteten for børnehave- og fritidspædagoger og vikarportionerne er så begrænsede, at en fælles kususvirksomhed med folkeskolens lærere besværliggøres.

5.1.2. Kursusvirksomhedens formål og nødvendighed

Udvalget må anføre, at effekten af kursusvirksomheden ikke umiddelbart kan måles. Men det må dog stå klart, at de mange tilmeldelser til kursus og den brede interesse for skolestartspørgsmål tyder på, at en veltilrettelagt kursusvirksomhed kan bidrage til, at lærere og børnehave- og fritidspædagoger i højere grad rustes til at gå ind i et aktivt samarbejde om de 5-8-årige. Et optimalt udbytte af en sådan kususvirksomhed forudsætter imidlertid, at skolesystemet som helhed, herunder ledelsen på de enkelte skoler, er indstillet på eksperimenter og forandringer.

Også andre grupper kunne nævnes i denne forbindelse: Børneforsorgs- og omsorgspædagoger, administrationspersonale i social- og skoleforvaltninger, skolepsykologer, skolenævnsmedlemmer og muligvis også forældre til børn, som påbegynder skolen.

For lærere og børnehaveklasseledere gælder en vis pligt til at deltage i de af kommunerne tilrettelagte »lærerdage«, der er indregnet i deres tjenstlige forpligtelser. En sådan forpligtelse gælder ikke for daginstitutionernes personale.

Forbrugerne af samfundets daginstitutioner og skoler, forældre og børn, kan vanskeligt træffe andre valg, såfremt kvaliteten af opdragelse og undervisning ikke er tilfredsstillende.

Derfor må det anses for rimeligt - og i øvrigt i overensstemmelse med pricipper for gældende praksis for de offentlig ansatte - at der foregår en løbende efter- og videreuddannelse af de ansatte indenfor arbejdstiden.

Den nødvendige fornyeise på det pædagogiske område i et forandringssamfund må foregå ved en stadig orientering om forskningsmæssige landvindinger og egen afprøvning af nye muligheder i samarbejde med andre pædagoger og med forældrene.

Formålet med efter- og videreuddannelse vedrørende de 5-8-årige er både at å iourføre og supplere sin viden og sine færdigheder og at arbejde med egne holdninger til børn, forældre og andre lærere/pædagoger, i og udenfor egen skole/institution.

Herudover kan formålet også være at kvalificere sig til nye og mere krævende opgaver, f. eks. konsulentarbejde, specialpædagogik og undervisning af studerende i praktik eller på seminarier.

Udvalget finder det hensigtsmæssigt, at kursusvirksomheden i større udstrækning decentraliseres, idet lokale kursus kan omfatte flere lærere/pædagoger end hidtil og tillige indgå i et samspil med deres daglige pædagogiske virksomhed. Herved kan daginstitutionens og folkeskolens medarbejdere i et område videre- og efteruddannes sammen.

5.2. UDVALGETS FORSLAG

5.2.1. Lokale kursus

I overensstemmelse med udvalgets ovenstående principielle synspunkter bør lokale kursus prioriteres meget højt. Udvalget finder, at der i alle kommuner - og for de større kommuners vedkommende i det enkelte skoledistrikt - kontinuerligt bør afholdes fælles lokale kursus for børnehaveklasseledere, lærere i 1.-2. klasse og daginstitutionspædagoger. De hidtidige koncentrerede kursusforløb over 2-5 dage foreslås erstattet af en kursusform, der i højere grad giver deltagerne mulighed for at bearbejde egne erfaringer i kursusforløbet og som mere direkte kan fremme samarbejdet i den daglige virksomhed.

Rammeplaner for kurserne foreslås udarbejdet af Danmarks Lærerhøjskole i samarbejde med amtscentralerne og seminarierne. Udfyldning af rammeplanerne kan herefter ske ved samarbejde mellem de kommunale skole- og socialforvaltninger.

5.2.2 Efteruddannelse på seminarierne

Udvalget foreslår, at direktoratets kursusvirksomhed på børnehave- og fritidspædagogseminarierne og lærerseminariernes nye opgave samordnes således, at der i alle amter er regelmæssige kursustilbud fælles for lærere og børnehave- og fritidspædagoger vedrørende skolestart.

Kurserne kan være alment-pædagogiske, men der bør også være fagkurser om f. eks. sprog- og begrebsindlæring, musikopdragelse, småbørnsgymnastik og formning.

En særlig mulighed ligger i den allerede under 4.2 nævnte etablerede kursusform, hvor lærere og børnehave- og fritidspædagoger kan optages på lærerseminariernes liniefags- og specialehold.

For børnehaveklasseledere kan liniefagene Dansk, Regning/matematik, Kristendomskundskab/religion, Formning, Musik og Idræt samt Speciale A have interesse.

For fritidspædagoger, ansat ved folkeskolens fritidsordninger, kan de samme liniefag samt evt. tillige Hjemkundskab, Fysik og Kemi og Sløjd have interesse, og alle specialerne er af relevans for dem, dog især Speciale A.

På længere sigt må det anbefales, at også pædagoger, der arbejder i daginstitutioner, kan få mulighed for en sådan faglig pædagogisk videreuddannelse.

En ny mulighed åbner sig med lovforslaget om kursusvirksomhed på seminarierne. Herefter vil også grunduddannelsesfagene og de almene pædagogiske fag blive tilbudt.

Udvalget foreslår, at der også gives et sådant tilbud til folkeskolelærere på børnehave- og fritidspædagogseminarierne.

Udvalget foreslår, at det i kapitel 4.2 nævnte kursuskoordineringsudvalg opfordres til ikke alene at se på den sociale sektor, men også til at inddrage kursus for lærere i folkeskolen i sin planlægning.

Udvalget finder, at der i de kommende år i høj grad bør lægges vægt på kursus i specialpædagogik, således at lærere og børnehave- og fritidspædagoger kan dygtiggøre sig med henblik på optagelse af børn med handicap i skoler og daginstitutioner.

Udvalget skal derfor støtte det i kapitel 4.6. nævnte forslag om videreuddannelsesprogram vedrørende specialundervisning, som også er foreslået henlagt til lærerhøjskolen og Københavns Universitet, men hvis indledningskurser kan henlægges til seminarierne.

5.2.3. Videreuddannelse ved Danmarks Lærerhøjskole

5.2.3.1. Åirskursus for børnehave- og fritidspædagoger

Udvalget har bemærket sig det store misforhold mellem ansøgertal og pladsantal på Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger. Man er bekendt med, at der igennem mange år er søgt udvidelse af kursuskapaciteten, både vedrørende kursuspladser og en bredere landsdækning. Udvalget kan stærkt anbefale, at denne udvidelse snarligt finder sted. Kapaciteten bør udvides både med henblik på, at flere kan opnå fuldt årskursus (flere vikarportioner), og med hensyn til oprettelse af flere deltidshold (flere lærertimer). Der bør endvidere gives adgang for lærere samt børneforsorgs- og omsorgspædagoger ansat i normerede stillinger på daginstitutioner.

5.2.3.2. Videreuddannelse af børnehave- og fritidspædagoger

Udvalget har i kapitel 3 peget på en samordning af og tilnærmelse mellem lærer- og pædagoguddannelserne.

Det er derfor helt naturligt at tilslutte sig det allerede i 1972 stillede forslag om, at

Danmarks Lærerhøjskole i princippet åbnes for børnehave- og fritidspædagoger.

Udvalget påskønner lærerhøjskolens positive holdning til optagelse på det pædagogiske kandidatstudium af seminarielærere med børnehave- og fritidspædagoguddannelse og skal anbefale, at denne praksis fastholdes.

Udvalget ser dette yderligere understøttet af det i kapitel 4.6. nævnte forslag om videreuddannelse af specialpædagoger med baggrund i både lærer- og pædagoguddannelserne, og i U 90, hvor læreruddannelser anskues ud fra en overordnet, fælles synsvinkel.

Udvalget kan anbefale, at der i de kommende år gradvis oprettes stillinger på Danmarks Lærerhøjskole til varetagelse af højskolens udvidede opgaver.

Udvalget foreslår, at Den socialpædagogiske Højskoles virksomhed samordnes med videreuddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole i forbindelse med den forventede overflytning af de socialpædagogiske seminarier til Undervisningsministeriet.

Forslaget fra 1. delbetænkning om, at den skolepsykologiske rådgivning også skal omfatte børn før skolealderen medfører et udvidet personalebehov. Der bør derfor til den skolepsykologiske rådgivning kunne knyttes personale med specielt kendskab til småbørnspædagogik. Konsekvensen heraf er, at småbørnspædagoger bør have adgang til psykologisk og pædagogisk videreuddannelse.

5.2.3.3. Kursus vedrørende skolestart for seminarielærere og konsulenter

Udvalget foreslår, at den allerede påbegyndte udvikling med direktoratskurser for seminarielærere vedrørende f. eks. tværfaglig undervisning og begynderundervisning fortsætter i samarbejde med de faglige foreninger.

Udvalget finder, at der bør etableres fælleskursus for konsulenter ansat i henholdsvis skole- og socialforvaltninger. Sådanne kursus kan afholdes både på landsplan og regionalt.

Der skal i forbindelse hermed peges på, at Danmarks Lærerhøjskole er forpligtet til at videreuddanne lærerseminariernes lærere samt psykologer og konsulenter i folkeskolen. Såfremt lærerhøjskolens virksomhed udvides til også at omfatte videreuddannelse for børnehave- og fritidspædagoger, vil børnehave- og fritidspædagogernes lærere også naturligt inddrages.

Udvalget finder, at det er meget vigtigt, at man stimulerer udviklingen vedrørende oprettelse af kunsulentstillinger gennem kursus. En forudsætning herfor er naturligvis, at kommunerne gøres opmærksom på nødvendigheden af sådanne stillinger, og udvalget skal foreslå, at der fra Socialministeriet udsendes vejledning herom til de kommunale myndigheder.

5.2.3.4. Pædagogisk forsøgs- og udviklingsarbejde og den dermed forbundne efter- og videreuddannelse

Udvalget finder, at de i kapitel 4.8. nævnte arbejdsformer bør støttes, og det er i øvrigt vanskeligt at adskille dem fra den i afsnit 5.2.1. foreslåede lokale kursus- og studiekredsvirksomhed. Det må forventes, at når man på lokalt plan kombinerer praksis, efteruddannelse og forsøgsarbejde, vil netop denne form for det første give umiddelbare resultater og for det andet kun indebære begrænsede udgifter.

5.2.3.5. Kursus, der henvender sig til bredere kredse

Under henvisning til de gode erfaringer med Lærerkursus 75-77 skal udvalget foreslå, at efter- og videreuddannelse af pædagoger og lærere løbende også foretages via radio og TV. Udsendelserne bør tilrettelægges således, at de kan give en bred orientering om og forståelse af forsøgs- og udviklingsarbejder til forældre og andre. Dette kan fremme befolkningens interesse, styrke forældresamarbejdet og yderligere udnyttes i forbindelse med lokale kursus eller studiekredse for f. eks. lærere og skolenævnsmedlemmer.

6. kapitel

Økonomiske konsekvenser af udvalgets forslag

Udvalget har anset det som sin opgave, som også anført i udvalgets delbetænkning I, at stille forslag om ændringer, der ikke kræver udgifter ud over, hvad der i dag forudsættes anvendt på uddannelsesområdet, men som sikrer en bedre kvantitativ og kvalitativ udnyttelse af ressourcerne. Med de foran stillede forslag mener udvalget at have opfyldt denne forudsætning. Kun en mindre del af udvalgets forslag indebærer merudgifter, og disse er af så relativt begrænset størrelsesorden, at udvalget ikke finder, at den nødvendige omprioritering af de givne ressourcer skulle volde egentlige problemer.

I det følgende gennemgås forslagene i den rækkefølge, hvori de er omtalt i de foregående kapitler med et skøn over de økonomiske konsekvenser.

Tværfagligt/tematisk arbejde i læreruddannelsen, tværfaglig undervisning på børnehave- og fritidspædagogseminarierne og en større grad af samarbejde uddannelserne imellem stiller alene krav om en ændret tilrettelæggelse af uddannelserne og kan realiseres inden for de eksisterende udgiftsrammer.

Forlængelse med 3 uger af praktikken i læreruddannelsen vil kunne finde sted ved en omorganisering af den eksisterende praktik (timepraktik og periodepraktik), og den vil ikke medføre økonomiske konsekvenser.

Udvalget har tilsvarende forudsat, at forslaget om en mindre *reduktion af praktikken for børnehave- og fritidspædagoguddannelsen* modsvares af en tilsvarende forøgelse af den teoretiske del af uddannelsen. Forudsættes praktikken reduceret med for eksempel 3 uger, opnås herved en nettobesparelse på årsbasis på ca. 0,4 mill. kr.

For så vidt angår spørgsmålet om *centralt ansatte fagkonsulenter* til vejledning af lærerne på børnehave- og fritidspædagogseminarierne er udvalget bekendt med, at Undervisningsministeriet agter at fremlægge forslag herom for Folketingets Finansudvalg.

Udvalget har ikke ment at burde tage stilling til den nærmere udformning af en ordning, hvorefter fremtidige *seminarielærere uden folkeskolebaggrund kan erhverve praktiske erfaringer om folkeskolens hverdag.* Uanset hvorledes en sådan ordning udformes, kan de økonomiske konsekvenser bedømmes som meget begrænsede, dels fordi en del af de seminarielærere, der ansættes har en seminarieuddannelse, dels fordi en sådan ordning kun skal omfatte fremtidige ansættelser, og udskiftningen af lærerkorpset på seminarierne er lille.

For så vidt angår *seminariepædagogikum på børnehave- og fritidspædagogseminarierne* kan udvalget støtte det forslag herom, der er fremsat i en i oktober 1976 afgivet betænkning vedrørende lærerkvalifikationer på børnehave- og fritidspædagogseminarierne. I betænkningen er oplyst, at udgiften hertil vil kunne afholdes inden for de eksisterende budgetrammer ved en omstrukturering af de nuværende seminarielærerkurser.

Kursus for praktiklærere ved seminarierne er som anført i kapitel 3 forudsat i lov om kursusvirksomhed ved seminarierne, og udgifterne afholdes derfor inden for det beløb,

der i forbindelse med lovens vedtagelse er stillet til rådighed for seminarierne.

Ansættelse af *konsulenter* vedrørende begynderundervisning er allerede i dag hjemlet ved et cirkulære fra Undervisningsministeriet.

Ansættelse af *pædagogiske konsulenter i kommunernes socialforvaltninger* er der ikke lovhjemmel til. En forøgelse af disse må formodes at ske ved kommunernes forpligtelse til at udøve det pædagogiske tilsyn ved daginstitutionerne.

Udvalgets forslag om, *at lærerhøjskolen får ansvaret for efter- og videreuddannelse af børnehave- og fritidspædagoger* indebærer en overflytning af de midler, som nu er afsat til Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m. v. til lærerhøjskolen. Et mindretal (professor Hans Vejleskov) ønsker vedrørende dette forslag at udtale:

> I anledning heraf ønsker jeg at udtale, at der i så fald ikke kan forventes en kvalitativ forbedring i retning af, at videreuddannelsen på samme måde som videreuddannelsen af folkeskolens lærere knyttes til forskning og udviklingsarbejde, idet dette som nævnt i betænkningens afsnit 4.3.3. må forudsætte oprettelse af nogle videnskabelige stillinger til varetagelse af disse opgaver, jfr. også betænkningens afsnit 7.3.2.
>
> Som nærmere begundelse herfor skal for det første anføres, at der fortsat i Danmark ikke er ansat én forsker til udelukkende at arbejde med området småbørns- og socialpædagogik. Feltet dækkes stadig tilfældigt ind ved, at enkelte medarbejdere ved universiteterne, lærerhøjskolen eller andre forskningsinstitutioner i perioder interesserer sig for emner og problemer indenfor feltet.
>
> For det andet skal anføres, at der ved en evt. overflytning i praksis vil blive nogle få medarbejdere ved Institut for pædagogik og psykologi, der må påtage sig de ekstraopgaver, som en varetagelse af området medfører, - medarbejdere som i forvejen er stærkt engageret i højskolens eksisterende opgaver.
>
> Endelig skal anføres, at en ren administrativ omlægning ingen fordele vil indebære, idet lærerhøjskolens administration i forvejen varetager regnskabsførsel m. v., og idet medarbejdere ved lærerhøjskolen i forvejen støtter kursusvirksomheden med råd og dåd, bl. a. ved medlemskab af det eksisterende kursusråd.

Samarbejde mellem lærerhøjskolen og amtscentralerne og en decentralisering af kursusvirksomheden er forslag, der tilsigter en bedre udnyttelse af de ressourcer, der anvendes i dag.

Udvalget foreslår, at der *kontinuerligt afholdes fælles lokale kursus for børnehaveklasseledere, lærere i 1.-2. klasse og daginstitutionspædagoger*.

De økonomiske konsekvenser for de enkelte kommuner vil afhænge af de lokale forhold. Udvalget påregner, at det i meget stort omfang vil være muligt at lade disse kursus erstatte kursus, der i dag afholdes separat for de forskellige personalegrupper, hvorved merudgifter undgås. I følge indhentede eksempler fra 2 kommuner var udgiften pr. kursist i 1977-78 for et kursus på 5 dage ca. 1700 kr. henholdsvis ca. 2750 kr. I udgifterne er indkluderet vikarudgifter. Årsagen til differencen i udgiften er, at der i sidstnævnte tilfælde var tale om internatkursus med opholdsudgifter.

Samordning af kursusvirksomhed på lærerseminarierne og børnehave- og fritidspædagogseminarierne tilsigter en administrativ og pædagogisk koordinering af de bestående ressourcer.

Udvalgets forslag om, at der på længere sigt gives *pædagoger, der arbejder i daginstitutioner mulighed for faglig pædagogisk videreuddannelse på lærerseminarierne* og modsvarende, at der også gives *et sådant tilbud til folkeskolelærere på børnehave- og fritidspædagogseminarierne* skønnes ikke at medføre økonomiske konsekvenser. Som omtalt i kapitel 5 giver Lov om kursusvirksomhed ved seminarierne nye muligheder; desuden forudsættes det, at der kan tages hensyn til udvalgets forslag i forbindelse med planlægningen af undervisningsvirksomheden på seminarierne.

Vedrørende forslaget om *udvidelse af kapaciteten på Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger* har udvalget i de økonomiske beregninger taget udgangspunkt i en foreløbig udvidelse af kapaciteten med 50 pct., idet dette, i betragtning af at ca. 1 pct. kommer på kursus i dag, ikke kan betragtes som urimeligt.

Kapacitetsudvidelsen indebærer en årlig forøgelse af driftsudgifterne med ca. 0,5 mill. kr. Hertil kommer en forøgelse af vikarudgif-

ter. Merudgiften i forbindelse med kapacitetsudvidelsen afhænger af, i hvilket omfang de kommuner, der beskæftiger kursisterne, vil betale løn under deltagelse i årskursus, samt af en ønskelig omstrukturering ved oprettelse af flere deltidskursus, som også udløser vikarudgifter, men i mindre omfang. Udvalget skønner, at merudgiften maksimalt vil udgøre ca. 1,5 mill. kr. Udvalget forudsætter, at denne kapacitetsudvidelse samtidig giver mulighed for, at årskursus åbnes også for lærere samt børneforsorgs- og omsorgspædagoger.

Den foreslåede *samordning af virksomheden på Den socialpædagogiske Højskole og videreuddannelsen på Danmarks Lærerhøjskole* indebærer alene en pædagogisk og administrativ koordinering og dermed en bedre udnyttelse af de i dag anvendte ressourcer.

Småbørnspædagogernes adgang til psykologisk og pædagogisk videreuddannelse med henblik på opfyldelse af forslaget i udvalgets 1. delbetænkning om, at den skolepsykologiske rådgivning også skal omfatte børn før skolealderen, kan opfyldes på lærerhøjskolens kandidatstudier og universiteterne.

Etablering af *fælleskursus for konsulenter ansat i henholdvis skole- og socialforvaltninger* er et forslag om en ny anvendelse af eksisterende ressourcer.

Udvalget finder, at en *udvidelse af lærerhøjskolens virksomhed til også at omfatte børnehave- og fritidspædagogseminariernes lærere* kan gennemføres indenfor lærerhøjskolens budgetrammer, evt. ved indførelse af en kvoteringsordning.

7. kapitel

Resume og konklusion

7.1. PRINCIPIELT

Udvalget har taget udgangspunkt i 1. delbetænkning, hvor et helhedssyn på barnet i 5-8-årsalderen har ført frem til en række forslag om et bedre samvirke mellem hjem, forskole, skole og fritidsvirksomhed.

Udvalget er orienteret om, at flere af de stillede forslag er blevet positivt modtaget og har givet anledning til konkrete planer om udvidede tilbud for børnene i året før skolegangens påbegyndelse, fritidsordninger på skolerne samt en koordinering af arbejdet i folkeskolens børnehaveklasser og de første skoleår.

Udvalget er bekendt med, at der i Børnekommissionen foregår et arbejde med udformning af en pædagogisk vejledning for daginstitutioner, og at de kommunale udbygningsplaner viser en stigning i antallet af pladser, især for børn i førskolealderen.

Udvalget er tillige orienteret om, at der i Undervisningsministeriet og i et koordinerende organ mellem kommunerne og forskellige styrelser arbejdes med planer om efter- og videreuddannelse af lærere og børnehave- og fritidspædagoger med flere, især vedrørende specialpædagogiske aspekter.

Udvalget bemærker sig, at der både på seminarierne og på Danmarks Lærerhøjskole og andre uddannelsesinstitutioner er stor interesse for å jourføring af uddannelserne med henblik på skolestartområdet.

Udvalget bemærker sig endvidere, at der siden afgivelse af 1. delbetænkning er tilkendegivet synspunkter og registreret tendenser indenfor uddannelsesområdet, som er i overensstemmelse med udvalgets tanker. Som eksempler kan nævnes Det centrale Uddannelsesråds debatoplæg U 90 og debatoplægget om studiestrukturreformer fra Det faglige landsudvalg for de pædagogiske og psykologiske uddannelser.

Man finder derfor, at der er et godt grundlag for at stille forslag, der fremmer en fortsat udvikling både indenfor de nugældende lovmæssige rammer og tillige med henblik på mere langsigtede strukturændringer, som kan udjævne grøfter og nedbryde skel mellem de sektorer og personer, der har ansvaret for børnene i skolestartperioden.

Udvalget finder dog, at man ikke må undervurdere historisk betingede barrierer, som stiller sig hindrende for den ønskede udvikling. Man vil her især pege på de traditionelt forskellige opfattelser af børnehavens og skolens opgaver og på en tilsvarende adskillelse mellem skole- og fritidsaktiviteter.

Disse opfattelser har medført en adskillelse mellem institutioner og skoler, mellem pædagoggrupper og administratorer, og de giver sig f.eks. ydre udslag i form af forskellige arbejds- og lønvilkår på uddannelsessteder og skoler/institutioner og i indhold og struktur af uddannelserne og det pædagogiske arbejde med børnene.

Udvalget finder, at et helhedssyn på barnet også må medføre et helhedssyn på de faggrupper, der har med børnene at gøre og må principielt anføre, at pædagogiske uddannelser bør indgå i en fælles, sammenhængende planlægning. Dette synspunkt understøttes af et hensyn til lærere og pædagoger, som på et senere tidspunkt i deres arbejdsliv måtte ønske at skifte område, og af et hensyn til samfundets interesse i at anvende sine ressourcer bedst muligt efter skiftende behov.

7.2. UDDANNELSERNE PÅ SEMINARIERNE

7.2.1. Lærerseminarierne.

Udvalget har på grundlag af de gældende bestemmelser om læreruddannelsen og den praksis, der er udviklet på seminarierne, fundet, at der er formel mulighed for at inddrage skolestartområdet i de enkelte fag. Udvalget er dog betænkelig ved, at det ikke er sikret, at alle lærere i uddannelsen erhverver sig teoretiske og praktiske forudsætninger for at løse opgaverne i forbindelse med undervisningen i de yngste klasser. Dette er i modstrid med enhedslærerprincippet, hvorefter en lærer skal kunne varetage al undervisning i folkeskolen og tillige i modstrid med intentionere bag klasselærerprincippet, hvor en lærer skal følge sin klasse op gennem hele skoleforløbet og varetage brede samarbejdsfunktioner med børn, forældre og andre, der har med børnene at gøre.

Opdelingen i de pædagogiske specialer, den skarpe fagopdeling og den ret svage placering af praktikundervisningen giver efter udvalgets opfattelse ikke de bedste muligheder for forberedelse til at varetage begynderundervisningen. Hertil kommer, at det frie fremmøde medfører vanskeligheder i forbindelse med tværfagligt og gruppecentreret arbejde.

Hvis en lærer skal kunne undervise i team med andre lærere og pædagoger og med aldersintegrerede børnegrupper i en fagintegreret undervisning, er det nødvendigt, at dette læres i praksis i selve uddannelsen.

Dette fører til følgende forslag og ændringer i læreruddannelsens struktur og indhold:

1. I uddannelsens første år bør timetallet i de pædagogiske fællesfag forøges, ved at påbegyndelse af grunduddannelsesfagene udskydes. Der bør etableres tværfaglig undervisning mellem førsteårsfagene (klasselærerfagene) indbyrdes og mellem dem og de pædagogiske fællesfag, bl.a. om emnet skolestart. Det bør overvejes at afskaffe det frie fremmøde i denne sekvens. Denne undervisningssekvens bør følges op af en længere praktikperiode i 1. og 2. klasse.

Tillige bør der ved seminarierne iværksættes forsøg, hvor klasselærerfagene henlægges til senere faser af uddannelsen.

2. De pædagogiske fællesfag bør etablere tværfaglig undervisning, også med fagfagene, og det må sikres, at emnet skolestart behandles, helst flere gange i studieforløbet.

3. Den fra nogle seminarier kendte forsøgsordning, hvor alle studerende som en del af specialerne får kendskab til indskoling og integrering af børn med handicap i normalklasser, bør udvides til at omfatte samtlige seminarier.

4. De øvrige fag (»fagfagene«) bør samarbejde langt mere, end det hidtil har været tilfældet. Det gælder alle fag, men udvalget finder det umiddelbart iøjnefaldende, at begynderundervisningens fag dansk, regning/matematik, skrivning, kristendomskundskab /religion, formning, musik, legemsøvelser og håndarbejde må indgå i en strukturel og indholdsmæssig integration.

5. Ved tilrettelæggelsen af undervisningens indhold bør lærere og studerende være opmærksomme på nødvendigheden af, at børnenes konkrete, daglige virkelighed inddrages, herunder forhold i familien, nærsamfundet og kulturpåvirkninger i bred forstand.

6. De studerende må opøves i kritisk vurdering af undervisningsmidler og i selv at fremstille og anvende sådanne, der kan indgå i konkret undervisning af børn i de yngste klasser.

7. De studerende må opøves i at indhente og give informationer om børnene og undervisningen, og allerede i uddannelsestiden lære at samarbejde med andre faggrupper og med forældrene.

7.2.2. Børnehave- og fritidspædagogseminarierne.

Udvalget finder, at der i de gældende bestemmelser for de to pædagoguddannelser og i den oparbejdede praksis er muligheder for at de studerende erhverver sig et helhedssyn på barnet i familie og samfund, men bemærker sig, at de traditionelle skillelinier mellem førskole og fritidsvirksomhed giver sig udtryk i manglende erhvervelse af indsigt i den nutidige skoles struktur og indhold, dvs. skolens fag, arbejdsmetoder og samværsformer.

Børnehave- og fritidspædagoguddannelsernes indhold tilgodeser i rimeligt omfang de 5-8-årige børn, dog er der ligesom i læreruddannelsen ingen sikkerhed for, at alle studerende reelt og tilstrækkeligt dybtgående arbejder med skolestartperiodens særlige problemer. Del: er f. eks. ikke foreskrevet, at alle studerende kommer i praktik i en børnehaveklasse, og de mange valgmuligheder i uddannelserne medfører risiko for, at studerende

bortvælger emner med relation til skolestarten.

Tendensen imod tværfaglighed og gruppearbejdsformer tillige med det obligatoriske fremmøde giver gunstige betingelser for samarbejde og temaarbejder.

Med hensyn til uddannelsernes struktur finder udvalget, at fordelingen af uger i praktikundervisning og seminarieundervisning med fordel kunne ændres noget.

Udvalget finder, at daginstitutionernes kulturformidlende opgaver burde give sig større udslag i fag- og timefordelingen end de nuværende uddannelser giver mulighed for.

Man finder tillige, at studieforløbet er præget af for mange afbrydelser, og at man må være opmærksom på, om man med de mange tværfaglige sekvenser overser nødvendigheden af en tilstrækkelig dybtgående fagforankring.

Disse overvejelser fører til følgende forslag om ændringer i børnehave- og fritidspædagoguddannelsernes struktur og indhold:

/. I uddannelsens første år bør undervisningen i hovedsagen foregå fagdelt, dog naturligvis gerne med en fag-koordinering om bestemte emner, som kan anvendes i 1. års praktikundervisning. Udvalget ønsker ikke at nedskære antallet af fag, da de alle har relevans for det pædagogiske arbejde i praktikundervisningen.

2. I andet og tredie år bør den tværfaglige undervisning fortsat sikres plads i tilvalg, specialer og projekt/temaarbejde, men ca. 50 pct. af timerne bør være fagdelt, således at den studerende sættes i stand til at kende fagenes terminologi og arbejdsmetoder og træffe valg vedrørende deres anvendelse i fagdelt og tværfaglig pædagogisk arbejde.

3. Antallet af studieuger og kurser bør nedskæres.

4. Antallet af praktikuger bør reduceres noget for at skabe mulighed for udvidelse af de teoretiske fag som nævnt under 5 og 6.

5. Der bør tillægges fagene Naturkundskab og Dansk sprog, litteraturkundskab, musik og kunstforståelse og filmkundskab flere timer.

6. Det bør overvejes, om de faglige områder Historie og Religion kan indføres i uddannelsen. Der bør iværksættes forsøg hermed.

7. De pædagogiske fag bør sikres et indhold vedrørende folkeskolen og begynderundervisning, og iagttagelse af børn og formidling af oplysninger må indgå i forbindelse med praktikundervisningen.

8. Skolestartproblemer bør sikres en tværfaglig undervisningsperiode, eller det bør bekendtgørelsesfæstes, at skolestartproblemer indgår i alle fag.

9. For at sikre niveau og fællespræg bør det overvejes at indføre centralt udformede prøvespørgsmål i de pædagogiske fag og tillige prøver i fagene Dansk m.v. og Naturkundskab.

10. Der bør ske en tilnærmelse af fagene Musik/sang og Rytmik/gymnastik mellem læreruddannelsen og børnehave- og fritidspædagoguddannelserne. Det anbefales, at denne udvikling fremmes gennem fælles seminarielærerkursus.

//. Ansættelse af centrale fagkonsulenter til området er ønskelig.

12. Der bør etableres forsøg vedrørende placering af specialeperiode i 2. år og øvelsespraktik i 3. år. Alle studerende bør have en praktikperiode i børnehaveklasse eller (forsåvidt angår fritidspædagogstuderende) i skolefritidsordninger.

7.2.3. Andre forslag.

Der bør etableres forsøg vedrørende samlæsning og samarbejde mellem lærer- og pædagoguddannelser med henblik på undersøgelse vedrørende en evt. fælles uddannelse eller basisuddannelse.

Der bør indføres et fælles seminarielærerpædagogikum, hvori også metodisk-didaktiske aspekter og arbejde med børn indgår.

Der bør på lærerseminarierne etableres praktiklærerkursus.

7.3. EFTER- OG VIDEREUDDANNELSE

7.3.1. Kursus for lærere og børnehave- og fritidspædagoger.

Udvalget har efter en gennemgang af de nuværende tilbud og muligheder og de forslag, der er stillet i andre udvalg, fundet, at der er tale om store forskelle både for de to grupper og i de forskellige landsdele.

Udvalget finder, at udviklingen på skolestartområdet, f.eks. væksten i antallet af børnehaveklasser og skolefritidsordninger og et ønske om bedre samordning af den pædagogiske virksomhed, under alle omstændigheder udløser et øget kursusbehov. Hertil kommer tendensen henimod integrering af børn med handicap og udbygning af konsulenttje-

neste i amter og kommuners social- og skoleforvaltninger.

1. Udvalget finder, at kursusvirksomheden i vidt omfang bør decentraliseres, og at kurserne bør være fælles for lærere og børnehave- og fritidspædagoger.

2. Kurserne bør tilrettelægges således, at deltagerne inddrager erfaringer fra det praktiske arbejde i skoler og daginstitutioner.

Rammeplanerne foreslås udarbejdet af Danmarks Lærerhøjskole i samarbejde med amtcentralerne og seminarierne.

3. Kurserne på seminarierne bør samordnes således, at der overalt i landet er regelmæssige tilbud vedrørende skolestart, både alment-pædagogiske og faglige kursus.

4. Pædagoger, som arbejder i daginstitutioner, bør - på længere sigt - have adgang til faglig videreuddannelse i liniefag og specialer på lærerseminarier.

5. Tilsvarende bør folkeskolelærere have adgang til videreuddannelse på børnehave- og fritidspædagogseminarierne.

6. Udvalget foreslår fremmet det i kapitel 4.6. nævnte forslag om et videreuddannelsesprogram i specialpædagogik under lærerhøjskolen.

7.3.2. Danmarks Lærerhøjskole.

Udvalget vil støtte et allerede tidligere fremsat forslag (nævnt i kapitel 4.3.3.) om, at Danmarks Lærerhøjskole får ansvaret også for daginstitutionernes pædagoger, og at kapaciteten på Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger udvides.

Danmarks Lærerhøjskole bør i princippet åbnes for børnehave- og fritidspædagoger, også med hensyn til kandidatstudier. Dette er især vigtigt af hensyn til behovet for psykologer og seminarielærere med børnehave- og fritidspædagoguddannelse. Konsekvensen heraf er, at der gradvis må oprettes stillinger på lærerhøjskolen til varetagelse af de udvidede opgaver, og at virksomheden samordnes med Den socialpædagogiske Højskole.

7.3.3. **Andre forslag.**

Kursus vedrørende skolestart for seminarielærere, som afholdes af direktoratet, bor samordnes og åbnes for seminarielærere af begge kategorier.

Der bør - eventuelt i lærerhøjskolens regie - afholdes kursus for konsulenter fra skole- og socialforvaltningen. Udvalget foreslår, at Social- og Undervisningsministerierne vejleder kommunerne med henblik på oprettelse af flere konsulentstillinger.

Udvalget foreslår sluttelig, at der rettes henvendelse til Danmarks Radios undervisningsafdeling med henblik på udsendelser i radio og TV, som både kan rette sig mod lærere, børnehave- og fritidspædagoger og brede kredse i befolkningen, som har interesse for skolestartspørgsmål, især forældre og skolenævnsmedlemmer.

7.4. DE ØKONOMISKE KONSEKVENSER.

På baggrund af de i kapitelerne 3, 4 og 5 stillede forslag er der i kapitel 6 redegjort for de økonomiske konsekvenser af forslagenes gennemførelse.

Det kan generelt anføres, at gennemførelsen af forslagene ikke forudsættes at medføre merudgifter for uddannelsesområdet som helhed.

En udvidelse af kapaciteten på Årskursus for børnehave- og fritidspædagoger vil medføre en mindre forøgelse af driftsudgifter og vikarudgifter. Ved en 50 pct.s forøgelse vil dette i alt beløbe sig til ca. 1,5 mill. kr. på årsbasis.

Hvad angår besparelser, vil den foreslåede reduktion af praktikken for børnehave- og fritidspædagogstuderende medføre en årlig besparelse på ca. 0,4 mill. kr.

De foreslåede ændringer skønnes alle at kunne financieres indenfor de allerede eksisterende budgetrammer, idet som omtalt merudgifterne forudsættes dækket ved en omprioritering indenfor uddannelsesområdet.

Juni 1978.

Agnete Engberg **J. Kold Olesen** **Marianne Nielsen**

Poul W. Perch **Hans Vejleskov** **Vibeke Storm Rasmussen**

Bodil Johansen

Paul Heide Ottosen

Ole Gribfeldt

Oluf Brun

Udvalget vedrørende samvirke mellem hjem, forskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8-år.

Til skoledirektørerne.

Må skolestartudvalget igen have lov at bede om velvillig bistand?

Til brug ved udarbejdelsen af udvalgets 2. delbetænkning som omhandler uddannelserne, ville det være af værdi at få oplyst, om der i Deres skolevæsen er kursus og/eller studiekredsvirksomhed specielt vedrørende de første skoleår (børnehaveklasse, 1. klasse, 2. klasse).

Udvalget kan herved danne sig et indtryk af den lokale virksomhed vedrørende læreres og skolers arbejde med videreuddannelse og samarbejde i forbindelse med skolestarten. Samtidig ønskes oplyst om, hvorvidt kommunen har tilknyttet småbørnskonsulenter.

Med venlig hilsen

Agnete Engberg

Besvarelser fra skoledirektørerne

Antal	Besvarelser	Kursus	Studiekredse	Konsulenter
Område:				
København	1	0	1	–
Frederiksberg	1	1	–	–
Københavns Amt	15	13	3	9
Frederiksborg Amt	10	7	0	3
Roskilde Amt	3	2	0	1
Vestsjællands Amt	4	1	0	0
Storstrøms Amt	4	0	0	0
Bornholms Amt	1	1	0	0
Fyns Amt	5	0	0	0
Sønderjyllands Amt	5	3	–	1
Ribe Amt	4	1	–	1
Vejle Amt	5	1	0	–
Ringkøbing Amt	6	0	0	–
Århus Amt	4	1	0	–
Viborg Amt	2	1	0	–
Nordjyllands Amt	7	2	0	–
I alt	77	34	4	15

Udvalget vedrørende samvirke mellem hjem, forskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8-år.

Spørgeskema til socialinspektørerne

1.A. Er der i Deres kommune/amt etableret formel kontakt mellem skole- og socialforvaltning?

ja ☐

nej ☐

1.B. Hvis ja, nævn da arten (udvalg el. lign.):

_____

_____

_____

2.A. Er der i Deres kommune/amt kursus eller mødedage fælles for:

a) skoleledere/institutionsledere?

ja ☐

nej ☐

b) lærere/pædagoger?

ja ☐

nej ☐

2.B. Hvis ja, nævn da omfang og eventuelt indhold:

ad 2.A. a. _____

_____

_____

ad 2.A. b. _____

_____

_____

3. Gives der i Deres kommune/amt systematiske oplysninger om børnene ved overgang fra daginstitution til skole?

ja ☐

nej ☐

4.A. Er der i Deres kommune/amt ansat pædagogiske konsulenter fra daginstitutioner?

ja ☐

nej ☐

4.B. Hvis ja, vedlæg da venligst instruks/funktionsbeskrivelse.

_____	_____	_____
kommune/amt	dato	underskrift

Med venlig hilsen

Agnete Engberg

Besvarelser fra socialinspektørerne

Ad spørgsmål		1.A.	1.B.	2.A.+ B.+a.	2.A.+ B.+b.	3.	4.A.	4.B.	suppl. opl.
Besvarelser fra kommuner under flg. amtskommuner:	Antal svar								
København	17	17	udvalg	2	4	–	9	6	9
Frederiksborg	12	9	udvalg	–	–	1	–	–	–
Roskilde	7	3	udvalg	1	1	–	–	–	–
Vestsjælland	15	11	udvalg	1	1	–	1	–	1
Storstrøm	16	9	udvalg	–	2	4	–	–	2
Bornholm	2	1	udvalg	–	–	–	–	–	–
Fyn	22	14	udvalg	1	1	3	–	–	2
Sønderjylland	19	6	udvalg	–	–	3	–	–	1
Ribe	8	5	udvalg	–	1	–	1	1	1
Vejle	11	5	udvalg	1	–	3	1	–	–
Ringkøbing	11	6	udvalg	2	2	1	–	–	1
Århus	19	12	udvalg	3	4	5	2	2	–
Viborg	12	7	udvalg	–	–	3	–	–	–
Nordjylland	16	11	udvalg	1	2	–	1	1	1
I alt*)	187	116	udvalg	12	18	23	15	10	18

*) Besvarelserne fra de på side 39 nævnte amtskommuner er ikke medtaget i opgørelsen, idet de er indføjet i de enkelte kommuners oplysninger.

Danmarks Lærerhøjskoles kursus 1977-78

KØBENHAVN

Obligatoriske fag:

Psykologi, *heltids* . . . . . 2 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *heltids* . . . . . 2 hold å 30 x 4 timer
Sociale fag, *heltids* . . . . . 2 hold å 30 x 4 timer
Værkstedsfag, *heltids* . . . . . 2 hold å 15 x 4 timer

Tilvalgsfag:

Børnemotorik, rytmik, musik, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Specialpædagogik, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer
Dramatik, *heltids og deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer
Naturkundskab, *heltids og deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer

Obligatoriske fag:

Psykologi, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Sociale fag, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

Tilvalgsfag:

Specialpædagogik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer
Børnemotorik, rytmik, musik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer

ÅRHUS

Obligatoriske fag:

Psykologi, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Sociale fag, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

Tilvalgsfag:

Heltids og deltids:

Naturkundskab, Specialpædagogik, Drama . . . . . 3 hold å 30 x 3 timer
Rytmik, musik, børnemotorik . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

Obligatoriske fag:

Psykologi, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

ODENSE

Obligatoriske fag:

Psykologi, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Sociale fag, *heltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

Tilvalgsfag:
heltids og deltids:
Dramatik/musik/rytmik . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Specialpædagogik . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Naturkundskab . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer
Værksted . . . . . 1 hold å 30 x 3 timer

Obligatoriske fag:
psykologi, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Pædagogik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer
Sociale fag, *deltids*, opslået, ikke oprettet.

ÅLBORG
Pædagogik, *deltids* . . . . . 1 hold å 30 x 4 timer

Danmarks Lærerhøjskoles kursus vedrørende 5–8-årige (Almindelige Danmarks Lærerhøjskole-kursus)

Kursus ved Danmarks Lærerhøjskoles institutter og afdelinger:

	Å: Årskursus (35 uger) S: Semest. kursus (17 uger)	København	N- og NV Sjæll. og Bornh.	Vordingborg	Odense	Haderslev	Esbjerg	Århus	Skive	Ålborg
Førskolealder – skolestart	Å		x							x
Førskolealder – skolestart – de første skoleår	S									x
Undervisning i de yngste klasser	Å			x				x[1])		x
Pæd. forebyggelse i børnehavekl. og 1.–2. kl.	Å			x						
Formning, idræt, sang og musik i børnehavekl. og 1.–2. kl.	Å			x						
Ikke fagdelt undervisning i børnehavekl. og 1.–2. kl.	Å				x	x				
Åben skolestart .	Å									x
Sprogudvikling og skolestart . . .	S	x								x
Eleven i hjem og skole	Å	x								
Samarbejde og det truede barn .	Å	x								
Læseindlæring i 1.–2.kl.	Å	x								
Fysik i de yngste klasser	Å	x				x				
Matematik i de yngste kl.	Å			x						

[1]) 5 t/uge, hver de øvrige er 2 eller 3 t/uge